

Dr. K. P. ...

32-D-212

JUDr. & PhDr. Bohumil Baxa

PP.

řádný profesor Masarykovy University v Brně

Československé právo veřejné

(Podle přednášek na vysoké škole obchodní v Praze)

1. vydání.

SEMINÁRNÍ
Stálověd.

Knihovna
oddělení

Spolek posluchačů komerčního inženýrství
v Praze 1933

Vytiskla knihtiskárna Ant. Vokolek, Hradec Králové II.

Koupí od	<i>M. Laskovský</i>
Darem od	
v	_____ za Kčs
Inv. čís.:	<i>34.169</i>
Sign:	

Předmluva.

Byv pověřen na Vysoké Škole Obchodní, po její reorganizaci, čtením o čsl. právu ústavním a čsl. právu správním, pokládal jsem za svou povinnost napsati posluchačům této vysoké školy potřebnou příručku. Touto příručkou jest tato kniha.

Jak již na titulním listu jest uvedeno, jest tato kniha určena pro potřeby posluchačů Vysoké Školy Obchodní. Tím jsou dány jak její ráz, tak i její obsah a rozsah. Účel její jest tudíž po výtce praktický; vědeckých účelů nesleduje.

Kniha jest rozdělena na tři díly; díl I. vysvětluje všeobecné pojmy práva veřejného, díl II. obsahuje československé právo ústavní a díl III. obsahuje československé právo správní.

V květnu 1933.

Bohumil Baxa.

DÍL I.

Všeobecné pojmy práva veřejného.

§ 1. POJEM STÁTU.

Stát jest svazek lidstva usedlého na určitém území, spojený v jednotnou vůli a nadaný původní a nejvyšší mocí vládní. Jinými slovy také pravíme: stát jest územní korporace (právnícká osoba) nadaná původní a nejvyšší mocí vládní.

Z tohoto pojmu vyplývají tyto prvky resp. znaky státu:

1. *Svazek lidstva t. j. národ*. Národ jest osobním prvkem státu. Bez národa není státu; území liduprázdné nemůže tvořiti stát. Národ zde tvoří souhrn příslušníků státu; mluvíme tu také o národu ve smyslu politickém nebo zeměpisném.

Od národa ve smyslu politickém odlišujeme národ ve smyslu národopisném neboli ethnografickém čili národnost. Vymezení přesně pojem národnosti není snadné. Povšechně rozumíme národností svazek lidstva, jehož společným pojítkem jest jazyk, někdy i náboženství, dále společná kultura, historické vědomí pospolitosti atd. Národnost jest pojem jednak širší, jednak užší než národ. Širší jest pojem potud, že příslušníci jedné národnosti mohou žiti ve větším počtu států (národnost německá jest v Německu, v Rakousku, v Československu, v Maďarsku, v Polsku atd.); užší jest potud, že v určitém území státu jest více národností (v republice československé jest národ československý, který se skládá z národností: československé, polské, ruské, německé a maďarské).

2. *Určité území neboli teritorium*. Území jest věčným prvkem státu. Bez území není státu; proto národové kočovní, kteří se stěhují s místa na místo nemajíce pevných sídel, nemohou tvořiti stát.

3. *Jednotná vůle a jednotná moc*. Státní moc jest nedílná a nedělitelná. Na tomže území státním mohou býti jen jedna vůle státní a jedna moc státní. Mluvíme sice někdy o dělbě moci státní, ale tím sluší jen rozuměti, že státní moc není soustředěna v jedněch rukách, nýbrž jest vykonávána různými orgány v mezích pravomoci těmto orgánům přidělené (viz níže § 4.).

4. *Původní a nejvyšší moc vládní*. Stát neodvozuje svou moc od nijakého vyššího svazku jemu snad nadřízeného. Vládní moc plyne státu z vlastního práva.

V oblasti republiky československé se vládne ze státní moci státu československého. Až do převratu z r. 1918 se v těchto zemích vládlo ze státní moci státu rakouského resp. rakouskouherského. Proto do té doby země ty nebyly státem.

Tato vládní moc jest nejvyšší, t. j. nad tuto moc státní v oblasti státu vyšší moci není. Mluvíme tu také o svrchovanosti neboli suverenitě státní moci.

Tuto svrchovanost lze pojímati s dvojího hlediska: mezinárodního a státoprávního neboli vnitrostátního. Hledisko mezinárodní značí, že určitý stát jest naprosto nezávislý na státu jiném, hledisko státoprávní neboli vnitrostátní značí, že státní moc určitého státu jest v jeho oblasti moci nejvyšší.

§ 2. POJEM PRÁVA A DĚLENÍ PRÁVA.

Právem vůbec rozumíme souhrn právních pravidel t. j. pravidel závazných pro jednání lidská. Pravidla tato jsou dána mocí k tomu oprávněnou a všeobecně uznanou, a závaznost jejich jest také vnější mocí zaručena. Jest tedy k platnosti resp. k závaznosti právních pravidel třeba:

1. aby tu byla moc (autorita) všeobecně uznávaná, která jest oprávněna takováto pravidla vydávati; touto mocí jest moc zákonodárná;

2. aby tu byla moc, která by mohla platnost resp. závaz-

nost těchto pravidel proti komukoli také vynutiti; touto mocí jest moc výkonná.

Právo vůbec rozlišujeme na právo: *soukromé a veřejné*. Dělidlem jest tu nazírání na člověka. Na člověka můžeme pohlížeti celkem s dvojího hlediska: buď jako na jedince, který vůči ostatním jedincům stojí v poměru souřadném, t. j. jest jim roven; anebo jako na člena určitého svazku jemu nadřízeného, vůči kterému stojí v poměru podřadném, t. j. jest jemu podroben. Souhrn pravidel, která upravují poměr člověka jako jedince k jedinci, nám dává právo soukromé; souhrn pravidel, která upravují poměr člověka jakožto člena vyšších svazků jemu nadřízených, tvoří právo veřejné.

Právo soukromé dělíme na právo občanské, které upravuje povšechně právní poměry jedince k jedinci; na právo směnečné, které upravuje právní poměry plynoucí ze závazků směnečných, na právo obchodní, které upravuje právní poměry plynoucí z obchodů, na právo horní, které upravuje právní poměry vzniklé z provozování hor.

Právo veřejné dělíme předem na právo mezinárodní či spíše řečeno mezistátní, které upravuje vzájemné vztahy států mezi sebou a na právo státní v širším smyslu, které jest veřejné právo platné v oblasti určitého státu. Právo státní v širším smyslu dělíme na právo trestní, které upravuje oprávnění státu trestati ty, kdož se jakýmkoli způsobem prohřeší proti právnímu řádu státem danému, na právo soudní neboli procesní, které upravuje způsob, jakým se jedná u soudů, na právo správní, které stanoví předpisy, jimiž se řídí správa státu, a na právo státní v užším smyslu, neboli právo ústavní, které upravuje základy ústrojí státního.

Kniha tato pojednává nikoli o veškerém veřejném právu československém, nýbrž jen o československém právu ústavním a československém právu správním.

§ 3. ORGÁNY STÁTNÍ.

Stát jest osoba nikoli fysická, nýbrž myšlená; jest to osoba právnická. Nemůže projevovati svou vůli přímo, nýbrž potřebuje k tomu osob fysických, které jménem státu jednají. To jsou státní orgány. Nazýváme proto státními orgány oso-

by fysické, jichž projevy platí za projev vůle státu. Kdo jsou těmi orgány a jaká jest jejich pravomoc, stanoví ústava státu.

Orgány státní dělíme na *bezprostřední* (přímé) a *prostředné* (nepřímé). Bezprostřední orgány jsou ty, které předpisuje přímo ústava, takže stát může býti činný jen prostředkem jich. Orgány těmito mohou býti jak jednotlivci, tak i sbory (panovník, prezident republiky, parlament). Prostředné orgány jsou ty, které nejsou dány přímo ústavou, nýbrž jsou ustanoveny orgány bezprostředními k plnění určitých úkolů (na př. úředníci).

Podle jiného dělidla rozlišujeme *orgány prvotné* (primární) a *orgány druhotné* (sekundární). Prvotné orgány jsou ty, které vyplývají přímo z ústavy a k jichž ustavení není třeba právního aktu. Takovými orgány jsou v dnešních monarchiích dědičných panovník (jest dán zrozením z určitého rodu a dále tím, že dosavadní panovník buď zemře, nebo jakýmkoli způsobem jiným odpadne) a v ústavních státech voliči, resp. voličské sbory; jsou dány přímo zákonem.

Druhotné orgány jsou ty, k jichž ustavení jest třeba určitého právního aktu, v pravidelných případech volby. Těmi jsou v ústavních státech parlamenty: voliči jsou orgánem prvotným, parlament orgánem druhotným. Takovými orgány jsou dále v republikách presidenti republik, pokud prezident jest volen přímo národem (Německo, Rakousko). Je-li k ustavení státního orgánu třeba dvojího právního aktu (dvojí volby), mluvíme o státním orgánu třetího řádu; takovým jest prezident republiky v těch republikách, kde se prezident volí buď parlamentem (Francie, Československo, Polsko), nebo volbou nepřímou (Severoamerická Unie).

V každém státu může býti i více bezprostředních orgánů. V takovémto případě jest jeden orgán na druhém nezávislý, a jejich pravomoc jest vyměřena ústavou. Ovšem jest vždy nutno stanovit, který z bezprostředních orgánů jest orgánem nejvyšším. Nazýváme pak nejvyšším orgánem ten orgán státní, bez jehož vůle nemůže právně dojiti ke změně právního řádu, jemuž ve sporných případech přísluší nejvyšší moc rozhodčí. V monarchiích jest tímto nejvyšším orgánem státním panovník, v republikách jest jím národ jakožto sbor voličů, resp. parlament jakožto zastupitelský sbor národa.

§ 4. FORMA (ÚTVAR) STÁTNÍ.

Formou neboli útvarem státním nazýváme obecně způsob, kterými orgány se vykonává vláda ve státu. Dnes praktické formy státní jsou *monarchie* a *republika*.

Všeobecně se rozlišují čtyři tak zv. základní formy státní a to:

1. **Theokracie** jest taková forma státní, kde nejvyšším orgánem ve státu jest bytost nadpřirozená, Bůh; vladař světský, je-li tu jaký, pokládá se za pouhého náměstka božího na světě. Takovouto formou státu byly starověké státy východní. Dnes přežitky toho pojetí jsou patrné ve rčení »z boží milosti«.

2. **Monarchie** jest taková forma státní, kde nejvyšším orgánem ve státu jest jedinec, osoba fyzická, monarcha, panovník; císař, král, kníže atd., u kterého tudíž jest soustředěna veškerá vládní moc. Monarchie sama není jednotný útvar státní; rozlišují se tyto druhy monarchie:

a) Monarchie volební a monarchie dědičná. Monarchie volební jest tu tehdy, jestliže smrtí dosavadního panovníka se trůn uprazdňuje a jest nutno voliti panovníka nového. Tu pak doba od smrti dosavadního panovníka až do volby resp. nastoupení panovníka nového nazývá se bezkráloví (interregnum). Takovouto monarchií volební byly království polské, které vzalo za své v r. 1795 a císařství římsko-německé, které zaniklo v r. 1806.

Monarchie dědičná jest tu tehdy, jestliže smrtí dosavadního panovníka se trůn neuprazdňuje, nýbrž nový panovník nastupuje bezprostředně po smrti panovníka dosavadního bez jakékoli volby na trůn. Zde není vůbec bezkráloví. Dnes všechny monarchie jsou jen dědičné.

b) Monarchie neobmezená (absolutní) a monarchie obmezená (konstituční neboli ústavní).

Monarchie neobmezená jest tu tehdy, jestliže veškerá moc ve státu jest soustředěna nejen podle práva, nýbrž také ve skutečnosti v rukách panovníkových. Panovník jest jediný přímý orgán ve státu; jest výhradním pramenem a držitelem veškeré moci ve státu; jest neobmezeným vladařem a, jestliže někdo vedle něho nějakou moc ve státu vykonává, činí tak z jeho vůle a jeho jménem. Monarchií neobmezených dnes není. Posledními takovými monarchiemi v Evropě byly Rusko a Turecko.

Monarchie obmezená neboli konstituční nebo také ústavní jest takový druh monarchie, ve které panovník není neobmezeným vladařem, nýbrž jest ve výkonu své vlády obmezen zastupitelským sborem národa, parlamentem. Do jaké míry jest panovník ve své vládě obmezen, stanoví ústava státu. Ani monarchie obmezená není jednotný typ, nýbrž rozlišují se zde opět:

aa) monarchie obmezená (konstituční) vzoru německého neboli monarchie vybudovaná na zásadě svrchovanosti panovníkovy neboli na principu monarchickém,

bb) monarchie obmezená (konstituční) vzoru francouzsko-belgického neboli monarchie vybudovaná na zásadě svrchovanosti národa či-li na principu demokratickém; tento typ se nazývá také monarchií parlamentní.

Ad aa) Monarchie obmezená vzoru německého jest tu tehdy, jestliže pramenem a zdrojem veškeré moci ve státu jest panovník. Od panovníka veškerá moc ve státu vychází (zásada svrchovanosti panovníkovy neboli princip monarchický). Panovník může však výkon své moci z části popustiti národu. To se děje ústavní listinou, kterou panovník z vlastní své vůle vydává a ve které sám vyměřuje práva národu příslušející. Tato ústavní listina jest však dobrovolný ústupek se strany panovníka, a panovník může ji kdykoli odvolati. V pochybnosti, přísluší-li určité právo panovníkovi či národu, svědčí právní důmněnka ve prospěch panovníka. Takovéto monarchie byly až do světové války monarchie německé a monarchie rakousko-uherská,

Ad bb) Monarchie obmezená vzoru francouzsko-belgického jest tu tehdy, jestliže pramenem a zdrojem veškeré moci ve státu jest národ. Veškerá moc ve státu vychází z národa (zásada svrchovanosti národa, neboli princip demokratický). Panovník se pokládá za pouhého delegáta národa a má jen tolik práv, kolik mu jich národ v ústavní listině vyměřil. Vzejde-li pochybnost o to, zda určité právo přísluší národu či panovníkovi, svědčí právní důmněnka ve prospěch národa. Národ práva jemu příslušející vykonává parlamentem; odtud mluvíme také o monarchii parlamentní. Monarchie tohoto typu byla první ve Francii (po červencové revoluci v r. 1830) a v Belgii (ústava z r. 1831); odtud typ francouzsko-belgický. Postupem doby se v Evropě všechny monarchie, až na německé (a Rusko a Turecko), přeměnily v monarchie parlamentní. Dnes všechny monarchie v Evropě jsou jen monarchie parlamentní.

3. **Aristokracie** jest taková forma státní, kde vládní moc vykonávají (podle označení této formy státní jen) ti nejlepší mužové ve státu. Ve skutečnosti vykonává zde vládu jen určitá třída lidí, a ostatní vrstvy národa jsou z účastenství na vládě vyloučeny.

4. **Demokracie** jest ta forma státní, kde vládu ve státu vykonává národ ve svém souhrnu.

Z těchto základních forem státních aristokracie a demokracie později byly zahrnovány pod jeden pojem: republika. Postupem doby odpadly theokracie a aristokracie, takže v dnešní době nám zbývají jen dvě státní formy: monarchie a republika.

I. MONARCHIE.

Monarchie jest ten útvar státní, ve kterém podle práva nejvyšším orgánem ve státu jest osoba fyzická, monarcha, panovník. Bez vůle panovníkovy nemůže dojít ke změně právního řádu (výjimku zde činí jen Norsko; odtud Norsko někteří státovědci čítají k republice). Trůn jest dědičný v určitém rodě neboli dynastii (všechny monarchie jsou dnes dědičné) a nový panovník nastupuje po smrti panovníka dosavadního na základě určitého řádu nástupnického. Vymřeli panující rod dynastie, přísluší národu volba nového panovníka, který pak ve své osobě zakládá novou dynastii. Panovník jest nejvyšším orgánem jen podle práva, ve skutečnosti vládu ve státu vykonávají jménem panovníkovým ministři, kteří vycházejí z parlamentu; jest to monarchie parlamentní.

II. REPUBLIKA.

Republika jest ten útvar státní, kde nejvyšším orgánem ve státu jest v podstatě národ sám. Národ jest pramenem a zdrojem veškeré moci ve státu, z něho veškerá moc ve státu vychází. Odtud v moderní republice jest zásada svrchovanosti národa (princip demokratický) dána již formou státní.

Ani republika není jednotným útvarem státním. Máme různé druhy republik, které můžeme celkem srovnati v typy, jak následuje:

A. Podle otázky, jak jest organisována hlava státu, rozlišuje se:

1. *republika presidentská,*

2. *republika s hlavou státu sborově organisovanou neboli republika nepresidentská.*

Ad 1. *Republika presidentská* jest tu tehdy, jestliže v čele státu stojí jedinec, prezident republiky volený na určitou předem stanovenou dobu.

Prezident republiky jest volen národem buď přímou volbou (Německo, Rakousko a některé republiky americké), buď volbou nepřímou (Severoamerická Unie, Mexiko, Argentina a některé jiné republiky americké), anebo jest volen parlamentem (Francie, Československo, Polsko a některé jiné republiky evropské a americké).

Ad 2. *Republika s hlavou státu sborově organisovanou neboli republika nepresidentská* jest tu tehdy, jestliže v čele státu nestojí jedinec, nýbrž sbor. Tak jest tomu ve Švýcarsku a ve všech státech německých kromě říše německé.

B. Podle otázky, jakým způsobem jest upraven výkon moci vládní a výkonné, rozlišuje se celkem čtvero typů republik:

1. *republika vybudovaná na zásadě dělené moci ve státu neboli typ americký,*

2. *republika parlamentní starého data neboli typ francouzský,*

3. *republika s převažujícími znaky demokracie přímé neboli typ švýcarský,*

4. *republika parlamentní nového data.*

Ad 1. *Republika vybudovaná na zásadě dělené moci ve státu* jest taková, ve které veliké tři funkce státní moci, moc zákonodárná, moc vládní a výkonná, moc soudcovská, jsou přiděleny odlišným státním orgánům v ten způsob, že představitelé každé z těchto tří státních funkcí neboli mocí jsou od sebe odděleny a není mezi nimi pojití. Typem jest zde Severoamerická Unie, kde moc zákonodárná jest svěřena kongresu, moc vládní a výkonná jest dána prezidentu republiky a moc soudcovská neodvislým soudům. Ministři zde nesmějí býti členy kongresu a nejsou kongresu odpovědní a kongresu na výkon moci vládní a výkonné celkem vliv nepřislouší. Podle vzoru Severoamerické Unie jsou vybudovány ústavy jiných republik amerických. Z toho důvodu nazýváme také tento typ republiky typem americkým.

Ad. 2. *Republika parlamentní starého data* jest taková, kde představitelé moci zákonodárné (parlament) jsou v nejuzším styku s vlastními představiteli moci vládní a výkonné t. j. s vládou: ministři nejen jsou členy parlamentu, nýbrž dokonce jsou bráni z té politické strany, resp. z těch politických stran, které mají v parlamentu většinu, takže vláda není v podstatě nic jiného než výbor většiny parlamentu; parlamentu přísluší také rozsáhlý vliv na vládu. Jest to soustava parlamentní (viz níže § 8). Tato soustava se v republikánských státech vyvinula nejprve v republice francouzské v t. zv. Třetí republice, která tu jest od r. 1871; proto mluvíme také o typu francouzském.

Ad. 3. *Republika s převážujícími znaky demokracie přímé* jest ta, kde instituce demokracie přímé (viz níže § 5) mají převahu nad institucemi demokracie zastupitelské (viz tamže). Tento typ se ujal nejprve ve Švýcarsku, a to spíše v jednotlivých kantonech švýcarských než ve Švýcarsku jakožto spolkového státu. Z toho důvodu mluvíme také o typu švýcarském.

Ad 4. *Republika parlamentní nového data* jest taková, která jest vybudována podle vzoru francouzského, t. j. která jest založena na soustavě parlamentní. Kdežto však v republice parlamentní starého data soustava parlamentní jest dána nikoli ústavou, ani nějakými zákony, nýbrž v podstatě jen ústavními zvyklostmi, tradicemi politickými, precedencemi parlamentními a pod., v těchto parlamentních republikách nového data jsou základy a stěžejní pravidla soustavy parlamentní dány přímo do ústavní listiny nebo do jiných zákonů; soustava parlamentní jest tu diktována přímo ústavou. Republiky tohoto typu jsou Německo a německé státy, Československo, Rakousko, Polsko a vůbec republiky, které vznikly na troskách bývalé monarchie lotrinské (rakousko-uherské) a bývalé carské říše ruské (ovšem kromě sovětského Ruska).

Že v těchto republikách jest soustava parlamentní dána přímo již ústavou, lze si zcela dobře vysvětliti. V bývalých těch říších nejen se parlamentarism neujal, nýbrž i ústavnost byla ještě na velmi nízkém stupni. Odtud, když v těchto zemích režim monarchický padl a byla nastolena forma republikánská s úmyslem vybudovati republiky parlamentní, bylo pokládáno za záhodné, aby forma republiky parlamentní byla bezpečným způsobem zajištěna. To se ovšem mo-

hlo státi jen tím způsobem, že se základy soustavy parlamentní dají přímo do ústavní listiny.

§ 5. ÚSTAVA.

Ústava jest státní zřízení t. j. řád, který upravuje základy ústrojí státu. Řád tento bývá pravidlem obsažen ve zvláštním zákonu vydaném někdy ve zvláštní slavnostní formě; zákonu takovému říkáme ústavní listina.

Ústavy lze odlišovati podle různých dělidel a jsou celkem tyto druhy ústav:

1. *Ústava psaná a ústava nepsaná.* Ústava psaná je ta, kde základy ústrojí státu jsou uloženy ve zvláštním zákonu, v ústavní listině. Nepsaná ústava jest ta, kde tyto základy ústrojí státu nejsou obsaženy ve zvláštním, jednotném zákonu, nýbrž jsou porůznu stanoveny zákony staršího nebo novějšího data, nebo právem zvykovým, po případě ústavními zvyklostmi, tradicemi a precedencemi parlamentními, rozsudky soudcovskými a pod. Nepsanou ústavu má dnes už jen Anglie.

2. *Ústava ztrnulá (rigidní) a ústava pružná.* Ústava ztrnulá jest tu tehdy, když ústavní listinu a vůbec zákony ústavní nelze měniti tímž způsobem, jako zákony prosté, nýbrž když ku změně ústavní listiny a vůbec ústavních zákonů jest třeba složitého pochodu zákonodárného a podmínek obtížnějších, než které se vyžadují při vydání a změně zákonů prostých. Že ztrnulá ústava může býti jen v těch státech, které mají ústavy psané, jest samozřejmé.

Ústava pružná jest tu tehdy, když ústavní listinu a vůbec zákony ústavní lze měniti tímž způsobem jako zákony prosté, kde tudíž, pokud pochodu zákonodárného se týče, není rozdílu mezi zákony ústavními a zákony prostými.

Vzorem ústavy ztrnulé jest ústava Severoamerické Unie, vzorem ústavy pružné jest ústava anglická.

3. *Ústava smluvená neboli paktovaná a ústava oktrojovaná.* Ústava smluvená jest ta, na které se dohodl dočasný držitel moci státní se zástupci národa. Naproti tomu ústava oktrojovaná jest ta, kterou dává dočasný držitel státní moci z jednostranné své moci bez slyšení a spolupůsobení zástupců národa. V moderních státech demokratických mohou býti jen

ústavy smluvené. Přes to ústavy oktrojované nepozbyly proto ještě svého významu: jednak dodnes v některých státech jest státní zřízení založené v podstatě na ústavě oktrojované, jednak v ojedinělých případech ještě dnes jest možné vydávati ústavu oktrojovanou (sovětské Rusko).

4. *Ústava stavovská a moderní ústava demokratická.* Ústava stavovská jest taková, kde o věcech ve státu rozhoduje nikoli národ ve svém souhrnu, nýbrž jen nepatrný zlomek národa, t. j. určité privilegované vrstvy národa t. zv. stavové. Zde veškeré obyvatelstvo se rozlišuje na vrstvy stavovské a vrstvy nestavovské. Jen vrstvy stavovské spolurozhodují o věcech ve státu, vrstvy nestavovské, převážná to většina národa, jsou politicky bezprávné. Vrstvy stavovské tvoří ti, kdož patří k jednomu z t. zv. zemských stavů. (Na př. v českém státu až do r. 1848 byli čtyři stavové zemští: duchovní, který tvořili arcibiskup, biskupové a t. zv. infulovaní preláti, panský, který tvořila vyšší šlechta, rytířský, který tvořila nižší šlechta, a měšťský, který tvořili měšťané t. zv. měst královských; ostatní obyvatelstvo bylo politicky bezprávné). Dnes stavovská ústava náleží již minulosti.

Moderní ústava demokratická jest taková, kde národ ve svém souhrnu jest povolán k tomu, aby spolurozhodoval o věcech státních. Zde opět rozeznáváme:

- a) *demokracii přímou* neboli *bezprostřední*,
- b) *demokracii zastupitelskou* neboli *prostředěnou*.

Ad a). *Demokracie přímá* záleží v tom, že národ nejen v theorii jest pramenem a zdrojem veškeré moci ve státu, nýbrž tuto moc ve skutečnosti také přímo bez jakýchkoli prostředníků neboli zástupců vykonává; tedy sám hlasuje o zákoněch, sám rozhoduje o věcech ve státu, sám vykonává moc soudcovskou. Jest ovšem samozřejmé, že v tomto důsledném rozsahu demokracie přímá vůbec není možná. Odtud demokracie přímá se obmezuje jen na rozhodování národa o zákoněch a o určitých aktech správních ve formě t. zv. referenda.

Referendum jest přímý projev národa prostředkem všeobecného hlasování. Rozlišují se:

aa) referendum ústavní a referendum zákonodárné. Referendum ústavní jest tu tehdy, hlasuje-li národ o některém zákonu ústavním. Hlasují však národ o některém zákonu prostém, jest tu referendum zákonodárné;

bb) referendum závazné neboli obligatorní a referendum volné neboli fakultativní. Referendum závazné jest tu, je-li ústavou nařízeno, že o určitém zákonu nebo o určitém aktu správním musí býti provedeno hlasování národa. Stanoví-li ústava, že o určitém zákonu nebo aktu může býti provedeno hlasování národa, ale nemusí, jest tu referendum volné.

cc) referendum vládní a referendum lidové neboli populární. Referendum vládní jest tu, vychází-li podnět ku hlasování národa od vlády nebo od jinakého orgánu státního. Vychází-li však podnět od občanů státních, jest tu referendum lidové.

Toto referendum lidové jest buď lidové (populární) veto, vyjde-li z řad občanstva podnět, aby o určitém zákonu již vydaném bylo dodatečně provedeno hlasování národa, anebo lidová (populární) iniciativa, navrhnou-li občané, aby určitý zákon byl národem odhlasován. V tomto druhém případě může býti navržen již hotový přesně vypracovaný návrh zákona, anebo mohou býti navrženy jen určité směrnice, ve kterých pak sbor zákonodárný bude povinen zákon vypracovati.

Ad b). *Demokracie zastupitelská* neboli *representační* neb také *prostředěná* jest tehdy, jestliže národ jen v theorii jest pramenem a zdrojem veškeré moci ve státu, ve skutečnosti však tuto moc vykonává jen tím způsobem, že si volí své zástupce neboli representanty čili poslance, kteří sdružení ve sboru zastupitelském (parlamentu) práva národa příslušející jménem národa vykonávají. Tu tedy právo národa rozhodovati o svých věcech se obmezuje na to, že si zvolí své zástupce. Jakmile si tyto zástupce zvolí, přecházejí práva národu příslušející na zvolené zástupce a k národu se zase vrací, když období zákonodárné vyprší, nebo když sbor zastupitelský jest rozpuštěn, ovšem jen k tomu účelu a na ten okamžik, až provede volby.

Jakým způsobem jest složen sbor zastupitelský, jak se provádějí volby, jak jest upraveno právo volební atd., viz o tom níže § 7.

V některých státech jest soustava resp. demokracie zastupitelská naprosto přísná, t. j. národu přísluší jen právo vykonati volby (Francie, Československo, Polsko). V jiných státech však jest soustava zastupitelská doplněna některými

institucemi demokracie přímé, referendem, zejména lidovým vetem a lidovou iniciativou (Německo, státy německé, Rakousko).

§ 6. ZASTUPITELSKÝ SBOR (PARLAMENT).

Zastupitelským sborem neboli parlamentem nazýváme sbor složený z volených zástupců národa. Sbor tento vykonává jménem národa práva národu příslušející.

Nazývá se úředně někde parlament (Anglie, Španělsko), někde kongres (republiky americké), někde národní shromáždění (Československo), někde generální stavové (Nizozemsko); v některých státech nemá vůbec úředního jména a jen neúředně se nazývá parlamentem.

Pokud složení parlamentu se týče, rozlišují se dvě soustavy:

1. *soustava jednokomorová* neboli *system unikamerální*,
2. *soustava dvoukomorová* neboli *system bikamerální*.

Ad 1. Při soustavě jednokomorové se parlament skládá jen z jedné sněmovny neboli komory. Soustava tato jest ve valné menšině.

Států, které mají soustavu jednokomorovou, jest velmi málo. V Evropě jsou to zejména Bulharsko a Španělsko, v Americe některé malé republiky latinské.

Ad 2. Při soustavě dvoukomorové jest parlament složen ze dvou sněmoven (komor). Jednota parlamentu, i když jsou tu dvě sněmovny, zůstává zachována tím, že se za usnesení parlamentu pokládá, na čem se obě sněmovny souhlasně shodly (pokud ovšem ústava nestanoví, že v určitých případech usnesení jen jedné z obou sněmoven platí za usnesení parlamentu). Soustava dvoukomorová jest zavedena v převážné většině států.

Při soustavě dvoukomorové jsou sněmovny: horní a dolní. Horní sněmovna se nazývá někde sněmovna lordů (Anglie), v převážné většině států však senát. Sněmovna dolní se nazývá pravidlem sněmovna poslanecká, někde sněmovna obecných (Anglie), někde sněmovna reprezentantů (Severoamerická Unie), někde prostě druhá sněmovna (Nizozemsko).

Sněmovna dolní se skládá výlučně ze členů volených t. j. členů, u kterých důvod povolací do sněmovny jest volba.

Ve sněmovně horní důvodem povolacím jest v některých státech rovněž jen volba (Francie, Československo, Polsko, Prusko, Nizozemsko, Rumunsko, Švédsko, Dánsko, Severoamerická Unie a vůbec republiky americké, které mají soustavu dvoukomorovou); v jiných státech jest důvodem povolacím jen z části volba, kdežto z druhé části jsou to jednak příslušenství k určitému rodu, jednak držení určitého úřadu, jednak jmenování od hlavy státu (Anglie, Irsko). Někde jest důvodem povolacím jednak volba, jednak kooptace (Belgie); někde jsou to jednak příslušenství k panujícímu rodu, jednak jmenování od hlavy státu (Italie).

Parlament nezasedá stále, nýbrž schází se vždy občas k zasedání, které jest buď řádné nebo mimořádné. Řádné zasedání jest to, o které jest postaráno buď ústavou nebo zákonem; vyřizuje všechny věci, které v parlamentu přijdou na přetřes. Mimořádné zasedání jest takové, které jest svoláno mimo období řádného zasedání k vyřízení určitých pravidelně předem stanovených úkolů.

Začátek řádného zasedání jest v některých státech dán přímo ústavou nebo zákonem: jest stanoven přímo den, kdy řádné zasedání začíná, takže vůbec není třeba parlament resp. členy parlamentu k zasedání svolávat. Tak jest tomu dnes v četných státech. V některých státech svolává parlament k řádnému zasedání hlava státu, aniž by v tomto směru bylo hlavě státu uloženo, do kdy resp. v jaké lhůtě jest parlament svolati (Anglie, Itálie). V jiných státech svolává sice parlament také hlava státu, ale jest stanovena povinnost, do kdy resp. v jaké lhůtě jest hlava státu povinna parlament svolati (Československo, Rakousko, Polsko).

K mimořádnému zasedání může hlava státu svolati parlament, kdykoli uzná toho potřebu.

Parlament se volí na určitou předem stanovenou dobu (období volební neb také parlamentní). Po vypršení období tohoto se konají nové volby. Parlament se takto obnovuje.

Obnova parlamentu resp. sněmovny jest:

1) celková neboli integrální, jestliže se parlament (sněmovna) obnovuje v celku t. j. jestliže se uprázdní všechna místa a jest konati volby všech členů parlamentu resp. sněmovny;

2) částečná neboli parciální, jestliže se parlament (sněmovna) obnovuje jen z části t. j. jestliže po určitém období vystupuje jen

část (polovina, třetina členů) a uprázdněné mandáty se obsazují novou volbou, kdežto zbývající část členů svá místa podržuje.

Rovněž se obnovuje parlament, když jest před vypršením období parlamentního rozpuštění. Obnova jest tu vždy celková (integrální).

Parlament rozpouští pravidlem hlava státu. Ve státech, které mají soustavu dvoukomorovou a kde horní sněmovna se neskládá vůbec ze členů volených nebo jen z nepatrné části, nelze sněmovnu horní rozpustiti (Anglie, Itálie). Ale i ve státech, kde obě sněmovny jsou sbory volenými, nelze někdy rozpustiti sněmovnu horní (Francie). Jinak však lze označiti za pravidlo, že ve státech se soustavou dvoukomorovou, kde obě sněmovny jsou sbory volenými, může hlava státu rozpustiti obě sněmovny a to buď obě najednou nebo jen jednu z nich. Pravidlem bývá v takovém případě stanoveno ústavou nebo zákonem, do kdy jest provéstí nové volby resp. do kdy se má sejítí nově zvolený parlament (sněmovna).

Nepřísluší hlavě státu rozpustiti parlament v Norsku a v republikách amerických.

Výjimečně může parlament sám vysloviti své rozpuštění, nebo k rozpuštění dojde z lidové iniciativy (některé státy německé).

Působnost parlamentu jest celkem čtverá a to:

1. zákonodárná,
2. správní,
3. autonomní,
4. soudcovská.

Ad. 1. *Funkce zákonodárná.* V této funkci se parlament usnáší na zákonech. Aby usnesení parlamentu se stalo zákonem, k tomu jest dále třeba v monarchických státech sankce panovníkovy, v republikánských státech podpisu presidenta republiky.

V monarchických státech může panovník podle práva sankci také odepřiti; to jest t. zv. veto. Toto veto jest absolutní, t. j. usnesení parlamentu se zákonem nestane; jen v Norsku jest veto královské toliko odkladací neboli suspensivní (viz níže). V dnešních monarchiích parlamentních panovník sankci však nikdy neodpírá, takže veto zde vyšlo již z obvyčeje.

V republikánských státech může president republiky jen vrátiti usnesení parlamentu k opětnému projednávání, jest však pravidlem povinen udati pro to důvody. Avšak parlament může novým hlasováním na svém původním usnesení setrvať a tím se stane toto usnesení

zákonem. Toto právo presidenta republiky odepřiti podpis a vrátiti usnesení parlamentu k opětnému projednávání, nazýváme nesprávně také veto, jest to však veto nikoli absolutní, nýbrž jen odkladací (suspensivní), poněvadž tímto odepřením podpisu se platnost usnesení parlamentu neruší, nýbrž jen odkládá do nového hlasování parlamentu o téže věci.

Ve státech se soustavou dvoukomorovou osnovy zákonů mohou býti předem projednávány v kterékoli z obou sněmoven. Jen osnovy zákonů finančních a berních nutno nejprve projednati a odhlasovati ve sněmovně dolní a pak teprve ve sněmovně horní.

Ad 2. *Funkce správní.* Funkce tato záleží v tom, že parlament vykonává nejrozsáhlejší kontrolu veškerý správy státní. V této funkci vykonává parlament i značný vliv na vládu, takže rozhoduje i o osudu vlády (viz níže § 8). Prostředky, kterými parlament vliv na vládu vykonává a vůbec kontrolu správy státní provádí, jsou: dotaz, interpelace, ankety, komise, výbory vyšetřovací a pod.

Dotaz jest otázka vznesená jednotlivým členem parlamentu resp. sněmovny na ministra po určitém aktu vládním, který spadá do oboru jeho působnosti. Dotaz se vznáší v některých státech ústně, v jiných státech písemně. Ministr, na kterého jest dotaz vznesen, není povinen odpovědět.

Interpelace jest ostřejší forma dotazu. Podává se vždy písemně a musí býti opatřena podpisy většího nebo menšího počtu členů sněmovny. Ministr, na kterého jest interpelace řízena, jest povinen odpovědět, t. j. prohlásiti se o podané interpelaci nebo odpověď odmítnouti s udáním důvodů. O interpelaci se může rozvinouti rozprava, která může někdy skončiti hlasováním, jímž se rozhoduje již o osudu vlády.

Ad. 3. *Funkce autonomní.* Funkce tato záleží v tom, že parlament sám si upravuje věci, které se týkají jeho vnitřního ústrojí, a sám si dává pravidla, jimiž se řídí jednání uvnitř sboru, po případě i styk parlamentu na venek. Při soustavě dvoukomorové přísluší funkce autonomní každé z obou sněmoven.

Do funkce autonomní spadají zejména tato práva:

a) rozhodovati o připuštění nových členů do sněmovny, což v podstatě znamená rozhodovati o platnosti voleb a vyřizovati stížnosti

podané proti volbě. Toto právo však v dnešní době jest v převážné většině států odňato sněmovnám a dáno soudům.

b) voliti si předsednictvo a ostatní činovníky. V některých státech však horní sněmovně nepřisluší právo voliti si předsedu, nýbrž jen ostatní činovníky, poněvadž předsednictví horní sněmovny jest po zákonu spojeno s určitým úřadem.

c) upravovati si postup jednání pravidly, jež sněmovny samy si vydávají; to se děje jednacími řády. V některých státech sněmovny si samy vydávají jednací řády; to jsou t. zv. parlamenty autonomní. V jiných státech jest jednací řád upraven zákonem, a sněmovnám jest dáno jen právo v rámci zákona o jednacím řádu podrobnějšími předpisy postup jednání upravovati; tu mluvíme o parlamentech neautonomních.

d) rozhodovati o tom, má-li býti některý člen sněmovny vydán k trestnímu stíhání (imunita poslanecká);

e) udržovati pořádek ve schůzích a pečovati o správný chod kanceláře sněmovní a jiných úřadů k parlamentu náležejících, udělení dovolené svým členům atd.

Ad 4. *Funkce soudcovská.* Funkce tato záleží v tom, že dolní sněmovna má právo dávat v obžalobu ministry pro porušení jich úředních povinností (t. zv. obžaloba ministerská; viz o tom níže § 8) a v republikách i presidenty republik. O této obžalobě rozhoduje v některých státech sněmovna horní (vzor anglo-francouzský), v jiných státech soudy (vzor belgický).

Parlament jest zastupitelský sbor národa; to znamená, že projev a vůbec akty parlamentu platí za projev a akty národa. Parlament prostě jedná jménem národa a ze své činnosti není nikomu odpovědný. Důsledkem toho také záhy se ustálila zásada, že členové parlamentu zastupují celý národ a nikoli jen okres, za který jsou zvoleni, že vykonávají svůj mandát podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a že nesmějí přijímati od nikoho jakékoliv příkazy; jakýkoli příkaz daný členu parlamentu jest neplatný. To jest t. zv. mandát volný neboli svobodný. Opak toho jest mandát imperativní, který záleží v tom, že voliči resp. ti, kteří ustanovují člena parlamentu, mohou jemu dávat příkazy a člen parlamentu jest povinen těchto příkazů dbáti.

Členové parlamentu jsou povinni vykonávati svůj man-

dát osobně a mají určité výsady, které zahrnujeme v jednotné označení: imunita poslanecká.

Imunita poslanecká není jednotné právo, nýbrž souhrn určitých práv. Jsou to zejména:

1. ochrana proti stíhání pro činy trestné. Proti členu parlamentu může býti zavedeno trestní stíhání pro určitý čin trestný jen za souhlasu sněmovny, jejíž jest dotčený členem. Odepře-li sněmovna souhlas, jest trestní stíhání vyloučeno;

2. ochrana proti zatčení a uvěznění. Člen parlamentu nesmí býti zatčen pro určitý čin trestný, leč pravidlem jen tehdy, byl-li přistižen při činu. O zatčení jest však okamžitě podati zprávu sněmovně, jejíž členem jest zatčený a, nedá-li sněmovna souhlas k uvěznění, jest zatčeného ihned propustiti;

3. svoboda slova a svoboda hlasování v plné schůzi sněmovní a ve sněmovních výborech. Pro hlasování v plné schůzi sněmovní a ve sněmovních výborech nemůže býti člen parlamentu nikým potahován k odpovědnosti. Pro projevy učiněné v plné schůzi a ve sněmovních výborech podléhá člen parlamentu jen disciplinární moci předsednictva sněmovny, jejíž jest členem;

4. právo odepřítí svědectví ve věcech, které byly členu parlamentu svěřeny v této jeho vlastnosti. Právo to není však zavedeno ve všech státech, nýbrž jen ojedíněle.

§ 7. VOLEBNÍ ŘÁD.

Volebním řádem v nejširším smyslu rozumíme řád, který upravuje právo volební a stanoví způsob, jakým se provádějí volby a jakým se zjišťují volební výsledky. Volební řád má značnou důležitost ve státech s ústavou zastupitelskou, neboť jím se určuje, kdož jsou ti, kteří vykonávají právo volební.

A) PRÁVO VOLEBNÍ.

Volební práva jest jednak aktivní právo volební neboli právo hlasovací, t. j. právo voliti, a pasivní právo volební, t. j. právo býti volenu.

Právo hlasovací rozeznáváme:

1. *všeobecné a privilegované.*

Všeobecné právo hlasovací jest tu tehdy, jestliže všichni státní občané mají právo voliti.

Ovšem v této všeobecnosti právo hlasovací není provedeno v žádném státu a ani nikde provedeno býti nemůže. Neboť, kdyby právo hlasovací bylo prostě přívrastkem vlastnosti státního občana, znamenalo by to, že by každý občan bez rozdílu pohlaví, ale také bez rozdílu věku měl právo voliti. Tak tomu nikde není. Naopak: v každém státu zákon stanoví určité podmínky výkonu práva hlasovacího, v prvé řadě určitou hranici věkovou (určitý věk), někde mužské pohlaví (ještě dnes jsou v některých státech ženy vyloučeny z práva hlasovacího); dále odsouzení pro určitý čin trestný má v zápětí ztrátu práva hlasovacího atd. Odtud nelze mluvit o všeobecném právu hlasovacím v konečném jeho důsledku, nýbrž jen o t. zv. všeobecném právu hlasovacím.

Pravíme tedy: všeobecné právo hlasovací jest tu tehdy, jestliže všichni státní občané, pokud zákonem nejsou vyloučeni, mají právo voliti.

Privilegované právo hlasovací jest tu tehdy, jestliže právo voliti jest jen výsadou určitých vrstev obyvatelstva.

Soustavy, kterými jest toto privilegované právo upraveno, jsou:

a) soustava censová záleží v tom, že právo voliti přísluší jen těm, kdož platí daň určité výše;

b) soustava habitační záleží v tom, že právo voliti přísluší jen těm, kdož mají buď určitou nemovitost nebo aspoň samostatný byt;

c) soustava kapacitní jest tu tehdy, jestliže právo voliti mají jen ti, kdož dosáhli určitého stupně vzdělání; jsou to t. zv. honorace.

Pravidlem nebývají tyto soustavy výlučné, nýbrž jedna soustava jest doplňována druhou, na př. soustava censová soustavou kapacitní a pod.

2. rovné a nerovné.

Rovné právo hlasovací jest tu tehdy, jestliže všichni občané, kteří mají právo voliti (t. zv. voliči), jsou si postaveni úplně na roveň. Nerovné právo tu jest, jestliže jsou mezi voliči rozdíly. Pravidelným případem nerovného práva jest t. zv. právo plurální, příslušejí-li některým voličům z důvodů zákonem stanovených dva hlasy, po případě i více hlasů.

B) ZPŮSOB VOLBY.

Podle způsobu, jakým se vykonává právo hlasovací, rozeznáváme:

1. *volby ústní (veřejné) a volby písemné (tajné)*. Při volbě ústní volič ústně jmenuje kandidáta. Při volbě písemné volič odevzdává hlasovací lístek.

Jen při volbách písemných lze zaručiti tajnost volby. Volby písemné jsou dnes takřka všeobecným pravidlem; volby ústní jsou zjevem naprosto ojedinělým.

2. *Volby přímé a volby nepřímé*. Při volbě přímé volič přímo označuje kandidáta. Při volbě nepřímé volič nevolí přímo kandidáta, nýbrž t. zv. volitele, který s ostatními voliteli volí kandidáta. Oba tyto způsoby voleb jsou dnes běžné.

C) SOUSTAVA VOLEBNÍ.

Soustavou volební nazýváme obecně způsob, jakým se volí členové zastupitelského sboru: Rozeznáváme celkem dvě soustavy volební:

1. *soustavu volebních okresů* neboli *system uninominální*,
2. *soustavu listinnou* neboli *princip skrutinia listin*.

Ad 1. *Soustava volebních okresů* záleží v tom, že se celá země resp. celá oblast státu rozdělí k účelům volebním na tolik okresů, kolik jest voliti členů parlamentu, takže každý volební okres volí jen jednoho člena.

Soustava tato má své výhody, ale zajisté také některé značné nevýhody.

Výhody záležejí v tom, že člen sboru zastupitelského jest zde v úzkém styku s voličstvem, že voličstvo určitého okresu ví, kdo jest jeho zástupcem a na koho se může ve svých potřebách obracet. Člen parlamentu zná také potřeby a nedostatky volebního okresu i smýšlení svého voličstva.

Nevýhody záležejí v tom, že tento úzký styk člena parlamentu s voličstvem může vésti k tomu, že se člen parlamentu pokládá spíše za zástupce svého okresu než celého národa; dále, že se při kandidaturách uplatňují mnohdy místní veličiny pochybného rázu. Značná nevýhoda jest, že jest tu možnost t. zv. volební geometrie. Volební geometrie záleží v tom, že se neutvoří volební okresy stejné velikosti, t. j. s počtem obyvatelstva aspoň přibližně stejným, nýbrž že se utvoří volební okresy, tu s velkým, tu opět s malým počtem obyvatelstva, tak jak to strana resp. strany, které jsou u vesla, ke svým účelům potřebují. Tímto způsobem lze v určité zemi skutečnou vět-

šinu snížit na menšinu a naopak ze skutečné menšiny udělati umě-
lou většinu. Konečně i ta jest nevýhoda, že i při nejlepší vůli a při
nejsvělemtější rozdělení okresů volebních může dojít k volebním
výsledkům naprosto překvapujícím, které se nikterak nekryjí se
skutečným rozvržením obyvatelstva.

Ad. 2. *Soustava listinná* neboli *princip skrutinia listin* zá-
leží v tom, že voličové země nebo aspoň velkého okrsku
tvoří jeden volební okres, který volí více členů parlamentu.
Každý volič tu volí na jednom volebním lístku více členů
parlamentu najednou.

I tato soustava má své výhody, ale také nevýhody. Výhoda tu
jest, že skutečná většina ve voličstvu resp. v národě dává také sku-
tečnou většinu v parlamentu; dále, poněvadž se volí více členů par-
lamentu najednou, lze činiti náležitý výběr; dále, že se tu uplatňuje
myšlenka konstituční, že člen parlamentu zastupuje celý národ a ni-
koli okres, za který byl kandidován. Nevýhoda jest ta, že jest velmi
volný styk člena parlamentu s voličem, takže voličstvo mnohdy ani
neví, který člen parlamentu je vlastně zastupuje. Největší nevýhoda
však jest, že, není-li současně postaráno o zastoupení menšin, může
dojít k výsledkům volebním až křiklavě nespravedlivým.

D) ZJIŠŤOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VOLEBNÍCH.

Zjišťovati výsledky volební znamená řešiti otázku, koho
z kandidátů jest pokládati za zvolena. V tomto směru se ro-
zeznávají dvě soustavy:

1. *soustava většinová,*
2. *soustava poměrného zastoupení* neboli *poměrného vo-
lení.*

Ad 1. *Soustava většinová* záleží v tom, že pro výsledek
volby rozhoduje většina platně odevzdaných hlasů. Zde opět
dále se rozlišují:

- a) *soustava většiny naproستé* neboli *absolutní,*
- b) *soustava většiny poměrné* neboli *relativní.*

Ad a). *Soustava většiny naproستé* jest tu tehdy, jestliže se
k platnému zvolení vyžaduje naprostá většina všech platně
odevzdaných hlasů. Nedosáhl-li nikdo z kandidátů této vět-
šiny, dojde k t. zv. užší volbě mezi těmi dvěma kandidáty,

kteří měli nejvíce hlasů. V této užší volbě jsou všechny hlasy,
které jsou odevzdány pro jiné kandidáty než ty, kteří jsou
v užší volbě, neplatné. Za zvolena se pokládá ten, kdo dostal
více hlasů; při rovnosti hlasů rozhoduje pravidlem los.

Příklad:

Jest odevzdáno platných 10.000 hlasů a jsou čtyři kandidáti: A,
B, C, D. Kandidáti tito dostali hlasů:

I.	A		5.001.
	B		2.000
	C		1.000
	D		1.999

Kandidát A. dostal naprostou většinu, t. j. polovici všech platně
odevzdaných hlasů plus jeden; jest tudíž zvolen.

II.	A		4.001
	B		1.500
	C		2.500
	D		1.999

V tomto případě nikdo z kandidátů nemá naprostou většinu, dojde
tudíž k užší volbě mezi kandidáty A a C. V této užší volbě dostanou:

A		4.035
B		4.029.

Ostatní hlasy jsou prohlášeny za neplatné, poněvadž byly odevzdá-
ny pro jiné kandidáty. Kandidát A dostal více hlasů než kandidát
C; jest tudíž zvolen A.

Soustava naproستé většiny bývá někdy kombinována tím, že se
k platnému zvolení vyžaduje nejen aby kandidát dostal naprostou vět-
šinu všech platně odevzdaných hlasů, nýbrž nad to ještě určitý díl
počtu všech zapsaných voličů. Tak jest tomu na př. ve Francii.

Ad b). *Soustava poměrné většiny* záleží v tom, že zvolen
jest ten z kandidátů, kdo prostě dostal nejvíce hlasů ze
všech.

Příklad:

Jest odevzdáno 10.000 platných hlasů a jsou čtyři kandidáti: A,
B, C, D. Kandidáti tito dostali hlasů:

A		2.800
B		2.600
C		2.400
D		2.200

Nejvíce hlasů ze všech má kandidát A; jest tudíž zvolen. Podle této soustavy se volí v Anglii do sněmovny obecných.

Ad 2. *Soustava poměrného zastoupení* neboli *poměrného volení* záleží v tom, že rozhoduje prostě počet odevzdaných hlasů, a každá strana dostane přikázány mandáty podle počtu hlasů na ni připadlých, aniž by rozhodovalo, která strana má většinu a která menšinu. Jest samozřejmé, že soustava tato může býti jen při soustavě listinné.

Způsobů, jakým se provádí soustava poměrného zastoupení, jest velmi mnoho, od nejjednodušších až do nejsložitějších. Nejobvyklejší a také nejjednodušší jsou tyto čtyři způsoby:

- a) *soustava stálého volebního čísla,*
- b) *soustava čistého volebního čísla,*
- c) *soustava Hagenbach-Bischoffova,*
- e) *soustava Hondtova.*

Ad a). Soustava stálého neboli pevného volebního čísla záleží v tom, že se volební číslo vůbec nevypočítává, nýbrž jest zákonem již předem stanoveno. Postup při přikazování mandátů jednotlivým volebním stranám jest ten, že počet hlasů pro každou volební stranu odevzdaných se dělí tímto stálým volebním číslem, a kolikrát jest toto obsaženo v počtu hlasů pro volební stranu odevzdaných, tolik strana tato dostane přikázáno mandátů.

Soustava tato jest zavedena v říši německé, kde stálé volební číslo činí 60.000; ze států německých sluší uvésti Prusko (volební číslo 40.000, Durynsko volební číslo 12.000 atd.).

Ad b). Soustava čistého volebního čísla záleží v tom, že se součet všech platně odevzdaných hlasů dělí počtem mandátů, které jest obsaditi. Číslo takto dělením vyšlé jest t. zv. volební číslo neboli kvocient. Tímto volebním číslem dělíme součty hlasů pro jednotlivé volební strany odevzdané, a kolikrát jest volební číslo obsaženo v těchto součtech, tolik každá volební strana dostane přikázáno mandátů.

Příklad:

Jest odevzdáno 200.000 platných hlasů a jest voliti 10 poslanců. Volební číslo jest.

$$200.000 : 10 = 20.000$$

Kandidují čtyři volební strany: A, B, C, D a dostaly hlasů:

$$\begin{array}{l} A . \quad 94.000 : 20.000 = 4 \text{ mandáty, zbytek } 14.000 \\ B . \quad 55.000 : 20.000 = 2 \text{ mandáty, zbytek } 15.000 \\ C . \quad 27.000 : 20.000 = 1 \text{ mandát, zbytek } 7.000 \\ D . \quad 24.000 : 20.000 = 1 \text{ mandát, zbytek } 4.000. \\ \hline \qquad \qquad \qquad 8 \text{ mandátů.} \end{array}$$

Zbývá ještě obsaditi dva mandáty; to se může státi dvojím způsobem.

Prvý způsob jest, že se zbývající mandáty přidělí stranám, které vykazují největší zbytky. V tomto případě jsou to strany A a B, takže konečné přikázání mandátů bude:

- A na 94.000 hlasů 5 mandátů,
- B na 55.000 hlasů 3 mandáty,
- C na 27.000 hlasů 1 mandát,
- D na 24.000 hlasů 1 mandát.

Druhý způsob jest, že se zbývající mandáty nepřidělují stranám podle největších zbytků, nýbrž že všechny volební strany jdou se svými zbytky do druhého skrutinia, kde se mandáty nově přikazují.

Ad c). Soustava Hagenbach-Bischoffova se odchyľuje od předešlé soustavy vypočítáváním volebního čísla tím způsobem, že součet všech platně odevzdaných hlasů se dělí počtem mandátů, které jest obsaditi, zvětšeným o jednu. Volební číslo jest zde menší a jest větší naděje, že všechny mandáty budou obsazeny na ráz, takže nebude třeba přikazovati mandáty dodatečně. Postup při přikazování mandátů jest týž, jako při soustavě předešlé.

Příklad týž jako ad b).

Jest odevzdáno platných hlasů 200.000 a jest voliti 10 poslanců. Dělíme tento součet počtem mandátů, které jest obsaditi, zvětšeným o jednu:

$200.000 : (10 + 1) = 18.181$. Volební číslo jest tudíž 18.181. Volební strany jsou tytéž, právě tak jako počet hlasů pro ně odevzdaných.

$$\begin{array}{l} A \quad 94.000 : 18.181 = 5 \text{ mandátů, zbytek } 3095 \\ B \quad 55.000 : 18.181 = 3 \text{ mandáty, zbytek } 457 \\ C \quad 27.000 : 18.181 = 1 \text{ mandát, zbytek } 8819 \\ D \quad 24.000 : 18.181 = 1 \text{ mandát, zbytek } 5819 \end{array}$$

úhrnem 10 mandátů.

Tím jest počet mandátů vyčerpán a přikazovací řízení jest také skončeno.

Ad d). Soustava Hondtova neboli soustava nejvyššího společného dělitele odchyluje se od předešlých soustav rovněž jen vypočítáváním volebního čísla. Volební číslo zde dostaneme, dělíme-li součty hlasů pro jednotlivé volební strany odevzdané postupně jednou, dvěma, třemi, čtyřmi, pěti atd. Největší podíl na tolikátém místě, kolik jest voliti poslanců, dává volební číslo. Proti soustavě ad b) uvedené má tato soustava spolu se soustavou předešlou tu výhodu, že se pravidlem mandáty obsadí naráz, takže není třeba je přidělovati dodatečně.

Příklad týž jako při soustavě ad b) a c).

Jest odevzdáno platných hlasů 200.000 a jest voliti 10 poslanců. Kandidující strany A, B, C, D dostaly týž počet hlasů jako při soustavě předešlé. Dělíme tyto součty hlasů postupně jednou, dvěma, třemi, čtyřmi, pěti a dostaneme tyto podíly:

děleno	A	B	C	D
	1	2	6	7
jednou	94.000	55.000	27.000	24.000
	3	5		
dvěma	47.000	27.500	13.500	12.000
	4	10		
třemi	31.333	18.333	9.000	8.000
	8			
čtyřmi	23.500	13.250	6.750	6.000
	9			
pěti	18.800	11.000	5.400	4.800

Největší podíl na místě desátém jest 18.333 33..; to jest volební číslo.

Tímto volebním číslem dělíme součty hlasů pro jednotlivé strany odevzdaných a dostaneme:

A . . 94.000 : 18.333 33.. = 5 mandátů, zbytek 2335
 B . . 55.000 : 18.333 33.. = 3 mandáty, zbytek žádný
 C . . 27.000 : 18.333 33.. = 1 mandát, zbytek 8666
 D . . 24.000 : 18.333 33.. = 1 mandát, zbytek 5666

úhrnem 10 mandátů.

Tím jest počet mandátů vyčerpán a příkazovací řízení také skončeno.

Jest nyní řešiti otázku, jak se v rámci kandidátních listin příkazují mandáty, které kandidátním listinám připadly, kan-

didátům na kandidátních listinách uvedeným, jinými slovy: kdo z kandidátů na kandidátní listině uvedených jest zvolen. V tomto směru jsou opět dvě soustavy:

- aa) *soustava závazných listin,*
- bb) *soustava volných listin.*

Ad aa). Soustava závazných (nesprávně vázaných) kandidátních listin jest tu tehdy, jestliže tištěná kandidátní listina jest do té míry pro voliče závazná, že volič s právní platností nijaké změny na ní činiti nemůže: závazná jsou pro voliče nejen jména kandidátů, nýbrž i pořadí, v jakém jsou kandidáti na kandidátní listině uvedeni.

Soustava závazných kandidátních listin není udržitelná a omluvitelná s hlediska ani právního, ani politického,

Ad bb). Soustava volných kandidátních listin záleží v tom, že volič není vázán obsahem kandidátní listiny, nýbrž že může na ní prováděti změny. Změny tyto může prováděti jen v rámci kandidátní listiny samé (volnost poměrná neboli relativní), anebo obsahem kandidátní listiny vůbec není vázán, nýbrž může kandidáty škrtnati a nahrazovati je kandidáty vzatými z jiných kandidátních listin (volnost naprostá neboli absolutní); v tomto druhém případě mluvíme také o panašování.

Jen při soustavě volných kandidátních listin můžeme mluviti o volební svobodě.

E) OVĚŘOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VOLEBNÍCH.

Ověřovati volby znamená rozhodovati o tom, zda volební řízení bylo provedeno správně a zda mandát přiznaný členu parlamentu jest skutečně také platný. S počátku byla to sněmovna sama, která si ověřovala volby. Dnes v převážné většině států, jak již výše bylo řečeno, ověřují volby soudy.

§ 8. MINISTERSKÁ ODPOVĚDNOST; SOUSTAVA PARLAMENTNÍ.

V monarchiích již záhy se ustálila zásada, že panovník za výkon moci vládní a výkonné a vůbec za své vladaření nemůže býti od nikoho potahován k odpovědnosti, že jest prostě neodpovědný. Tato zásada platí v monarchiích dodnes a

přešla i do moderních republik. I v republice jest president republiky politicky neodpovědný.

Tato zásada, v monarchiích zejména s počátku pro politickou svobodu národa velmi nebezpečná, již záhy byla uváděna na pravou míru dvěma požadavky: jednak že akt vycházející od panovníka má jen tehdy platnost aktu státního, je-li spolupodepsán ministrem; jednak že ministr spolupodepsavši akt panovníkův přejímá za akt ten odpovědnost. První požadavek nazýváme ministerským spolupodpisem neboli ministerskou kontrasignací; druhý požadavek jest ministerská odpovědnost.

Ministerská odpovědnost s počátku byla jen t. zv. formální neboli kancelářská: záležela v tom, že rádce panovníkův (ministr), který spolupodepsal akt vycházející od panovníka, potvrzoval svým podpisem, že se obsah tohoto aktu shoduje s projevem vůle panovníkovy. Zda se obsah aktu nepříčí také zákonu, za to rádce panovníkův (ministr) svým spolupodpisem neručil. Teprve postupem doby, když parlamenty resp. sněmy si zjednaly vliv na správu státní, rozšířila se tato formální odpovědnost také na odpovědnost hmotnou neboli materiální, t. j. rádce panovníkův (ministr), který akt vycházející od panovníka spolupodepsal, ručil svým podpisem dále za to, že se obsah toho aktu nepříčí zákonům.

Tato odpovědnost jest t. zv. odpovědnost právní neboli také trestní. Ministr, který spolupodepsal akt obsahující něco, co se příčí zákonům státním, může býti potahován k odpovědnosti. Prostředek, kterým se tato odpovědnost uplatňuje, jest obžaloba ministerská. Podává ji sněmovna dolní a o této obžalobě nalézá sněmovna horní, která, byl-li ministr uznán vinným, vyslovuje také trest. Postupem doby odpovědnost právní se neobmezovala jen na to, co ministr spolupodepsal, nýbrž rozšířila se také na to, co ve vlastní pravomoci vykonal.

Vedle této odpovědnosti právní se v Anglii od počátku 18. století začíná vyvíjeti jiný druh odpovědnosti. Skutečnost, že od této doby ministři resp. celý kabinet ministerský byl brán jen z jedné politické strany a to z té, která měla v parlamentu většinu, měla v zápětí, že ministerský kabinet byl povinen vésti celkovou vládní politiku v politických směrnících udávaných většinou parlamentu. Uchýlil-li se ministerský kabinet od těchto směrnic, přicházel v nebezpečí, že parlament vysloví jemu nedůvěru a že kabinet bude povinen podati do rukou krále demisi.

Takto se vyvinul nový druh odpovědnosti ministerské; tento druh nazýváme odpovědností politickou.

Oba dva druhy odpovědnosti ministerské jsou dnes běžné a odlišují se od sebe nejen v základu, nýbrž také v důsledcích.

Právní odpovědnost se dostavuje a předpokládá, že ministr ve výkonu svého úřadu úmyslně nebo z hrubé nedbalosti porušil zákon. Odpovědnost ta jest osobní neboli individuální, t. j. postihuje jen toho ministra, který zákon porušil. Důsledek jest, že dolní sněmovna jest oprávněna podati obžalobu ministerskou; o této obžalobě nalézá někde sněmovna horní, v jiných státech zvláštní soud (viz výše § 6).

Politická odpovědnost záleží v tom, že vláda jako celek jest povinna ve vládní své politice držeti se těch směrnic, které jsou dány složením parlamentu, t. j. jeho většinou. Odpovědnost tato jest hromadná neboli kolektivní, t. j. postihuje celou vládu jakožto sbor ministrů, nikoli jen ministra jednotlivého. Jestliže vláda vede vládní politiku v jiném směru, než který jest dán většinou parlamentu (nebo jestliže zatím se v parlamentu většina změní), parlament jí vysloví nedůvěru. Důsledek toho jest nikoli obžaloba ministerská, nýbrž povinnost vlády podati demisi do rukou hlavy státu, jinými slovy řečeno: pád vlády; nastoupí vláda z nově utvořené většiny parlamentu.

Politická odpovědnost ministerská přivedla novou soustavu vládní zvanou obecně soustavou parlamentní neboli kratčeji parlamentarismem. Soustava parlamentní znamená vyvrcholení moci parlamentu. Parlament se stává nejdůležitějším a nejvlivnějším orgánem státním; jest regulátorem veškerého života politického a ohniskem, ve kterém se sbíhají všechny nitky života ve státu. Vláda vychází z parlamentu, v parlamentu se tvoří a může se jen tak dlouho držeti u vesla, pokud má za sebou většinu parlamentu.

Vláda se může tvořiti dvojím způsobem. Jsou-li ve státě jen dvě politické strany, anebo, je-li i více politických stran ve státu, avšak jedna z nich má naprostou většinu v parlamentu, utvoří se vláda jen z jedné politické strany.

Je-li však v parlamentu zastoupeno více politických stran, z nichž žádná nemá naprostou většinu v parlamentu, utvoří se vláda tím způsobem, že politické strany, které chtějí převzít vládu, vytvoří ze sebe

na základě společného vládního programu vládní blok neboli koalici a vládu ze svého středu cbešlou. To jest t. zv. vláda koaliční.

Ztratí-li vláda většinu v parlamentu, což se prakticky osvědčuje v pravidelných případech tím, že parlament vysloví vládě nedůvěru, jest povinna odstoupiti, a vytvoří se nová vláda z nově vytvořené většiny parlamentní. Parlament má takto osud vlády neustále ve svých rukách: stačí projev nedůvěry a vláda padá.

Soustava parlamentní nastoluje takovýmto způsobem jakousi nadvládu parlamentu. Aby touto nadvládou parlamentu se vláda nedostala do úplného područí parlamentu, k tomu slouží instituce t. zv. odvolání se k národu. Jestliže totiž vláda, která ztratila většinu v parlamentu a tím v podstatě i své oprávnění, jest přesvědčena o tom, že v daném okamžiku většina parlamentu nevyjadřuje správně smýšlení t. j. s většinou národa se nekryje, může navrhnouti hlavě státu rozpuštění parlamentu a vypsání nových voleb do parlamentu. Tím dána jest národu t. j. voličstvu možnost dátí volbami na jevo, zda se rozhoduje pro vládu či pro parlament. Tomu se říká odvolati se k národu.

Tohoto prostředku užívá se mimo jiné také tehdy, dojde-li mezi jednotlivými bezprostředními orgány státními k rozporu tak ostrému, že obyčejné prostředky ústavní nestačí na jeho odklizení. I v takovémto případě se parlament rozpouští, vypíší se nové volby, a národu se dává takto možnost, aby volbami vyslovil svou vůli, pro který z bezprostředních orgánů státních se rozhoduje. Tento projev národa má platnost konečnou t. j. před vůlí národa takto vyslovenou jest každý orgán státní povinen se skloniti.

Instituce odvolání se k národu má stejnou platnost v dnešních republikách jako v dnešních monarchiích.

Jestliže se voličstvo postaví na stranu parlamentu proti vládě, nemůže již vláda znovu rozpustiti parlament, nýbrž jest povinna ihned podati demisi.

Skutečností, že parlament může vládě vysloviti nedůvěru a tím ji přivesti k pádu, a naopak zase, že se vláda může odvolati k národu t. j. rozpustiti parlament a vypsati nové volby, soustava parlamentní se zdokonaluje: vláda, aby jí parlament nevyšlovl nedůvěru a tím ji nepřivedl k pádu, bude bedlivě dbáti smýšlení parlamentu resp. jeho většiny; naopak zase parlament nebude lehkomyšlně vyslovovati vládě nedů-

věru, aby neriskoval své rozpuštění. Takto soustava parlamentní uskutečňuje rovnováhu mezi parlamentem a mezi vládou. A dále: poněvadž parlament jest zastupitelský sbor volený národem, a poněvadž vláda z parlamentu vychází jako výbor jeho většiny, jest v podstatě i vláda volena národem. Jest tedy soustava parlamentní důsledné provedení myšlenky demokratické a vyvrcholení pravého demokratismu. Neboť: demokracie jest vláda národa; při soustavě parlamentní národ prostředkem parlamentu sám si vládu volí, důsledkem toho národ prostředkem vlády vycházející z parlamentu sám sobě vládne.

§ 9. STÁTNÍ SPRÁVA A SAMOSPRÁVA.

Správou ve státu nazýváme všeobecně ten obor činnosti státní, kterým se stát řídí a v činnosti udržuje. Tato správa může býti vedena celkem trojím způsobem:

1. Veškerá správa ve státu jest obstarávána výlučně orgány státními, úředníky z povolání.

Tento způsob správy však dosud v nižádném státu nebyl uskutečněn. Naráží na dvě potíže: jednak, že by správa byla nesmírně drahá, kdyby měla býti obstarávána jen úředníky z povolání, jednak že by tím počet státních orgánů vzrostl do nezměrné výše.

2. Stát určité obory správy obstarává svými orgány a dovoluje určitým svazkům, aby si své vnitřní věci obstarávaly svými orgány. V tomto případě odlišujeme státní správu a samosprávu.

Samosprávu dlužno dobře odlišovati od autonomie. Autonomie jest právo určitého svazku upravovati si své vnitřní věci vlastními předpisy. Samospráva jest právo určitého svazku obstarávati si své vnitřní věci v mezích platných zákonů svými orgány.

Samosprávu odlišujeme na místní a odborovou. Samospráva místní jest tu tehdy, jde-li o určitý svazek rázu územního. Typem jest zde obec.

Samospráva odborová se vztahuje na svazky odborové; sem spadají různé t. zv. komory, jako komora obchodní, komora advokátní, komora lékařská, komora notářská, zemědělské rady a pod.

Mluvíme tu také o dvojí koleji správy a to: správy státní a samosprávy.

Tato t. zv. dvojí kolej správy byla ojedinělým zjevem v t. zv. předlítauských zemích bývalé monarchie rakousko-uherské a udržela se v historických zemích československé republiky až do r. 1928.

3. Stát zásadně vykonává veškeru správu svými orgány, ale určité obory správy obstarává svými orgány doplněnými resp. sesílenými živlem laickým. Mluvíme tu o t. zv. vrchnostenské samosprávě. Taková samospráva záleží v tom, že státní orgány (úředníci z povolání) jsou se živlem laickým (živlem samosprávným) sloučeny v jeden sbor, který určité obory správy vykonává.

Tato vrchnostenská samospráva má svůj původ v Anglii; jest to t. zv. selfgovernment. Odtud přešla do některých států německých a vyvinula se také v zemích uherských v t. zv. zřízení stoličním neboli komitátním. Na oblasti republiky československé se udržela v území bývalé koruny uherské na Slovensku a v Podkarpatské Rusi až do r. 1924 resp. 1928.

§ 10. PRÁVA STÁTOOBČANSKÁ.

Práva státoobčanská neb také základní práva občanů státních jsou, povšechně řečeno, práva, která přísluší jedincům jednak jako státním občanům, jednak jako lidem vůbec. Moderní zákonodárství zařadilo tato práva do zvláštní kategorie a umístilo je přímo v ústavní listině, nebo je vydalo ve formě zvláštního ústavního zákona.

Tato práva státoobčanská mají zajímavou historii. Poprvé byla prohlášena na půdě Nového Světa v druhé polovici 18. století, kdy některé státy Severoamerické Unie zařadily tato práva přímo do ústavních listin a to v jich čele.

V Evropě jest to Anglie, která některá z těchto práv prohlašuje zvláštními zákony, jako na př. Habeas Corpus Act z r. 1679, který zajišťuje svobodu osoby, Bill of Rights z r. 1689, který zajišťuje jiná práva státních poddaných.

Avšak teprve Velká revoluce francouzská uzákonila tato práva státoobčanská v obvyklém jejich rozsahu. Jest to světoznámé prohlášení práv člověka a občana. (Déclaration des droits de l'homme et

du citoyen) ze dne 26. srpna 1789. Práva státoobčanská obsažena v tomto prohlášení byla přejímána do všech ústav francouzských vydaných za Velké revoluce.

Podle vzoru francouzských ústav zařazovaly pozdější ústavy evropských států tato práva do ústavních listin. Odtud tato práva státoobčanská se stala součástíou ústavních listin států nejen v Evropě, nýbrž i v jiných dílech světa. A ještě v dnešní době ústavní listiny všech států, až na mizivé výjimky (Francie, Anglie) tato práva státoobčanská obsahují.

Tato práva státoobčanská zahrnují v sobě jednak práva státních občanů vůči ostatním státním občanům jakožto jedinců vůči jedincům; souhrn těchto práv tvoří t. zv. svobodu osobní neboli individuální. Jednak zahrnují v sobě práva státních občanů vůči státní moci a vůči moci jiných svazků státním občanům nadřazených; tato práva tvoří ve svém souhrnu t. zv. svobodu národní neboli politickou.

Práva, která tvoří obsah svobody osobní (individuální), jsou příkladmo: rovnost státoobčanská t. j. rovnost všech státních občanů před zákonem, svoboda pohybu, volnost stěhování, volnost voliti si své zaměstnání, do určité míry i svoboda náboženská. Práva tvořící obsah svobody národní (politické), jsou příkladmo: svoboda osobní, svoboda majetková, svoboda tisku, volnost shromažďovati se a tvořiti spolky, svoboda listovní, právo petiční, svoboda vědeckého bádání, svoboda učení, svědomí a projevu mínění, svoboda vyznání.

Skutečnost, že tato práva státoobčanská jsou obsažena přímo v ústavní listině, má ten význam, že ustanoveními těmito jest vázán obyčejný zákonodárce; nemůže býti tudíž vydán prostý zákon, který by byl v rozporu s některým takovýmto právem obsaženým v ústavní listině.

Nesluší ovšem přehlížeti, že úprava těchto práv státoobčanských není v ústavních listinách provedena stejným způsobem. Někde ústavní listina vyslovuje toliko povšechnou zásadu ceny v podstatě jen theoretické, aniž by byl tím vydán nějaký určitý předpis; v tomto případě má ustanovení toto význam jen theoretický. Některí státovědci mluví zde také o t. zv. monologu zákonodárcově. Někde se stanoví předpis obsahu povšechnějšího a poukazuje se na zvláštní zákon, t. zv. zákon prováděcí, který má dotčené právo přesněji upravit; tu záleží ovšem na tomto zvláštním zákonu prováděcím, arcí tento zákon zvláštní nesmí býti v rozporu s ustanovením ústavní li-

stiny. Někde obsahuje ústavní listina určitý přesně stanovený předpis; v takovémto případě tento předpis jest již pravidlo právní a má účinnost bez jakéhokoli zákona prováděcího; každý zákon prostý, který by byl v rozporu s tímto předpisem ústavní listiny, byl by prostě neústavní.

DÍL II.

Československé právo ústavní.

ČÁST I.

USTANOVENÍ POVŠECHNÁ.

§ 11. VZNIK STÁTU ČESKOSLOVENSKÉHO.

Stát československý vznikl dne 28. října 1918 revolucí tím, že Národní Výbor jakožto představitel národa československého prohlásil, že všechny svazky, které poutaly národ československý k dynastii lotrinské a k monarchii lotrinské (rakousko-uherské), uhasly, a že stát československý jest ustaven a vstoupil v život.

Převrat z 28. října 1918 jest revoluce ve smyslu právním. Záleží v tom, že se dosavadní základ státního řádu mění způsobem, kterého dosavadní řád státní nezná. Stát československý ve své dnešní podobě mohl vzniknouti jen popřením státního řádu bývalé monarchie lotrinské (rakousko-uherské) tak, že národ československý jednostranným způsobem všechny svazky s touto monarchií a s dynastií přetrhl. Moc státu předlitavského resp. rakousko-uherského na oblasti státu československého uhasla, a místo představitele státu předlitavského resp. rakousko-uherského nastoupil představitel národa československého Národní Výbor dosazený politickými stranami českými. Tento Národní Výbor jest přirozeně instituce revoluční, neboť dosavadní právní řád, ani říšský, ani zemský, takovýto národní výbor nezná.

Tento Národní Výbor se ujímá vedení státní správy a vůbec všech věcí v novém státu, ustavuje vládu, mění se v Národní Shromáždění, dává prozatímní ústavu, ve které za státní formu prohlašuje republiku, a vydává konečně dne 29. února 1920 definitivní ústavní listinu. Vydáním ústavní listiny ze dne 29. února 1920 a provedením voleb do Národního shromáždění končí revoluční období našeho státu a začíná jeho období zákonné.

§ 12. ÚZEMÍ STÁTNÍ.

Ústavní listina nestanoví ničeho o tom, které země tvoří území státu československého. Práví jen v § 3.: »Území československé republiky tvoří jednotný a nedílný celek, jehož hranice mohou býti měněny jen ústavním zákonem.« V tomže § 3 odst. 2. se dále stanoví, že nedílnou součástí tohoto státního území jest samosprávné území Podkarpatské Rusi, které bude vypraveno nejširší autonomií slučitelnou s jednotností republiky československé.

Z jiných zákonů, zejména však ze zákona ze dne 14. července 1927 čís. 125 sb. zák. a nař. o organizaci politické správy vyplývá, že území československého státu zahrnuje v sobě tyto země: českou, moravsko-slezskou, slovenskou a podkarpatskoruskou.

Z těchto zemí Čechy a Moravu se Slezskem nazýváme také zeměmi historickými proto, že byly ode dávna historickými celky a měly své pevné historické hranice. Naproti tomu dnešní Slovensko a Podkarpatská Rus nejsou ani historické celky, ani nemají historických hranic; byly jako země vytvořeny v podstatě teprve mírovou konferencí.

Ze zemí tvořících území československého státu má zvláštní státoprávní postavení Podkarpatská Rus. Jest to území podle § 3, odst. 2-9 úst. listiny nejen samosprávné, nýbrž nadané také autonomií. Podkarpatská Rus má vlastní sněm, který jest příslušný usnášeti se o zákonech ve věcech jazykových, vyučovacích, náboženských, místní správy, jakož i v jiných věcech, které by naň přenesly zákony republiky československé. Podle tohoto ustanovení ústavní listiny byl by tudíž na oblasti státu československého trojí právní řád: československý, který má platnost pro celou oblast československé republiky, československý v užším smyslu, který má platnost pro oblast

československé republiky bez Podkarpatské Rusi a podkarpatskoruský, který má platnost jen pro území Podkarpatské Rusi. Avšak tato ustanovení ústavní listiny nebyla dosud provedena. Důsledkem toho Podkarpatská Rus nemá dosud vlastní sněm a v celé oblasti republiky československé jest jen jeden a jednotný právní řád československý.

Podkarpatská Rus jest v Národním shromáždění republiky československé zastoupena přiměřeným počtem členů v obou sněmovnách podle volebních řádů československých. V čele Podkarpatské Rusi stojí guvernér jmenovaný presidentem republiky československé na návrh vlády. Hranice Podkarpatské Rusi budou upraveny zvláštním zákonem, který tvoří součást ústavní listiny.

Autonomie Podkarpatské Rusi má však svou nejzazší hranici v jednotnosti republiky českoslov. Podkarpatská Rus nemá dále ani zvláštní státní občanství, ani odlišnou zemskou příslušnost; všichni obyvatelé Podkarpatské Rusi jsou výhradně jen státní občané českoslovenští.

Všechny tyto čtyři země tvoří však jednotné a nedílné území státní; československá republika jest státem jednotným. Hranice území republiky československé lze měniti jen ústavním zákonem.

§ 13. FORMA STÁTNÍ.

Ústavní listina v § 2 stanoví, že stát československý jest demokratická republika, jejíž hlavou jest volený president. Z tohoto ustanovení vyplývá, pokud formy republikánské se týče, jen jedno: republika československá jest republikou presidentskou. Naproti tomu z výrazu: demokratická republika nelze vůbec ještě souditi na určitou formu republiky.

Z § 1 odst. 1. ústavní listiny plyne, že republika československá jest vybudována na zásadě svrchovanosti národa (principu demokratickém); avšak to konečně vyplývá již z podstaty moderní republiky vůbec a není nutné, aby to ještě zvláště bylo vysloveno v ústavní listině. Ovšem z § 1 odst. 2. ústavní listiny jde na jevo, že republika československá má formu demokracie nikoli přímé, nýbrž zastupitelské (nepřímé). Instituce demokracie přímé zde chybějí a předpis § 46 ústavní listiny, který mluví o možnosti referenda, zůstal mrtvou literou. Z dalších ustanovení ústavní listiny, zejména však z §§ 75-78 jde na jevo, že forma naší republiky jest republika parlamentní.

Z jinakých ustanovení ústavní listiny můžeme vyvoditi formu státu československého a pravíme: stát československý jest republika presidentská a parlamentní s formami demokracie zastupitelské (nepřímé).

§ 14. PRÁVNÍ ŘÁD.

Povšechně řečeno, jest právní řád republiky československé souhrn zákonů platných v její oblasti. Právní řád jest v naší republice jeden a jednotný: jest to souhrn zákonů, kterých se usneslo Národní shromáždění, doplněný zákony resp. právními předpisy, které do republiky československé přešly z doby předpřevratové. Všechny tyto zákony nemají však stejnou vizičí moc; odlišujeme zde *zákony ústavní* a *zákony prosté*.

Ústavní zákony jsou takové zákony, které jsou výslovně jako ústavní zákony označeny; ostatní zákony jsou zákony prosté.

Ústavní zákony můžeme pojímati ve dvojitým smyslu: materiálním (hmotným) a formálním. Ve smyslu materiálním jsou ústavní zákony ty zákony, které upravují základy celkového ustrojení státního, ve smyslu formálním jsou to ty zákony, které výslovně jako zákony ústavní jsou označeny bez ohledu na jejich obsah.

Československý právní řád přijal rozlišování ústavních zákonů ve smyslu formálním.

Při zákonech ústavních jest pochod zákonodárný složitější a obtížnější než při zákonech prostých, jak níže v § 24. jest uvedeno. Prostý zákon nesmí býti v rozporu se zákonem ústavním. Zákony prosté, které odporují zákonům ústavním, jsou neplatné. O tom rozhoduje ústavní soud.

Ústavní soud se skládá ze sedmi členů. Z tohoto počtu po dvou členech vysílají nejvyšší soud a nejvyšší správní soud a tři členy jmenuje prezident republiky z teren, která jemu navrhuje poslanecká sněmovna, senát a sněm Podkarpatské Rusi; pokud ovšem sněm Podkarpatské Rusi není ustaven, navrhuje tohoto člena vláda. Předsedu jmenuje prezident republiky a to ze tří členů navržených zastupitelskými sbory. Funkční období činí deset let.

Ústavní soud jest soudem mimořádným. Zasedá jen podle potřeby. Rozhoduje výlučně o tom, zda zákony republiky československé a zákony Podkarpatské Rusi neodporují ústavním zákonům a rov-

něž o tom, zda prozatímní opatření podle § 54 ústavní listiny nevybočuje z mezí jemu tímto paragrafem stanovených.

Ústavní soud rozhoduje jen k návrhu. Návrh ten mohou podati toliko: nejvyšší soud, nejvyšší správní soud, volební soud, poslanecká sněmovna, senát a sněm Podkarpatské Rusi. Od jiných orgánů státních nebo dokonce od osob soukromých návrh takovýto vycházeti nemůže. Rozhodnutím ústavního soudu jsou vázány zákonodárné sbory, vláda a všechny úřady a soudy.

§ 15. ODZNAKY STÁTNÍ.

Odznaky státní jsou jednak *vlastní*, jednak *znak*, jednak *pečeť*.

Vlastní státní má tři barvy: bílou, červenou, modrou. Spodní pole jest červené, vrchní bílé a mezi ně jest vsunut modrý klín od žerdi do středu vlastního.

Prezident republiky má svou vlastní standardu. Jest bílá s okrajem skládajícím se z pramének střídavě bílých, červených a modrých. Uprostřed bílého pole jest vetkán státní znak.

Znaky republiky československé jsou tři: **malý, střední, velký**. Malý znak jest český znak, v jehož středu jest znak slovenský. Střední znak má dva štíty: přední a zadní. Na předním štítu jest znak český. Zadní štít jest čtvercový: v horním pravém poli jest znak slovenský, v levém horním poli znak Podkarpatské Rusi, v pravém spodním poli znak moravský a v levém spodním poli znak slezský.

Velký znak se skládá rovněž ze dvou štítů: předního a zadního. Na předním štítu jest znak český. Zadní štít jest rozdělen na sedm polí třemi vodorovnými pruhy tak, že vrchní dva jsou rozpůleny, třetí spodní třikrát dělen. V horním pravém poli jest znak slovenský, v levém horním poli znak Podkarpatské Rusi, v pravém středním poli znak moravský, v levém středním poli znak slezský; v pravém středním poli jest znak Těšínska, ve spodním středním poli znak Opavska, v levém spodním poli znak Ratibořska, v pravém modrém poli zlatá orlice s členkou v pravo hledící, levé pole bílé a červeně rozpůlené. Po pravé i levé straně štítu stojí zlatý lev dvouocasý s členkou jakožto strážce štítu. Pod štítem se vine stuha, na níž se čte heslo: »Pravda vítězí«.

Kdy a kterého znaku má býti užíváno, rozhoduje vláda.

Státní pečeti jsou dvě: malá a velká.

Na malé státní pečeti jest vyobrazen malý státní znak, kolem něhož se čte v kruhu nápis: Republika Československá.

Na veliké státní pečeti jest umístěn velký státní znak i se strážci štítu a heslem. Kolem něho, v kruhu se čte nápis: Republika Československá.

Státní pečeti chová předseda vlády. Zvláštním nařízením vládním jest stanoveno, kdy kterou pečeti státní pečetiti a razítek mají užívati veřejné úřady. Užívati státní vlajky, státních znaků, jakož i jeho částí, v životě veřejném a zvláště podniky výdělečnými, povoluje příslušné ministerstvo v dohodě v ministerstvem vnitra. Podmínky a způsob tohoto povolení jsou upraveny zvláštním nařízením vládním.

§ 16. STÁTNÍ OBČANSTVÍ.

Státním občanstvím nazýváme obecně příslušenství ke státu, t. j. určitý poměr jedincův ke státu, na základě kterého jedinec t. j. státní občan jest členem státu a má výlučně oprávnění vykonávati určitá práva. Tato práva spadají takřka výhradně v obor veřejnoprávní; mluvíme tu také o právech po výtece politických. Jsou to práva: voliti a býti volenu do sborů zastupitelských, zastávati veřejné úřady, zasedati v porotách, vykonávati vojenskou povinnost atd.

Opak státního občana jest cizinec. Vlivem mezinárodních styků se práva cizincův v každém státu dnes podstatně zlepšila. Lze říci, že v oboru soukromoprávním jest cizinec v zásadě postaven na roveň občanu státnímu, takže má stejná práva jako občan státní. Jen v oboru veřejnoprávním jest přirozeně značný rozdíl mezi státním občanem a cizincem: cizinci jsou vyloučeni z výkonu práv politických.

Státní občanství se nabývá dvojím způsobem:

1. tím, že někdo nabývá státního občanství na základě skutečností, které nastaly v jeho osobě; tu mluvíme o *nabytí původním*;

2. tím, že někdo prostě sdílí státní občanství osoby jiné; tu mluvíme o *nabytí odvozeném* neboli *derivativním*.

Nabytí, jak původní, tak i odvozené jest upraveno zákonem, po případě i mezinárodními smlouvami.

Ad 1. *Původní nabytí státního občanství* jest možné dvojím způsobem:

a) výslovným propůjčením,

b) přivtělením nějakého území k československému státu.

Ad a). Státní občanství propůjčuje cizinci zemský úřad na jeho výslovnou žádost. Cizinec, který podává žádost o udělení státního občanství, jest však povinen prokázati, že některá obec tuzemská přislíbila jemu právo domovské pro ten případ, že mu státního občanství bude uděleno. Bez tohoto průkazu nemůže býti státní občanství uděleno.

Ad b). Za pravidlo platí, že přivtělením nějakého území ke státu československému, nabývají státního občanství československého všichni, kdož v době přivtělení měli v některé obci přivtěleného území právo domovské. Mezinárodními smlouvami byly však z toho pravidla učiněny určité výjimky. Takovéto mezinárodní smlouvy byly republikou československou uzavřeny se všemi okolními státy, které povstaly z území patřivšího k bývalé monarchii lotrinské (rakousko-uherské) a s Německem. Výjimka v těchto smlouvách obsažená jest z pravidla ta, že příslušníci těchto přivtělených území mají právo prohlásiti, zda chtějí přijati státní občanství československé nebo státní občanství okolního státu jiného. Toto právo se nazývá právo volby neboli opce. Lhůta, ve které nutno toto prohlášení učiniti, jest podle okolností případu od šesti měsíců do dvou let.

Ad 2. *Odvozeným způsobem* se nabývá státního občanství:

a) zrozením ze státního občana,

b) legitimací nemanželského dítěte,

c) provdáním se za zdejšího občana státního.

Ad a). Při manželském zrození nabývá dítě státního občanství svého otce, při nemanželském zrození státního občanství matky.

Ad b). Legitimací nabývá nemanželské dítě státního občanství svého otce ovšem jen tehdy, je-li v době legitimace nezletilé.

Ad c). Cizinka, která se provdá za zdejšího státního občana, nabývá sňatkem státního občanství svého manžela.

Státní občanství se ztrácí:

1. přijetím státního občanství cizího státu,

2. odstoupením území od státu československého,

3. legitimací nemanželského dítěte,

4. provdáním se zdejší státní občanky za cizozemce.

Ad 1). Ztráta státního občanství zde nastává důsledkem zásady, že nikdo nemůže býti zároveň státním občanem dvou států. Nabude-li tudíž státní občan československý platně státního občanství jiného státu, ztrácí státní občanství v tomto státu.

Ad 2). V tomto případě se ztrácí státní občanství právě tímž způsobem, jakým se ho nabývá. I zde ovšem mezinárodní smlouvy stanoví pravidlem určité výjimky.

Ad 3). I v tomto případě jest nutné, aby legitimované dítě bylo nezletilé.

Ad 4). Státní občanka zdejší provdávší se za příslušníka cizího státu ztrácí své státní občanství. Má-li určitou živnost, k jejímuž provozování se vyžaduje státního občanství, ztrácí přirozeně také právo živnost tu provozovati.

Státní občanství přináší s sebou nejen určitá práva, nýbrž i určité povinnosti. Z práv sluší zejména vytknouti právo spolurozhodovati o věcech veřejných; právo to plyne z podstaty demokratického státu a vykonává se zejména právem hlasovacím; dále má státní občan právo na to, aby jemu stát poskytoval ochranu a to nejen uvnitř státu, nýbrž i za hranicemi státu a má přístup ke všem úřadům veřejným, pokud má ovšem způsobilost k tomu předepsanou.

Z povinností jest zejména uvést povinnost sloužiti státu, jeho poslouchati a plniti všechny své závazky vůči státu, v prvé řadě brannou povinnost.

§ 17. PRÁVA A SVOBODY, JAKOŽ I POVINNOSTI OBČANSKÉ.

Ústavní listina v hlavě páté obsahuje t. zv. státoobčanská práva. Na rozdíl od dosavadních ústavních listin naše ústavní listina neobsahuje jen práva občanů státních, nýbrž také jejich povinnosti. Zajisté vším právem. Neboť demokracie znamená jen práva státních občanů vůči státu, nýbrž ve zvýšené míře i jejich povinnosti vůči státu.

Práva a povinnosti státních občanů obsažené v ústavní listině jsou tyto:

1. *Rovnost státoobčanská.* Právo toto stanoví § 106. Všichni občané jsou si před zákonem rovni. Výsady pohlaví, rodu a povolání se neuznávají.

Všichni obyvatelé republiky československé požívají ve stejných zemích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Uchytky od této zásady jsou přípustné jen pokud právo mezinárodní dovoluje.

Tituly smějí býti uděleny, jen pokud označují úřad nebo povolání. Toto ustanovení se netýká hodností akademických.

2. *Svoboda osobní.* Svoboda osoby jest zaručena (§ 107). Předpis tento jest doplněn ústavním zákonem č. 293/1920.

Podle tohoto zákona jest svoboda osoby zaručena tím, že nikdo nesmí býti stíhán leč v případech podle zákona dovolených a to jen soudem nebo úřadem podle zákona příslušným a řízením podle zákona upraveným. Rovněž mimo případ přistížení při činu nesmí býti nikdo zatčen, leč na písemný odůvoděný příkaz soudcův, který musí býti dodán při zatčení, a není-li to možno, nejdéle 24 hodiny po něm.

3. *Svoboda domovní.* Svoboda krbu domácího neboli svoboda domova jest zaručena (§ 112). Předpis tento jest doplněn ústavním zákonem č. 293/1920.

Podle tohoto zákona jest příbytek zásadně nedotknutelný. Prohlídka bytu nebo jiných místností náležejících k domácnosti nebo určených ku provozování živností nebo výdělečné činnosti jest přípustná jen v případech podle zákona dovolených a to toliko soudem nebo úřadem podle zákona příslušným a řízením podle zákona upraveným. Domovní prohlídka jest přípustná z pravidla jen na základě písemného odůvodněného příkazu soudcova, který musí býti doručen při prohlídce, a není-li to možno, nejdéle do 24 hodin po ní.

4. *Svoboda majetková.* Soukromé vlastnictví lze omeziti jen zákonem (§ 109). Žádá-li to však zájem veřejný, lze odníti buď část nebo všecken majetek, jest arci dáti příslušnou náhradu; mluvíme tu o vyvlastnění neboli expropriaci. Vyvlastnění jest přípustné jen na základě výslovného znění zákona a za náhradu, leč by zákonem bylo stanoveno, že se náhrada nedává.

Daně a veřejné dávky lze ukládati jen na základě zákona.

5. *Svoboda pohybu* jest zaručena (§ 108). Každý státní občan československý může se usazovati na kterémkoli místě československé republiky, nabývati tam nemovitosti a vykonávati výdělkovou činnost v mezích všeobecných právních

ustanovení. Omeziti lze toto právo jen v zájmu veřejném na základě zákona.

Právo vystěhovati se do ciziny může býti omezeno jen zákonem (§ 110). Děje se tak po výtce k vůli zajištění konání branné povinnosti.

6. *Svoboda tisku* jest zaručena (§ 113). Tisk jest svobodný a každý má právo své myšlenky tiskem uveřejňovati. V zásadě není dovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře.

7. *Svoboda shromažďovací a svoboda spolková*. Právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a právo tvořiti spolky jsou zaručena (§ 113). Výkon práva shromažďovacího a spolkového jest upraven zákonem.

Výkon tento jest dosud upraven rakouskými zákony a to čís. 134/1867 (právo spolkové) a čís. 135/1867 (právo shromažďovací). Ovšem ustanovení těchto dvou zákonů již z valné části vyšla z občeje. K tomu přičísti dlužno československý zákon o útisku a na ochranu svobody ve shromážděních čís. 309/1921.

Spolek může býti rozpuštěn, jen když jeho činnosti byly porušeny trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád.

Zákonem lze zavést omezení zvláště pro shromažďování na místech sloužících veřejné dopravě, pro zakládání spolků výdělečných a pro účastenství cizinců v politických spolcích.

Rovněž se zaručuje právo spolčovací k ochraně a podpoře pracovních zaměstnaneckých a hospodářských poměrů. Všeliké činy jednotlivců nebo sdružení, jež se jeví úmyslným rušením tohoto práva, jsou zakázány (§ 114).

8. *Právo petiční*. Právo petiční přísluší každému; právnickým osobám a sdružením jen v mezích jejich působnosti (§ 115).

9. *Tajemství listovní* jest zaručeno (§ 116). Předpis tento jest doplněn ústavním zákonem čís. 293/1920, který praví, že výjimky stanoví zákon.

10. *Svoboda projevu mínění* (§ 117). Každý občan může v mezích zákona projevovati mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem a pod. Totéž právo mají právnické osoby v mezích své působnosti. Výkon tohoto práva nesmí býti nikomu na újmu v jeho pracovním nebo zaměstnaneckém poměru.

11. *Svoboda učení* (§§ 118—120). Vědecká bádání a hlá-

sání jeho výsledků, jakož i umění jsou svobodná, pokud neporušují trestní zákon.

Veřejné vyučování jest zaříditi tak, aby neodporovalo výsledkům vědeckého bádání.

Zřizovati soukromé vyučování a vychovávací ústavy jest dovoleno jen v mezích zákonů. Státní správě přísluší vrchní vedení a dozor na veškeré vyučování a vychovávání.

12. *Svoboda svědomí a vyznání* (§§ 121—125). Svoboda svědomí a vyznání jest zaručena. Všichni obyvatelé republiky československé mají ve stejných mezích jako státní občané republiky československé právo vykonávati veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru, pokud výkon ten není v neshodě s veřejným pořádkem a řádem nebo s dobrými mravy.

Nikdo nesmí býti ani přímo ani nepřímou nucen k účastenství na jakémkoli náboženském úkonu s výhradou práv plynoucích z moci otcovské nebo poručenské.

Všechna náboženská vyznání jsou si před zákonem rovna.

Vykonávati určité náboženské úkony může býti zakázáno, odporují-li veřejnému pořádku nebo veřejné mravnosti.

13. *Právo vojenské služby*. Každý způsobilý státní občan republiky československé jest povinen podrobiti se vojenskému výcviku a uposlechnouti výzvy k ochraně státu. Podrobnosti upravuje zákon (§ 127).

Branná povinnost jest po výtce upravena branným zákonem; o tom níže v § 43.

Vším právem se v moderních státech demokratických mluví vedle branné povinnosti také o právu vojenské povinnosti, neboť jen státní občané mají povinnost, ale zajisté také právo vykonávati vojenskou povinnost, nikoli také cizinci. Tím se stává z vojska národ ve zbraní a národ má své národní vojsko; tím ovšem také jest jakékoli vojsko žoldnéřské, jehož v 16. a 17. století s takovým úspěchem používali zeměpáni k tomu, aby nastolili svou absolutní moc a práva národa vůbec odstranili, vyloučeno.

§ 18. OCHRANA MENŠIN.

Ústavní listina obsahuje v poslední hlavě (§§ 128—134) ochranu menšin národních, jazykových a plemenných (raso-

vých). Stát československý převzal mírovou smlouvou uzavřenou mezi hlavními a přidruženými mocnostmi a Československem v Saint Germain-en-Laye dne 10. září 1918 určité závazky o ochraně menšin, které také vtělil v ústavní listinu jakožto hlavu šestou a poslední.

Hlavní obsah těchto ustanovení jest:

Všichni státní občané republiky československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.

Rozdíl v náboženství, ve víře, ve vyznání nebo v jazyku není žádnému státnímu občanu republiky československé v mezích všeobecných zákonů na závalu, zejména pokud jde o přístup do veřejné služby, k úřadům a k hodnostem, aneb pokud jde o vykonávání jakékoli živnosti nebo povolání.

Státní občané republiky československé mohou v mezích všeobecných zákonů volně užívatí jakéhokoli jazyka ve stycích soukromých a obchodních, ve věcech týkajících se náboženství, v tisku a v jakýchkoli publikacích nebo ve veřejných shromáždění lidu.

Tím však nejsou dotčena práva, jež státním orgánům v těchto směrech přísluší podle platných nebo budoucně vydaných zákonů z důvodů veřejného pořádku a bezpečnosti státní a účinného dozoru.

Tím jest stanovena úplná rovnoprávnost státních občanů československých jakéhokoli jazyka, jakéhokoli náboženství a jakéhokoli plemene v životě veřejném i soukromém. Ovšem, pokud jde o užívání jazyka v životě veřejném, zejména v úřadech a při soudech, jsou věci upraveny zvláště důsledkem skutečnosti, že *stát československý jest státem národním, nikoli státem národnostním*.

Rozdíl státu národního a státu národnostního plyne z úvahy, jak následuje:

Stát národní jest tu tehdy, jestliže:

1. Určitý stát jest obydlen výlučně jen příslušníky jednoho národa, či spíše řečeno jedné národnosti; lze všim právem říci, že takového státu dnes v Evropě není; anebo

2. v určitém státu žije více národností, avšak jedna národnost do té míry převyšuje národnosti druhé, že zalcžila dotčený stát, dodává státu svůj národní ráz a jest do té míry hlavním představitelem stá-

tu, že dějiny státu a dějiny této národnosti splývají v jedno. Tak jest tomu v Anglii, ve Francii, v Polsku atd., ale tak jest tomu také v československé republice.

Stát národnostní jest tu tehdy, jestliže:

1. buď všechny národnosti usedlé v dotčeném státu způsobem a dílem aspoň poměrně stejným přispěly k jeho založení;

2. anebo důvod vzniku toho státu nebyla vůbec myšlenka národní, nýbrž myšlenka jiná.

V Evropě jest jen jeden národnostní stát; jest to Švýcarsko. Důvodem vzniku státu švýcarského nebyla myšlenka národní, nýbrž odboj, který zdvihly tři ryze německé kantony, Švyc, Uri, Unterwalden, proti svému utiskovateli, proti Habsburkům, kteří v té době byli ještě rodem ryze německým, tedy myšlenka politická. Tak vzniklo t. zv. švýcarské spříseženstvo, ku kterému se postupem doby připojily jiné kantony, zejména kantony národností francouzské a italské.

Důsledek skutečnosti, že stát československý jest státem národním, jest po výtce, že jazykovým zákonem, který byl vydán současně s ústavní listinou a byl prohlášen za součást ústavní listiny, jest stanoven státní jazyk, kterým jest jazyk československý.

V tomto jazyku zejména se děje úřadování všech soudů, úřadů, ústavů, podniků a orgánů republiky; v něm se konají jich vyhlášky i zevní označení; v tomto jazyku jest upraven hlavní text státovek a bankovek, a toho jazyka používá také branná moc při velení a jako jazyka služebního. Avšak v soudních okresích, ve kterých podle posledního sčítání obyvatelstva žije aspoň 20 procent státních občanů téhož, avšak jiného jazyka než československého, jsou soudy, úřady a orgány republiky, jichž působnost se vztahuje na okres soudní, povinny ve všech věcech, jichž vyřízení jim náleží na základě toho, že se jejich působnost vztahuje na tento okres, přijímati od příslušníků jazyka této menšiny podání v témž jazyku a vydati vyřízení těchto podání nejen v jazyku československém, nýbrž i v jazyku podání.

Samosprávné úřady, zastupitelské sbory a veškeré veřejné korporace ve státu jsou povinny přijímati ústní i písemná podání učiněná v jazyku československém a je vyřizovati. V soudních okresích, kde jest podle posledního sčítání obyvatelstva aspoň 20 procent příslušníků téhož, avšak jiného ja-

zyka než československého, jsou tyto instituce povinny právě tak, jako státní orgány, přijímati a v vyřizovati podání také v tomto jazyku.

Jazykový zákon zmocnil vládu, aby nařízením tato ustanovení podrobněji provedla a zejména, aby v duchu jazykového zákona upravila také užívání jazyků pro úřady samosprávné, zastupitelské sbory a veřejné korporace, jakož i pro ony úřady a veřejné orgány, jichž působnost se vztahuje na menší obvody než jest soudní okres, anebo které nemají svého zvláštního obvodu.

Toto vládní nařízení bylo skutečně také vydáno; jest to nařízení ze dne 3. února 1926 čís. 17 sb. zák. a nař.

Vládní nařízení toto rozšířilo práva příslušníků národních menšin zejména potud, že u úřadů a soudů, jichž působnost jest omezena na jediný soudní okres, ve kterém aspoň dvě třetiny státních občanů okres obývajících jsou příslušníci téhož, avšak jiného jazyka než československého, lze přijímati a vyřizovati podání těchto příslušníků, jednati se stranami a vydávati nálezy a usnesení také jen v tomto jazyku. Stanovena byla také jazyková způsobilost státních zaměstnanců a orgánů, a bylo upraveno úřadování u úřadů samosprávných, zastupitelských sborů a u veřejných korporací.

Doložiti sluší, že veškerá práva, jež přísluší příslušníkům národních menšin, jsou *práva osobní (individuální), nikoli hromadná (kolektivní)*.

Skutečnost, že tu jde o právo osobní, znamená, že zmíněná práva přísluší státním občanům jiného jazyka než československého jako jedincům a nikoli jako příslušníkům určité menšiny. Kdyby tu šlo o právo hromadné (kolektivní), znamenalo by to, že zmíněná práva přísluší menšině jakožto kolektivu a státním občanům jiného jazyka než československého jakožto členům této menšiny. Konečný důsledek toho by byl, že by bylo nutno pojímati tuto menšinu jako právnickou osobu, což by bylo v odporu, jak s mírovými smlouvami, tak i s ústavní listinou.

Rovněž nesluší zapomínati, že zmíněná práva přísluší jen státním občanům jiného jazyka než československého, nikoli také cizincům.

ČÁST II. ÚSTAVNÍ ÚSTROJÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ.

HLAVA I. MOC ZÁKONODÁRNÁ.

§ 19. VÝKON MOCI ZÁKONODÁRNÉ A SLOŽENÍ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ.

Moc zákonodárná přísluší pro celou oblast republiky Národnímu shromáždění. Presidentu republiky přímé účastenství na výkonu moci zákonodárné nepřísluší. Národní shromáždění jest výlučný orgán zákonodárný. Zemím a jejím orgánům moc zákonodárná nepřísluší.

Národní shromáždění jest vybudováno na soustavě dvoukomorové; skládá se ze dvou sněmoven: ze sněmovny poslanecké a ze senátu. Sněmovna poslanecká čítá 300 členů, senát 150 členů. Obě sněmovny se skládají ze členů jen volených. Nikdo nemůže býti současně členem obou sněmoven.

Sídlo obou sněmoven jest Praha. Je-li to však nezbytně nutné, mohou býti obě sněmovny svolány přechodně i do jiného místa republiky.

Důvodem povolacím do obou sněmoven jest výlučně volba. Volební právo jest do obou sněmoven upraveno v podstatě na týchž základech. Volební právo jest všeobecné, rovné, přímé a tajné. Volí se podle soustavy listinné, na podkladě poměrného zastoupení a závazných kandidátních listin s povinností volební.

Volby se konají vždy v neděli.

§ 20. VOLBA DO SNĚMOVNY POSLANECKÉ.

Volbu do sněmovny poslanecké upravují jednak ústavní listina, jednak zákon ze dne 29. února 1920 čís. 123 sb. zák.

a nař., který obsahuje řád volení a zákon ze dne 15. října 1925 čís. 205 sb. zák. a nař. (novela k řádu volení), jednak zákon ze dne 19. prosince 1919 čís. 663 sb. zák. a nař. (stálé voličské seznamy) doplněný zákonem ze dne 8. dubna 1927 čís. 56. sb. zák. a nař.

Celá oblast republiky československé jest rozdělena na 22 volební kraje, jichž sídla jsou: Praha část A, B, Pardubice, Hradec Králové, Mladá Boleslav, Česká Lípa, Louny, Karlovy Vary, Plzeň, Budějovice, Jihlava, Brno, Olomouc, Uherské Hradiště, Moravská Ostrava, Trnava, Nové Zámky, Turčanský sv. Martin, Báňská Bystřice, Liptovský sv. Mikuláš, Košice, Prešov, Užhorod.

Volební kraje tyto nejsou stejné velikosti, ani nevolí stejný počet poslanců.

1. PRÁVO HLASOVACÍ.

Právo hlasovací neboli právo voliti přísluší všem státním občanům republiky československé bez rozdílu pohlaví, kteří v den vyložení seznamů voličských překročili 21. rok svého věku, mají bydliště v některé obci československé republiky aspoň tři měsíce počítajíc zpět ode dne vyložení voličských seznamů a nejsou po zákonu výslovně vyloučeni z práva voliti.

Zákonem jsou vyloučeni z práva voliti:

a) kdož pravoplatným výrokem soudním byli zbaveni práva volně nakládati svým majetkem;

b) kdož upadli v konkurs, pokud řízení konkursní trvá, jakož i ti, na jejichž žádost se provádí řízení vyrovnávací, pokud nebylo prohlášeno za skončené;

c) kdož pravoplatným rozsudkem soudu trestního byli odsouzeni pro takový čin trestný, pro který podle platných ustanovení nastává ztráta volebního práva do obcí;

d) kdož jsou v donucovací pracovně;

e) vojenské osoby v činné službě a aktivní osoby četnictva.

Formální náležitosti hlasovacího práva jest zápis do voličských seznamů, které jsou stálé.

Každý oprávněný volič jest povinen volby se zúčastniti.

Od této povinnosti jsou osvobozeny osoby, kterých:

a) jsou starší než 70 let, nebo

b) pro nemoc nebo vadu tělesnou nemohou se dostaviti do místnosti volební,

c) pro neodkladné povinnosti svého úřadu nebo povolání nemohou včas přijíti k volbě,

d) jsou v den volby vzdáleny od místa volby nejméně 100 km,

e) jsou zdrženy přerušením dopravy nebo jinými nepřekonatelnými překážkami.

2. PRÁVO BÝTI VOLENU (VOLITELNOST).

Za poslance mohou býti voleni státní občané republiky československé, bez rozdílu pohlaví, kteří v den volby dokonali 30. rok svého věku, jsou aspoň tři roky státními občany republiky československé a nejsou po zákonu vyloučeni z práva hlasovacího.

3. VOLEBNÍ KOMISE.

Ku provedení voleb jsou povolány tyto komise volební:

a) *místní volební komise*,

b) *obvodní volební komise*,

c) *krajská volební komise*,

d) *ústřední volební komise*.

Ad a). *Místní volební komise* sestavuje voličské seznamy a dohlíží vůbec na to, aby obecní úřad šetřil ustanovení daných pro řízení volební.

Obce, které nemají více než 5000 obyvatelů, tvoří jediný obvod volební a sestaví se v nich jediný seznam voličský. Obce, které mají více než 5000 obyvatelů, rozdělí politický úřad dohlédací na několik obvodů volebních; pro každý z těchto obvodů se sestaví zvláštní seznam voličský.

Ad b). *Obvodní volební komise* řídí volbu v obcích. Pro každou volební místnost se zřizuje obvodní volební komise.

Ad c). *Krajská volební komise* upravuje kandidátní listiny a provádí první skrutinium.

Ad d). *Ústřední volební komise* zřízená při ministerstvu vnitra provádí druhé a třetí skrutinium.

4. PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ.

Přípravné řízení zahrnuje v sobě vypsání voleb, úpravu kandidátních listin a vůbec provedení všeho, čeho jest třeba, aby volby mohly býti řádně vykonány.

Volby vypisuje ministerstvo vnitra tak, aby přípravy k volbě mohly býti včas skončeny. Volba se vyhlásí v úředních listech, nad to pak i v každé obci vyhláškami uveřejněnými na veřejných místech. Zároveň s volební vyhláškou se vyloží seznamy voličské.

Nejdéle šestnáctý den přede dnem volby předloží volební strany předsedovi krajské volební komise kandidátní listiny. K platnosti kandidátní listiny se vyžaduje, aby byla opatřena ověřenými podpisy nejméně jednoho sta voličů zapsaných do voličských seznamů v obcích volebního kraje, o který jde. Pořadí kandidátů jest na kandidátních listinách vyznačiti arabskými číslicemi. Nikdo nesmí kandidovati na více než jedné kandidátní listině. O kandidátních listinách definitivně rozhoduje ústřední volební komise.

Nejpozději desátý den přede dnem volby předseda ústřední volební komise vyhlásí v úředním listu všechny platné kandidátní listiny. Každá kandidátní listina obsahuje: označení volební strany, řadové číslo a všechny kandidáty v pořadí uvedeném arabskými číslicemi. Předseda ústřední volební komise dá tiskem rozmnožiti všechny kandidátní listiny; tyto musí býti tištěny na papíře téže barvy, téže jakosti, týchž rozměrů, písmen téhož druhu a téže velikosti. Každá kandidátní listina jest opatřena na témž místě pečeti krajské volební komise. Každý volič dostane všechny kandidátní listiny.

5. VÝKON VOLBY.

Každý volič jest povinen dostaviti se osobně. Vykáže se legitimačním lístkem a prokáže, že má s sebou všechny kandidátní listiny; nemá-li je všechny s sebou, předseda obvodní volební komise mu zbývající dodá. Volič sám vloží kandidátní listinu do obálky v prostoru tak odděleném, aby nemohl býti pozorován, načež před komisí vhodí obálku do volebního osudí a odloží zbylé kandidátní listiny do zvláštní schránky.

Volič smí odevzdati jen jednu kandidátní listinu. Vloží-li do obálky více kandidátních listin, jsou všechny neplatné.

Obsah kandidátních listin jest pro voliče závazný; škrtky, výhrady a jakékoli jiné změny provedené voličem na kandidátní listině nemají právního účinku.

6. ZJIŠTĚNÍ VÝSLEDKU VOLBY.

Jakmile volba jest skončena, obvodní volební komise sečte hlasy a o výsledku volby sepiše zápis ve dvojím stejnopisu. Jeden stejnopis zašle předsedovi krajské volební komise, druhý stejnopis politickému úřadu první stolice.

Krajská volební komise se sejde druhý den po volbě (v úterý) a provede první skrutinium. Zjistí podle zápisů došlých od volebních komisí v obcích a podle úředních zpráv politických úřadů první stolice součet všech platných hlasů odevzdaných jednotlivým stranám a vypočte volební číslo.

Volební číslo se vypočte tím způsobem, že se součet všech platných hlasů všem stranám odevzdaných dělí počtem mandátů, které jest v dotčeném volebním kraji obsaditi (sousta-va čistého volebního dělitele). Celé číslo dělením vyšlé beze zlomku t. j. po odvržení eventuálního zlomku dává volební číslo.

Volebním číslem dělíme součty hlasů pro každou kandidátní listinu odevzdaných a kolikrát jest volební číslo v každém tomto součtu obsaženo, tolik každá kandidátní listina dostane přikázáno mandátů. Na kandidátní listině samotné rozhoduje pořadí, v jakém jsou jednotliví kandidáti uvedeni.

Krajská komise volební takto také zjistí, kdo z kandidátů jsou zvoleni a kolik mandátů zůstává neobsazeno.

O celém jednání sepiše krajská komise volební zápis ve dvojnásobném stejnopisu a zašle jeden stejnopis ministerstvu vnitra, druhý předsedovi ústřední volební komise.

Mandáty, které při prvním skrutiniu zůstaly neobsazeny, obsadí ústřední volební komise ve schůzi, k níž se sejde bez pozvání u svého předsedy osmý den po volbách v 10 hodin dopoledne.

Nejdéle před zahájením druhého skrutinia odevzdají volební strany předsedovi ústřední volební komise nové kandidátní listiny. Do těchto kandidátních listin mohou býti pojati jen ti kandidáti, kteří těmito stranami byli v některém volebním kraji kandidováni a nebyli při prvním skrutiniu zvoleni.

Podle zápisu došlých od krajských volebních komisí zjistí ústřední volební komise, kolik mandátů zůstalo při prvním skrutiniu neobsazeno. Při druhém skrutiniu se přihlíží to-

liko ke hlasům těch stran, které podaly kandidátní listiny a dosáhly aspoň v jednom volebním kraji mandátu.

Ústřední volební komise stanoví nejprve, kolik mandátů se obsadí ve druhém skrutiniu. Za tím účelem sečte všechny zbytky hlasů v republice, pokud se ovšem k nim přihlíží (viz odstavec předchozí), a dělí tento součet prostým průměrem volebních čísel všech volebních krajů. Číslo beze zlomku vyšlé, t. j. po odvržení eventuálního zlomku dává počet mandátů, kteréž jest ve druhém skrutiniu obsaditi. Je-li počet mandátů tímto způsobem stanovený týž neb vyšší než počet mandátů při prvním skrutiniu neobsazených, odpadá třetí skrutinium.

Když takto jest stanoveno, kolik se mandátů obsadí ve druhém skrutiniu, vyhledá se volební číslo. Číslo to se dostane, dělí-li se součet zbytků v předchozím odstavci uvedený počtem mandátů, kteréž jest obsaditi, zvětšeným o jednu (soustava Hagenbach-Bischoffova), a celé číslo beze zlomku vyšlé, dává volební číslo. Volebním číslem dělíme součty zbytků odevzdané pro jednotlivé strany, a kolikráte jest volební číslo v každém součtu obsaženo, tolik každá strana dostane mandátů.

Mandáty ze druhého skrutinia zbylé se obsazují ve třetím skrutiniu.

K tomu cíli rozdělí ústřední volební komise strany, ku kterým se přihlíželo při druhém skrutiniu, ve dvě skupiny:

I. skupinu tvoří strany, na jejichž kandidátních listinách jest nadpoloviční většina kandidátů jedné nebo více národnostních menšin (německé, maďarské, nebo polské). Pro otázku, ku které z těchto menšin dlužno kandidátní listinu přičísti, jest rozhodnou národnost, k níž se přihlásila větší část kandidátů téže strany; přihlásili-li se kandidáti k různým národnostním menšinám ve stejném počtu, rozhodne los.

II. skupinu tvoří všechny ostatní strany.

Podle týchž zásad rozdělí ústřední volební komise strany, ku kterým se při druhém skrutiniu nepřihlíželo, ve skupiny A a B. Při tom včítají se do skupiny A jen strany, s nimiž národnostně stejné strany byly zařazeny do skupiny I., ostatní strany se včítají do skupiny B.

Ústřední volební komise sečte všechny platné hlasy všech stran, k nimž se ve druhém skrutiniu nepřihlíželo, pokud patří do skupiny

A nebo B, z celé republiky dohromady a zjistí volební číslo. Toto volební číslo se dostane, dělí-li se součet těchto hlasů počtem mandátů, kteréž jest obsaditi (soustava čistého volebního čísla); celé číslo beze zlomku vyšlé dává volební číslo. Na to rozdělí zbylé mandáty mezi skupiny I. a II. a kolikráte jest volební číslo v součtu hlasů každé jednotlivé strany obsaženo, tolik každá strana dostane mandátů.

7. ZÁRUKY SPRÁVNÉHO VÝKONU VOLEB.

Záruky tyto jsou dány volebním řádem, který obsahuje trestní ustanovení, pokud ovšem nejde o trestné činy přísněji stíhané resp. obsažené v jiných zákonech.

Volební řád rozeznává trojí druh trestných činů: přečiny, přestupky stíhané soudem a přestupky stíhané politickými úřady.

Přečinu se mohou dopustiti jednak osoby úřední, jednak osoby soukromé. Přečin záleží celkem v tom, když jakýmkoli způsobem se odnímá nebo obmezuje voličovi možnost vykonati právo volební a rovněž, nešetří-li se zákazu výčepu, prodeje a podávání nápojů obsahujících alkohol.

Přestupku soudem stíhaného se dopouští ten, kdo stěžuje voliči možnost vykonati právo volební.

Přestupek politickými úřady stíhaný jest zejména nemírná volební agitace.

8. OVĚŘOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VOLEBNÍCH.

Volby ověřuje nikoliv sněmovna sama, nýbrž zvláštní volební soud. Tento soud zkoumá a ověřuje volby členů Národního shromáždění, rozhoduje dále o stížnostech do výsledku reklamačního řízení provedeného podle zákona o stálých seznamech voličských a o stížnostech do voleb do Národního shromáždění a konečně o tom, že člen Národního shromáždění pozbývá mandátu proto, že po volbě ztratil volitelnost nebo, že přestal býti z důvodů nízkých a nečestných příslušníkem strany, z jejíž kandidátní listiny byl zvolen.

Volební soud je soudem mimořádným. Skládá se z presidenta, ze 12 přísedících a z potřebného počtu stálých referentů.

Presidentem volebního soudu jest dočasný první prezident nejvyššího správního soudu.

Stáli referenti jsou volebnímu soudu přidělováni presidentem z rad nejvyššího správního soudu.

Přisedící jsou voleni na dobu deseti let poslancekou sněmovnou. Volitelní jsou státní občané republiky československé, kteří jsou znali práv, dokonali 40. rok svého věku, jsou aspoň deset let státními občany a nejsou vyloučeni z práva voliti do obcí. Členové volebního soudu nesmějí býti členy Národního shromáždění, ani zemského zastupitelstva.

§ 21. VOLBY DO SENÁTU.

Volby do senátu jsou upraveny zákonem z 29. února 1920 čís. 124 sb. zák. a nař. a zákonem z 15. října 1925 čís. 206 sb. zák. a nař. Jsou upraveny v podstatě na týchž základech jako volby do sněmovny poslanecké.

Odchyšky jsou celkem tyto:

K volbám do senátu jest celá oblast republiky československé rozdělena na 12 volebních krajů, jejichž sídla jsou: Praha, Hradec Králové, Mladá Boleslav, Louny, Plzeň, Brno, Moravská Ostrava, Turčanský sv. Martin, Liptovský sv. Mikuláš, Prešov, Nové Zámky, Užhorod. Volební kraje tyto nejsou stejné velikosti, ani nevolí stejný počet senátorů.

Hranice věková při právu hlasovacím jest posunuta na 26. rok; pro volitelnost se vyžaduje dokonaný 45. rok a státní občanství trvající aspoň 10 let.

Krajská volební komise pro volby do senátu jest vždy odlišná od krajské volební komise pro volby do sněmovny poslanecké. Naproti tomu ústřední volební komise a obvodní volební komise mohou býti za určitých podmínek společné jak pro volby do senátu, tak i pro volby do sněmovny poslanecké.

Konají-li se volby do senátu týž den, anebo aspoň do čtyř neděl po dnu, kdy se konaly volby do poslanecké sněmovny, jsou ústřední volební komise a obvodní volební komise pro oboje volby společné. Jinak jest nutno pro volby do každé sněmovny ustaviti zvláštní ústřední volební komisi a zvláštní obvodní volební komise.

§ 22. VZÁJEMNÝ POMĚR OBOU SNĚMOVEN.

Ústavní listina nepostavila obě sněmovny Národního shromáždění sobě úplně na roveň, nýbrž stanovila za určitých

podmínek jakousi přednost sněmovny poslanecké před senátem a přidělila pravomoc zvláštní sněmovně poslanecké a zvláštní senátu.

Jakási přednost poslanecké sněmovny před senátem se jeví v těchto bodech:

1) vládní osnovy zákona rozpočtového a zákona branného jest předložiti nejprve sněmovně poslanecké a v této také projednati;

2) vzejde-li rozpor o osnovu zákona prostého (nikoli také ústavního) mezi oběma sněmovnami, konečné slovo přísluší sněmovně poslanecké;

3) jen sněmovně poslanecké jest vláda do té míry odpovědná, že sněmovna poslanecká může vládu přivesti k pádu tím, že jí vysloví nedůvěru nebo zamítne vládní návrh na vyslovení důvěry;

4) koná-li se společná schůze obou sněmoven, přísluší v ní předsednictví předsedovi poslanecké sněmovny; předseda senátu jest jeho náměstkem.

Zvláštní pravomoc poslanecké sněmovny jest, že jí přísluší právo podávati obžalobu na presidenta republiky a na ministry.

Zvláštní pravomoc senátu jest, že nalézá za právo při obžalobách vznesených poslaneckou sněmovnou na presidenta republiky a na ministry.

Jinak lze však říci, že stěžejní body soustavy dvoukomorové zůstaly u nás zachovány potud, že v zásadě, až na výjimky výše uvedené, za usnesení Národního shromáždění platí, na čem se obě sněmovny souhlasně shodly.

§ 23. PRÁVNÍ POSTAVENÍ ČLENŮ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ.

Právní postavení všech členů Národního shromáždění jest stejné; není tu rozdílu, jde-li o členy poslanecké sněmovny, nebo o členy senátu. Lze zde celkem uvést toto:

1. Členové Národního shromáždění vykonávají svůj mandát osobně a nesmějí od nikoho přijímati příkazů (§ 22 odst. 1. úst. listiny); z toho plyne, že jakýkoli příkaz daný členu Národního shromáždění, pokud jde o výkon jeho mandátu, jest neplatný.

2. Členové Národního shromáždění mají proti ostatním státním občanům výsadní postavení potud, že určité zákony trestní vůči nim buď vůbec neosvědčují účinnost, anebo jsou účinné jen se svolením sněmovny, jejímiž jsou členy. Mluvíme tu o imunitě poslanecké.

Tato imunita poslanecká obsahuje ochranu:

- a) proti trestnímu nebo disciplinárnímu stíhání,
- b) proti zatčení a uvěznění.

Ad a) Rozeznáváme zde stíhání:

- aa) pro činy úřední,
- bb) pro činy neúřední.

Ad aa) Činy úřední jsou takové, které spadají do výkonu mandátu člena Národního shromáždění. Jednak jest to hlasování ve sněmovně a ve sněmovních výborech; pro toto hlasování nemůže býti člen Národního shromáždění vůbec potahován k odpovědnosti. Jednak jsou to výroky učiněné ve sněmovně nebo ve sněmovních výborech; pro takovéto výroky podléhá jen disciplinární moci sněmovny, jejíž jest členem.

Ad bb) Činy neúřední jsou takové, které nespádají do výkonu mandátu. Pro takovéto činy, pokud mají povahu trestní nebo disciplinární, může býti člen Národního shromáždění stíhán jen za souhlasu sněmovny, ku které náleží. Odepře-li sněmovna dáti souhlas k trestnímu nebo disciplinárnímu stíhání, jest stíhání navždy vyloučeno.

Souhlasu sněmovny ku stíhání není však třeba, jde-li o trestní odpovědnost, kterou má člen Národního shromáždění jako odpovědný redaktor.

Ad b). Členové Národního shromáždění nesmějí býti zatčeni, ani uvězněni, leč by uvěznění bylo důsledkem trestního stíhání, ku kterému příslušná sněmovna dala svůj souhlas.

Pravidlo toto neplatí, byl-li člen Národního shromáždění přistižen při činu. Ovšem jest povinen soud nebo úřad, který zatčení provedl, zpravit o zatčení předsedu sněmovny, jejímž zatčený jest členem. Nedá-li sněmovna do 14 dnů souhlas k další vazbě, jest zatčeného člena propustiti na svobodu.

3. Členové Národního shromáždění mají právo odepřítí svědectví o věcech, které jim byly svěřeny jako členům sněmovny a to i když členy sněmovny býti přestali. Ustanovení

toto se však nevztahuje na případ, že by šlo o svádění člena Národního shromáždění ku zneužití mandátu.

4. Členové Národního shromáždění mají nárok na náhradu, jejíž výši stanoví zákon.

Členové Národního shromáždění mají stálého platu 5000 Kč měsíčně a to počínajíc 1. dnem toho měsíce, ve kterém vykonali předepsaný slib. Místopředsedové sněmovny poslanecké a senátu mají nad to ještě funkční přídavek 1000 Kč měsíčně. Předsedové poslanecké sněmovny a senátu mají vedle svého platu jako členové Národního shromáždění též plat jako členové vlády bez přídavku reprezentačního. Dále mohou členové Národního shromáždění užívatí vlaků všech druhů kterékoli třídy všech i soukromých drah, ať jsou v provozu státním nebo ve vlastní režii, malodrah i drah elektrických, osobních autobusů poštovních a lodí dopravních v obvodu státním až do konce kalendářního roku, v němž byli členy Národního shromáždění; za to zaplatí každý rok do státní pokladny 2000 Kč.

5. Členové Národního shromáždění jsou povinni v první schůzi sněmovny složit slib, ve kterém se zavazují, že budou věrni republice, že budou zachovávat zákony a zastávat svůj mandát podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Odepře-li člen Národního shromáždění složit tento slib, anebo, složí-li jej s výhradou, ztrácí svůj mandát.

Dále jsou členové Národního shromáždění povinni zúčastňovati se nepřetržitě jednání a schůzí sněmovních a pracovati jak ve výborech, tak i v plných schůzích.

Konečně členové Národního shromáždění nesmějí se obracet na veřejné úřady k podpoře osobních zájmů stran; toto ustanovení se však nevztahuje na takové členy, u kterých takové zakročování u úřadu patří jen k výkonu jejich pravidelného povolání.

§ 24. ZASEDÁNÍ A OBDOBÍ NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ.

Obě sněmovny Národního shromáždění zasedají současně. Zasedání Národního shromáždění jest:

- 1. řádné,
- 2. mimořádné.

Ad 1. *Zasedání řádná* jsou dvě v roce: jarní a podzimní. Jarní musí začít v březnu, podzimní v říjnu. Řádná zasedání svolává vždy prezident republiky.

Ad 2. *Mimořádné zasedání* se koná podle potřeby; svolává je rovněž prezident republiky a to buď:

- a) z vlastního podnětu, nebo
- b) k návrhu členů některé z obou sněmoven.

Ad a). Z vlastního podnětu svolává prezident Národní shromáždění k mimořádnému zasedání kdykoli to uzná za záhodné.

Ad b). K návrhu členů některé z obou sněmoven svolává prezident republiky Národní shromáždění k mimořádnému zasedání, žádá-li o to:

- aa) většina,
- bb) menšina.

Ad aa). Žádá-li o to alespoň nadpoloviční většina všech členů sněmovny poslanecké nebo senátu udávajíc předmět jednání, jest prezident republiky povinen svolati sněmovny tak, aby se sešly do 14 dnů ode dne, kdy žádost byla podána; neučinil-li by tak prezident republiky, sejdou se sněmovny současně do dalších 14 dnů na vyzvání svých předsedů.

Ad bb). Uplynuly-li od posledního řádného zasedání aspoň čtyři měsíce, jest prezident republiky povinen, žádají-li o to alespoň dvě pětiny některé z obou sněmoven, udávajíc předmět jednání, svolati sněmovny tak, aby se sešly do 14 dnů ode dne podané žádosti. Neučinil-li by tak prezident republiky, sejdou se sněmovny současně do dalších 14 dnů na vyzvání svých předsedů.

Každá sněmovna jest způsobilá se usnášeti, je-li přítomná aspoň jedna třetina jejích členů. Ku platnosti usnesení jest třeba nadpoloviční většiny přítomných. Z tohoto pravidla jsou však tyto výjimky:

1. k usnesení o vypovědění války a ku změně ústavní listiny a vůbec ústavního zákona jest třeba třípětinové většiny všech členů v každé sněmovně;

2. usnesení poslanecké sněmovny na obžalobu presidenta republiky, předsedy vlády a členů vlády může se státi toliko většinou dvou třetin za přítomnosti dvou třetin členů sněmovny.

Schůze poslanecké sněmovny i senátu jsou veřejné. Výjimečně může se konati také schůze důvěrná.

Důvěrná schůze se koná ve dvou případech:

- 1. když se na tom usnese sněmovna k návrhu předsedy nebo člena vlády prostým hlasováním bez rozpravy;
- 2. když člen vlády odpovídá na podanou interpelaci o to požádá a předseda prohlásí schůzi za důvěrnou.

Nelze prohlásiti schůzi za důvěrnou, jedná-li se o rozpočtu nebo o věcech daňových.

Zasedání sněmoven může býti odročeno nebo ukončeno:

Odročení zasedání prohlašuje:

- 1. prezident republiky,
- 2. sněmovna sama t. zv. autonomní odročení.

Ad 1. Prezident republiky může odročiti zasedání nejdéle na jeden měsíc a nejvýše jednou do roka.

Ad 2. Sněmovna sama se odročuje pravidelně prohlášením předsedy dotčené sněmovny, že den a hodina příští schůze budou oznámeny písemně.

Odročení zasedání má význam ten, že nastává přestávka jen v pracích sněmovny; všechny výbory sněmovní mohou však i po odročení pokračovati ve svých pracích.

Prezident republiky prohlašuje dále zasedání sněmoven za ukončené. Tu nastává přestávka v pracích jak sněmovny, tak i výborů, a při novém zasedání pokračují sněmovny ve svých pracích podle stavu, v jakém byly při ukončení zasedání. Jen výbory, které byly sněmovnami prohlášeny za permanentní, mohou za souhlasu vlády jednati, i když zasedání jest ukončeno. Vyřkne-li však prezident republiky v dekretu, kterým prohlašuje zasedání za ukončené, že se práce sněmovní přerušují, veškeré věci dosud neukončené přestávají býti předmětem jednání sněmoven, takže všechny věci nutno až na zvláštní výjimky začít znovu.

Na platnost volby předsedy a ostatních činníků nemá takového ukončení nijakého vlivu.

Období parlamentní resp. volební není u obou sněmoven stejné: u sněmovny poslanecké činí šest, u senátu osm let. Prezident republiky má však právo před vypršením volebního období sněmovny rozpustiti a to buď obě najednou nebo každou z nich zvlášť.

Právo toto jest však obmezeno ve dvojím směru: jednak nemůže president republiky rozpustiti sněmovny v posledních šest měsíců svého funkčního období, jednak jest po rozpuštění některé z obou sněmoven provésti nové volby do 60 dnů.

§ 25. PŮSOBNOST NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ.

Působnost Národního shromáždění jest celkem čtverá:

1. zákonodárná,
2. správní,
3. autonomní,
4. soudcovská.

Ad 1. *Působnost zákonodárná.*

Pro celé území republiky československé vykonává moc zákonodárnou Národní shromáždění.

Právo navrhovati zákony neboli zákonodárná iniciativa přísluší vládě a oběma sněmovnám. Presidentu republiky zákonodárná iniciativa nepřísluší, nýbrž jen právo doporučovati Národnímu shromáždění k úvaze opatření, která pokládá za nutná a účelná.

Návrhy zákonů vycházejí jednak od vlády; to jsou návrhy vládní. Jednak vycházejí od členů sněmoven; to jsou návrhy iniciativní.

Návrhy vládní mohou býti podány nejdříve v kterékoli z obou sněmoven; o tom rozhoduje vláda sama. Jen návrhy zákonů rozpočtového a branného nutno předložiti nejprve sněmovně poslanecké. Návrhy vládní rozdaří se ve sněmovně, ve které jsou podány, a ve schůzi nejbližší příští předseda sněmovny je přikáže příslušnému výboru.

Návrhy iniciativní musí míti náležitosti jednak formální: musí býti opatřeny kromě podpisu navrhovatele ještě podpisy 20 jiných poslanců ve sněmovně poslanecké a 10 jiných senátorů v senátu; jednak náležitosti materiální: musí obsahovati přesnou formulaci toho, na čem se má sněmovna usnésti, a musí býti přiloženy rozpočet o finančním dosahu podaného návrhu a dále návrh na úhradu potřebného nákladu. Návrh iniciativní se přikáže zvláštnímu iniciativnímu

výboru, který rozhodne, zda podaný návrh jest způsobilý k tomu, aby byl projednáván ve sněmovně, čili nic.

Iniciativní výbor uvažuje o podaném návrhu po všech jeho stránkách. Shledá-li, že návrh jest způsobilý k tomu, aby byl projednáván ve sněmovně, přikáže jej příslušnému výboru. Shledá-li však, že se návrh nehodí ku projednávání, zamítne jej. Navrhovatel má právo stěžovati si do zamítnutí u sněmovny, která o stížnosti rozhodne prostou většinou bez rozpravy.

Výbor, jemuž jest určitý návrh přikázán, propracuje tento návrh a podá zprávu sněmovně a zvolí zároveň zpravodaje pro sněmovnu. Je-li návrh přikázán dvěma výborům nebo dokonce většímu počtu výborů, jest každý výbor povinen podati svou zvláštní zprávu. Zpráva výboru se dá do tisku a rozdá se ve sněmovně. O zprávě jest dvojí čtení.

Prvé čtení začíná po uplynutí nejméně 24 hodin po tom, kdy zpráva byla rozdána ve sněmovně. O zprávě se rozvine rozprava, která může býti povšechná (generální) a zvláštní (speciální). Když rozprava byla skončena, hlasuje se a to buď o celém návrhu najednou, nebo o jednotlivých jeho částech, po případě i o jednotlivých paragrafech nebo dokonce o jednotlivých větách.

Když první čtení jest skončeno, následuje nejméně 24 hodiny po tom čtení druhé. Ve druhém čtení jest jakákoli rozprava vyloučena, hlasuje se o návrhu v jeho celku a připouštějí se jen návrhy na odročení hlasování, na vrácení návrhu výboru a na opravu formálních vad, tiskových chyb, slohových nesprávností a pod.

Zvláštní, urychlený postup jest při t. zv. jednání zkráceném.

Podstata jednání zkráceného jest tato: výboru může býti již předem stanovena lhůta, do které jest povinen podati zprávu. Nepodal-li výbor do stanovené lhůty zprávu, dá předseda sněmovny přes to věc na pořad jednání a sám stanoví zpravodaje. V plné schůzi může býti rozprava časově předem vymezena; vypršela-li stanovená lhůta, přikročí se ku hlasování bez ohledu na to, byla-li věc rozpravou vyčerpána čili nic. Po prvé čtení může býti přikročeno ku druhému čtení, aniž by se zachovala lhůta 24 hodin.

Jakmile sněmovna návrh v obojím čtení přijala, zašle jej jako své usnesení sněmovně druhé. Postup ve druhé sněmovně jest týž, jako ve sněmovně první. Druhá sněmovna,

když na usnesení první sněmovny beze změny přistoupila, zašle je jako usnesení Národnímu shromáždění (ústavní listina někdy zde užívá nesprávného výrazu: zákon) vládě, která je dodá kanceláři presidenta republiky k opatření podpisu presidenta republiky. Když president republiky usnesení Národního shromáždění podepíše, kancelář presidenta republiky zašle je vládě k opatření dalších potřebných podpisů.

Zákon podepisuje president republiky, předseda vlády a ministr, který jest pověřen výkonem dotčeného zákona. Zajde-li co presidenta republiky nebo je-li churav a nemá náměstka, podepisuje zaň předseda vlády. Všichni ministři mohou se při podpisu dáti zastupovati jiným členem vlády. Rovněž předseda se může dáti zastoupiti náměstkem vlády; zajde-li co i náměstka vlády, podepisuje zaň člen vlády věkem nejstarší.

Jakmile jest zákon způsobem v ústavě předepsaným podepsán, jest odevzdán ministrovi vnitra, aby jej jako platný zákon republiky československé vyhlásil v úřední sbírce zákonů a nařízení státu československého.

K vyhlášení zákonů, jakož i nařízení slouží úřední sbírka zvaná Sbíрка zákonů a nařízení státu československého. Vyhlášení zákona děje se uveřejněním v této úřední sbírce. Uveřejnění v této sbírce jest formální podmínka platnosti každého zákona a nařízení. Odtud zákony a rovněž i nařízení, které by nebyly uveřejněny v této úřední sbírce, nebyly by vyhlášeny a neměly by tudíž platnosti.

Sbíрка zákonů a nařízení se vede v jazyku českém a jen český text jest autentický. Vedle toho vychází Sbíрка zákonů a nařízení také v úředních překladech slovenském a německém.

Pokud v zákonu nebo v nařízení není nic jiného stanovené, počíná se účinnost zákona resp. nařízení 30 dnů po vyhlášení a vztahuje se na celé území státu československého.

Redakce Sbířky zákonů a nařízení přísluší ministru vnitra. Zákonodárný postup výše vylíčený jest tu ovšem jen tehdy, když se obě sněmovny na určitém návrhu zákona souhlasně snesou, a když president republiky usnesení Národního shromáždění také podepíše. Uchylky nastoupí, když:

1. druhá sněmovna k usnesení prvé sněmovny nepřistoupí, nebo

2. president republiky usnesení Národního shromáždění nepodepíše.

Ad 1. Zde dlužno rozeznávati, byl-li návrh zákona usnesen nejprve:

- a) ve sněmovně poslanecké,
- b) v senátu.

Ad a). Usnesení poslanecké sněmovny se dodá senátu. Zamítne-li senát toto usnesení, vrátí je poslanecké sněmovně. Za zamítnutí se pokládá, když je senát buď v celku zamítne, anebo jen některé jeho ustanovení změni. Setrvá-li poslanecká sněmovna nadpoloviční většinou všech svých členů na svém původním usnesení, stává se toto usnesení usnesením Národního shromáždění. Zamítl-li však senát usnesení poslanecké sněmovny tříčtvrtinovou většinou všech svých členů, stane se usnesení poslanecké sněmovny usnesením Národního shromáždění jen tehdy, setrvala-li poslanecká sněmovna na svém původním usnesení třípětinovou většinou všech svých členů.

Senát jest povinen usnésti se o usnesení poslanecké sněmovny do šesti neděl, anebo požádati o prodloužení lhůty této. O osnovách zákonů rozpočtového a branného jest povinen usnésti se do čtyř neděl; lhůta tato nemůže býti prodloužena. Jestliže se senát do stanovené lhůty neusnesl a o prodloužení lhůty nepožádal, má se za to, že k usnesení poslanecké sněmovny přistoupil, a usnesení toto se stane takto usnesením Národního shromáždění.

Jakmile se usnesení poslanecké sněmovny stane usnesením Národního shromáždění, zašle je poslanecká sněmovna vládě k opatření podpisu presidenta republiky.

Ad b). Usnesení senátu se dodá poslanecké sněmovně. Zamítl-li poslanecká sněmovna toto usnesení, vrátí je senátu. Setrval-li senát nadpoloviční většinou všech svých členů na svém původním usnesení, dodá je opět poslanecké sněmovně. Zamítl-li poslanecká sněmovna toto druhé usnesení senátu nadpoloviční většinou všech svých členů, usnesení toto se nestane usnesením Národního shromáždění; zamítl-li je však většinou menší než touto nadpoloviční většinou tudíž většinou jen prostou, stává se toto usnesení usnesením Národního shromáždění.

Poslanecká sněmovna jest povinna usnésti se o dodaném usnesení senátu do tří měsíců, nebo požádati o prodloužení lhůty. Neučinila-li tak, stává se usnesení senátu usnesením Národního shromáždění.

Senát své usnesení, které se výše uvedeným způsobem stane usnesením Národního shromáždění, zašle vládě k opatření podpisu presidenta republiky.

Osnovy zákonů, které se způsobem ad a) nebo ad b) uvedeny nestaly usnesením Národního shromáždění, nemohou býti v žádné sněmovně znovu podány před uplynutím jednoho roku.

Ad 2. President republiky má právo vrátiti usnesení Národního shromáždění do měsíce počítajíc ode dne, kdy usnesení toto bylo vládě dodáno, jest však povinen přičiniti k tomu své připomínky. Jest samozřejmé, že toto rozhodnutí presidenta republiky musí býti opatřeno spolupodpisem ministerským. Usnesení takto vrácené se dodá té sněmovně, která je vládě dodala.

O tomto usnesení jednají obě sněmovny poznovu; hlasuje se v obou sněmovnách podle jmen. Setrvají-li obě sněmovny nadpoloviční většinou všech svých členů na vráceném usnesení rozumí se, že beze změny, anebo, nebylo-li v obou sněmovnách této většiny dosaženo, ale poslanecká sněmovna při opětném hlasování podle jmen setrvala na vráceném usnesení třípětinovou většinou všech svých členů, stává se toto usnesení zákonem a bude jako platný zákon ve sbírce zákonů a nařízení vyhlášeno.

Ad 2. *Působnost správní.*

Národní shromáždění vykonává nejúčinnější kontrolu veškerých správ státních a jest tudíž nejdůležitějším povšechným kontrolním orgánem státu. Vedle toho vykonává Národní shromáždění také určité akty správní.

Podrobněji jest uvést:

a) Každá sněmovna jest oprávněna interpelovati předsedu a členy vlády ve věcech spadajících v obor jejich působnosti. Předseda a členové vlády jsou povinni na vznesenou interpelaci odpověděti t. j. jsou povinni o vznesenou interpelaci se prohlásiti, tedy buď ji zodpověděti nebo odepřiti od-

pověď s udáním důvodů; nesmějí však interpelaci pominouti mlčením.

Jednací řády sněmoven tu rozlišují mezi dotazem a interpelací v užším nebo vlastním smyslu.

Dotaz jest právo osobní (individuální). Každý člen sněmovny má právo písemně se dotazovati předsedy vlády nebo člena vlády po čínech vlády a jejich orgánů a po zamyšlených opatřeních. Dotazovaný může na dotaz odpověděti buď ústně nebo písemně; povinen k tomu však není.

Interpelace jest právo hromadné (kolektivní). Interpelace musí býti opatřena vedle podpisu interpelujícího člena v poslanecké sněmovně podpisy ještě 20 jiných členů, v senátu ještě 10 jiných senatorů. Dotázaný člen vlády jest povinen o interpelaci se prohlásiti do dvou měsíců.

b) Každá sněmovna má právo voliti výbory, kterým ministerstva jsou povinna poskytovat potřebné informace. Jednací řády stanoví, že počátkem prvního zasedání každá sněmovna zvolí dva výbory a to: iniciativní a rozpočtový. Avšak úplně na vůli každé sněmovny záleží, kolik si zvolí výborů a jakou pravomoc jim stanoví.

c) Každá sněmovna má právo usnášeti se na adresách a na resolucích. Adresy tyto a resoluce jsou pravidlem mířeny na vládu a obsahují výzvu nebo žádost určitého obsahu.

d) Sněmovny mají právo navrhovati resp. přímo voliti určité činovníky:

aa) každá z obou sněmoven navrhuje presidentu republiky terno na členství ústavního soudu,

bb) poslanecká sněmovna volí na dobu deseti let 12 přísedících volebního soudu.

e) Sněmovně poslanecké nikoli také senátu přísluší právo uplatňovati politickou odpovědnost ministerskou. Viz o tom níže § 30.

f) Národní shromáždění t. j. obě sněmovny sloučené v jeden sbor volí presidenta republiky. Viz o tom níže § 27.

Ad 3. *Působnost autonomní.*

Působnost autonomní záleží v tom, že každá z obou sněmoven si upravuje sama své vnitřní jednání. Neupravují však

sněmovny postup jednání ve svém sboru, nýbrž tento postup, jakož i vzájemné styky obou sněmoven a styky s vládou a vůbec na venek jsou upraveny zvláštním zákonem, jednacím řády, které jsou vydány zvláště pro poslaneckou sněmovnu a zvláště pro senát. Jeví se nám tudíž funkce autonomní v těchto bodech:

a) Každá sněmovna si volí své předsednictvo, jakož i ostatní činovníky. Každá nově zvolená sněmovna se ustavuje v plné schůzi. Schůzi tu zahájí předseda vlády, přijme slib členů sněmovny a dá ihned provéstí volbu předsedy. Přijme-li zvolený předseda volbu, vykoná slib od rukou předsedy vlády a dá provéstí volby místopředsedů, zapisovatelů a pořadatelů. Všechny tyto volby jsou prozatimní. Po uplynutí jednoho měsíce po ustavující schůzi se vykonají volby konečné, které platí na celé období volební. Sněmovně zůstává však vždy vyhrazeno právo vykonati nové volby na začátku nového zasedání, žádá-li o to písemně nadpoloviční většina všech členů sněmovny.

b) Každá sněmovna sama rozhoduje o době schůzí, jakož i o pořadu jednání.

c) V rámci zákona o jednacím řádu má právo každá sněmovna upravit si své vnitřní věci vlastním (autonomním) jednacím řádem.

Podle toho rozeznáváme pro každou sněmovnu zákonný jednacím řád a autonomní jednacím řád. Doložití však sluší, že práva vydání si autonomní jednacím řád obě sněmovny použily v míře skrovné.

d) Každá sněmovna udílí dovolenou svým členům.

e) Každá sněmovna jest strážcem imunity svých členů; sama rozhoduje o tom, dá-li se souhlas ku trestnímu nebo disciplinárnímu stíhání čili nic.

f) Každé sněmovně přísluší právo udržovati pořádek ve svých schůzích; právo to přísluší nejen proti vlastním členům, nýbrž také proti osobám třetím.

Ad 4. Působnost soudcovská.

Působnost tato záleží v tom, že sněmovnám přísluší právo vykonávati určité funkce, které spadají ve výkon moci soudcovské.

a) Výbor každé sněmovny má právo zmocniti svého před-

sedu nebo zpravodaje, aby ku svědectví o věci povahy veřejné, kterou výbor z usnesení sněmovny vyšetřuje, anebo o které jedná, předvolal a ve schůzi nebo mimo schůzi vyslechnul nebo dožádaným soudem dal vyslechnouti svědky. Obe-
slaní mají povinnost se dostaviti. Předvolání veřejní úředníci nemohou odepřítí výpověď z důvodu úředního tajemství. Křivá výpověď svědkova před výborem jest trestná jako křivá výpověď před soudem.

b) Sněmovna poslanecká má právo dáti v obžalobu presidenta republiky, předsedu a členy vlády. Viz o tom níže § 30.

c) Senát nalézá za právo při obžalobách presidenta republiky a předsedy a členů vlády. Řízení před senátem bude upraveno zvláštním zákonem. Zákon tento dosud vydán nebyl.

§ 26. STÁLÝ VÝBOR NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ.

Stálý výbor N. S. jest výbor obou sněmoven povoláný k tomu, aby povšechně zastupoval Národní shromáždění v době, kdy obě sněmovny anebo jen jedna z nich jsou rozpuštěny, až do opětného sejití se sněmoven, a po dobu, kdy zasedání sněmoven jest odročeno nebo ukončeno.

Stálý výbor se skládá ze 24 členů a ze stejného počtu náhradníků. Z toho volí sněmovna poslanecká 16 členů a tolikéž náhradníků, senát 8 členů a rovněž tolikéž náhradníků.

Volba se koná podle zásady poměrného zastoupení. Volí se vždy na jeden rok. První volby se vykonají ihned, jakmile se obě sněmovny ustaví. Členové výboru podrží své funkce, až budou zvoleni členové noví.

Pravomoc Stálého výboru záleží v tom, že činí neodkladná opatření, i když by k nim bylo třeba zákona a že jest příslušný ve všech věcech náležejících do zákonodárné a správní působnosti Národního shromáždění; konečně, i když obě sněmovny zasedají, mohou jemu býti svěřeny určité úkoly.

Podle toho rozeznáváme celkem čtverou působnost Stálého výboru:

1. zákonodárnou,

2. správní,
3. vládní,
4. pomocnou.

Ad 1. Stálý výbor vydává opatření s prozatímní platností zákona a nahrazuje takto zákonodárnou činnost Národního shromáždění. Vydání takovýchto opatření jest vázáno na určité podmínky formální a materiální.

Ad 2. Stálý výbor koná dozor na moc vládní a výkonnou a vykonává vůbec veškeru správní působnost Národního shromáždění. I v této činnosti nahrazuje tudíž Stálý výbor Národní shromáždění.

Činnost ad 1. a 2. vykonává Stálý výbor jen potud, pokud Národní shromáždění nezasedá, nebo v době, kdy jest rozpuštěno.

Ad 3. Stálý výbor rozhoduje o demisi vlády, které byla vyslovena nedůvěra poslaneckou sněmovnou, aneb jejíž návrh na vyslovení důvěry byl touto sněmovnou zamítnut, a určuje, kdo povede vládní věci, než bude nová vláda ustavena. Formální podmínka jest, že tu není ani presidenta republiky, ani jeho náměstka. V tomto případě nahrazuje Stálý výbor vládní moc presidenta republiky.

Ad 4. Souhlasným usnesením poslanecké sněmovny a senátu může býti Stálému výboru uloženo, aby podal oběma sněmovnám společnou zprávu o nalehavé osnově vládní nebo v případech, kdy usnesení obou sněmoven spolu nesouhlasí, pokud nesouhlas ten není odklizen tím, že usnesení jedné z obou sněmoven se stane usnesením Národního shromáždění (viz výše § 24). Návrh, aby věc byla přikázána Stálému výboru, podává vláda, předseda sněmovny, u které věc jest, nebo sněmovna druhá. Zpráva Stálého výboru má povahu zprávy výborové, může se tudíž státi předmětem jednání plné schůze sněmovní.

Stálý výbor nesmí vybočiti z mezí pravomoci daný jemu ústavou. Nad tím bdí jednak ústavní soud, jednak Národní shromáždění.

HLAVA II.

MOC VLÁDNÍ A VÝKONNÁ.

§ 27. ÚPRAVA VÝKONU MOCI VLÁDNÍ A VÝKONNÉ.

Moc vládní a výkonná není u nás svěřena jednomu orgánu státnímu, nýbrž jest dělena mezi presidenta republiky a vládu. Dělbá této moci jest provedena tak, že pravomoc presidenta republiky jest přesně vytčena a vše ostatní jest přirčeno vládě.

Podle toho plnost moci vládní a výkonné přísluší vládě a vláda jest také vlastním představitelem moci vládní a výkonné. Presidentu republiky přísluší jen ta práva, která jsou jemu jmenovitě (taxativně) vypočtena.

A) President republiky.

§ 28. VOLBA PRESIDENTA REPUBLIKY.

President republiky jest volen Národním shromážděním, t. j. oběma sněmovnami sloučenými v jeden sbor (vzor francouzský). Národní shromáždění svolává k volbě předseda vlády. Volební schůzi jest svolati nejdéle 14 dnů před vypršením volebního období presidentova, resp. nejdéle na 14. den po tom, kdy se místo presidentovo uprázdnilo. Schůzi volební řídí předseda poslanecké sněmovny nebo místopředseda jej zastupující jakožto první předseda, a předseda senátu nebo místopředseda jej zastupující jakožto druhý předseda. Volba jest veřejná, a jakákoli rozprava při ní jest vyloučena; hlasuje se lístky. Schůze volební jest způsobilá provésti volbu, je-li přítomna aspoň nadpoloviční většina úhrnného počtu členů jak poslanecké sněmovny, tak i senátu, jaký jest tu v den volby.

K platnému zvolení se vyžaduje třípětinová většina hlasů přítomných. Nedosáhl-li nikdo z kandidátů této většiny, koná se volba druhá. (Tato volba druhá jest proti volbě prvé po-

tud samostatná, že mohou při ní vystupovati úplně noví kandidáti.) Je-li i druhá volba bezvýsledná, dochází k užší volbě mezi dvěma kandidáty, kteří dostali při druhé volbě nejvíce hlasů. V této užší volbě jest zvolen ten, kdo dostal více hlasů; je-li rovnost hlasů, rozhodne los.

Volen může býti státní občan republiky československé, který jest volitelný do poslanecké sněmovny a dokonal 35. rok svého věku.

Volební období činí sedm let. Odstupující prezident může býti volen ještě jen jednou. Kdo byl prezidentem po dvě po sobě jdoucí období, nemůže býti opět zvolen, dokud od skončení posledního období neuplyne sedm let; ustanovení toto se však nevztahuje na prvního prezidenta republiky československé.

Dosavadní prezident zůstává ve své funkci, pokud nebyl zvolen prezident nový.

Je-li prezident déle než šest měsíců zaneprázdněn nebo churav a usnese-li se na tom vláda za přítomnosti tří čtvrtin svých členů, Národní shromáždění zvolí náměstka presidenta, jehož úřad trvá, dokud překážka nepomine. Pro volbu náměstka platí tytéž předpisy jako pro volbu prezidenta.

Prezident republiky nesmí býti zároveň členem Národního shromáždění nebo členem vlády. Byl-li tedy člen Národního shromáždění nebo člen vlády zvolen prezidentem republiky, přestane ode dne volby vykonávati svou funkci a jakmile složil předepsaný slib presidentský, pozbývá tohoto členství.

§ 29. PRÁVNÍ POSTAVENÍ PREZIDENTA REPUBLIKY.

Prezident republiky jest podle ústavní listiny hlavou státu, není však také, jak výše v § 26 bylo řečeno, hlavou moci vládní a výkonné. Právní postavení není stanoveno nějakým způsobem povšechným, nýbrž tak, že jsou jemu vyměřena určitá práva jmenovitě (taxativně) vypočtená. Práva ta jsou vyměřena předem v ústavní listině; dále jemu přísluší práva, která jemu byla nebo budou vyměřena zákony republiky československé vydanými po 15. listopadu 1918.

V ústavní listině vyměřuje pravomoc prezidenta republiky § 64. Podle toho předpisu prezident republiky:

1. zastupuje stát na venek. Sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Smlouvy obchodní, dále smlouvy, ze kterých pro stát nebo pro občany plynou jakákoli břemena majetková nebo osobní, zejména i vojenská, jakož i smlouvy, jimiž se mění státní území, potřebují souhlasu Národního shromáždění. Pokud jde o změny státního území, souhlas Národního shromáždění se dává formou ústavního zákona;

2. přijímá a pověřuje vyslance;

3. prohlašuje válečný stav, vypovídá s předchozím souhlasem Národního shromáždění válku a předkládá mu sjednaný mír k vyslovení souhlasu;

4. svolává, odročuje a rozpouští Národní shromáždění a prohlašuje zasedání sněmoven za ukončené;

5. má právo vraceti s připomínkami usnesené zákony a podepisuje zákony Národního shromáždění, sněmu Podkarpatské Rusi a opatření Stálého výboru;

6. podává ústně nebo písemně Národnímu shromáždění zprávu o stavu republiky a doporučuje mu k úvaze opatření, která pokládá za nutná a účelná;

7. jmenuje a propouští ministry a stanoví jejich počet;

8. jmenuje vysokoškolské profesory vůbec, dále soudce, státní úředníky a důstojníky počínajíc platovou stupnicí, která se rovná bývalé VI. hodnostní třídě;

9. uděluje dary a pense z milosti k návrhu vlády;

10. má vrchní velitelství veškeré branné moci;

11. má právo udíleti amnestií, promíjeti nebo zmírňovati tresty a právní následky odsouzení trestními soudy, zvláště též ztrátu volebního práva do Národního shromáždění a jiných zastupitelských sborů, jakož i nařizovati, aby soudní řízení trestní nebylo zahajováno nebo v něm pokračováno.

Veškerý tyto akty presidentovy potřebují ku své platnosti jako akty státní spolupodpisu odpovědného člena vlády. Chybí-li tedy na nějakém aktu prezidenta republiky spolupodpis odpovědného člena vlády, není to státní akt moci vládní a výkonné, nýbrž pouhý projev prezidenta republiky, nikoli jako hlavy státu, nýbrž jako osoby čistě soukromé.

Prezident republiky slibuje před Národním shromážděním t. j. ve společné schůzi obou sněmoven, na svou čest a

na své svědomí, že bude dbát i blaha republiky i lidu, a že bude šetřit i ústavních a jiných zákonů.

President republiky jest politicky neodpovědný. Pokud jde o písemné akty vládní a výkonné moci presidenta republiky, přejímá odpovědnost člen vlády, který dotčený akt spolupodepsal. Pokud jde o ústní projevy presidenta republiky, které souvisí s jeho úřadem, odpovídá za ně vláda. Za ústní projevy presidenta republiky, které nesouvisí s jeho úřadem, vláda odpovědnost nepřejímá; takovéto výroky jsou také projevy presidenta republiky jakožto osoby soukromé.

Trestně jest president republiky odpovědný jen ze zemězrady. Obžalobu podává poslanecká sněmovna; usnesení o tom se může státi jen většinou dvou třetin za přítomnosti dvou třetin členů poslanecké sněmovny. O obžalobě této nalézá senát Národního shromáždění. Je-li president republiky uznán vinným, lze za trest nalézt i jen ztrátu úřadu presidentského a způsobilosti tohoto úřadu později znovu nabýti. Podrobnosti o tom ustanovuje zákon. Zákon tento dosud vydán nebyl; důsledkem toho dosud nemůže býti president republiky vůbec trestně stíhán.

Je-li zvolen náměstek presidenta republiky, platí vše, co jest stanoveno o presidentu republiky, též pro jeho náměstka.

B) Vláda.

§ 30. POJEM A POVŠECHNÁ PŘÍSLUŠNOST.

Podle ústavní listiny jest vláda sbor, kterému přísluší moc vládní a výkonná. Skládá se z předsedy a z jednotlivých členů vlády (ministrů). Pravidelným sídlem vlády jest Praha.

Předsedu a členy vlády ministry jmenuje president republiky a zároveň stanoví, který z členů vlády řídí jednotlivá ministerstva. Není však vyloučeno, že president republiky jmenuje také člena vlády, aniž by jemu přikázal určité ministerstvo; takového člena vlády nazýváme ministrem bez určitého odboru (bez portefeuillu).

Vedle předsedy vlády jest tu ještě náměstek předsedy, kterého však volí vláda ze svého středu sama. Náměstek předsedy zastupuje předsedu vlády, kdykoli předseda něco zajde.

Zajde-li cos i náměstka předsedy vlády, zastupuje předsedu vlády člen vlády věkem nejstarší.

Členové vlády skládají do rukou presidenta republiky slib na svou čest a na své svědomí, že budou svědomitě a nestranně konati své povinnosti a že budou šetřit i ústavních a jiných zákonů.

Ministr není státním zaměstnancem v běžném slova smyslu, jest však státní orgán, ovšem zvláštního rázu (*sui generis*). Plat jeho jest upraven zvláštním zákonem. Pense nemá, má však nárok na plat a činovní přídavek ještě tři měsíce po svém vystoupení z vlády.

Povšechná příslušnost vlády jest dána ústavní listinou. Rozlišovati zde dlužno:

1. příslušnost vlády jakožto sboru ministrů,
2. příslušnost jednotlivých ministrů.

Ad 1. Vláda ve sboru jest schopna se usnášeti, je-li přítomna mimo předsedu vlády nebo jeho náměstka nadpoloviční většina ministrů. Ve sboru rozhoduje vláda zejména:

a) o vládních osnovách zákonů pro Národní shromáždění, o vládních nařízeních, jakož i o návrzích, aby president republiky vrátil usnesení Národního shromáždění tomuto k opětnému projednání,

b) o všech věcech politické povahy,

c) o jmenování soudců, státních úředníků a důstojníků od platové stupnice, která se rovná bývalé VIII. a VII. třídě hodnostní, pokud jmenování to přísluší ústředním úřadům, a o návrzích na jmenování činovníků, které jmenuje president republiky.

Ad a). Funkce tyto spadají po větce v obor činnosti zákonodárné. Vláda tím, že předkládá Národnímu shromáždění vládní osnovy zákonů, vykonává zákonodárnou iniciativu.

Vládá dále vydává vládní nařízení. Toto právo je omezeno tím, že vláda může vydávati nařízení jen ku provedení určitého zákona a v jeho mezích (*secundum et intra legem*), t. j. vláda může vydati takovéto nařízení, jen pokud určitý zákon ji k tomu zmocní a dále, takovéto nařízení se nesmí přičítati obsahu dotčeného zákona a nesmí vybočovati z jeho mezí. Každé nařízení vládní podepisuje předseda vlády nebo jeho náměstek, po případě jeho zástupce.

Konečně navrhuje vláda prezidentu republiky, aby určité usnesení Národního shromáždění vrátil Národnímu shromáždění k opětovnému projednání. Důsledek toho ovšem jest, že prezident republiky bez návrhu vlády tak učiniti nemůže.

Ad b). O věcech politické povahy rozhoduje vláda jako sbor a nikoli jednotlivý ministr. Jest to důsledek parlamentního rázu vlády. Tím, že věci politické povahy spadají v pravomoc celé vlády, jest také zaručena jednotná politická linie vlády republiky československé.

Ad c). Platovým zákonem čís. 103/1926 sb. zák. a nař. byly stanoveny nové stupnice platové. Přirozeně tím pravomoc při jmenování státních zaměstnanců nebyla nikterak dotčena, a dlužno nové stupnice platové uvést v soulad s hodnotnými třídami, které tu byly v době vydání ústavní listiny.

Podle příslušností při jmenování státních zaměstnanců rozeznáváme takto tři třídy: státní zaměstnance počínajíc bývalou VI. třídou hodnotní jmenuje prezident republiky na návrh vlády. Rovněž jmenuje prezident republiky úředníky kanceláře prezidenta republiky a to za spolupodpisu odpovědného ministra. Státní zaměstnance platových stupnic, které se rovnají bývalým VII. a VIII. hodnotním třídám, jmenuje vláda ve vlastní své pravomoci. Státní zaměstnance nejnižších platových stupnic jmenují činovníci zákonem k tomu oprávnění, ministři, přednostové ostatních ústředních úřadů nebo zemských úřadů.

Ad 2). Každý ministr jest správcem a přednostou určitého odboru neboli ministerstva; výjimka z tohoto pravidla jest dána jen u ministrů bez určitého odboru neboli bez portefeuillu, jak již výše bylo řečeno.

Ministerstvo jest nejvyšší úřad správní s příslušností náležitě vymezenou. Odtud pravomoc každého ministra jest dána příslušností ministerstva, v jehož čele ministr stojí.

Povšechně lze říci, že ministr řídí a spravuje ministerstvo, v jehož čele stojí, udává v rámci celkové politiky vládní politické jeho směrnice, vydává v rámci působnosti tohoto ministerstva ve formě vyhlášek podrobnější předpisy a dohlíží na úřadování úřadů jemu podřízených.

Počet ministerstev, jich pojmenování a povšechná jejich příslušnost jsou uvedeny v části III. (právo správní).

§ 31. MINISTERSKÁ ODPOVĚDNOST.

Právní řád československý zná dvojí odpovědnost ministerskou:

1. *právní neboli trestní,*
2. *politickou.*

Ad 1. *Právní odpovědnost* jest osobní (individuální): postihuje jen toho člena vlády, který se provinil. Podmínky právní odpovědnosti jsou jednak materiální, jednak formální.

Materiální podmínky jsou, že ministr (předseda nebo člen vlády) porušil úmyslně nebo z hrubé nedbalosti v oboru své úřední působnosti ústavní nebo jiné zákony.

Formální podmínka jest, že se poslanecká sněmovna usnesla na obžalobě ministerské většinou dvou třetin hlasů za přítomnosti dvou třetin poslanců.

O obžalobě ministerské nalézá senát Národního shromáždění jako trestní soud. Řízení před senátem jako trestním soudem upravuje zvláštní zákon. Avšak zákon ten dosud vydán nebyl; důsledek toho jest, že provinivšího se ministra dosud nelze vůbec stíhati a to ani před řádným soudem.

Jest samozřejmé, že tu jde jen o t. zv. úřední trestní činy člena vlády, t. j. trestné činy, kterých se člen vlády dopustil v oboru své úřední působnosti. Na činy trestné, kterých se člen vlády dopustí mimo obor své úřední působnosti, se obžaloba ministerská nevztahuje. Takovéto činy trestné soudí řádný trestní soud, ovšem, je-li ministr zároveň také členem Národního shromáždění, jen tehdy, dá-li příslušná sněmovna k tomu svůj souhlas.

Ad 2. *Politická odpovědnost* jest hromadná (kolektivní): postihuje celou vládu jako sbor. Důsledkem parlamentního rázu naší republiky jest vláda politicky odpovědná Národnímu shromáždění, t. j. jest povinna držeti se té směrnice politické, která jest dána složením Národního shromáždění resp. jeho dočasnou většinou. Prostředky, jimiž Národní shromáždění tuto politickou odpovědnost uplatňuje, jsou: dotazy, interpelace, právo voliti různé výbory, komise, pořádati ankety; prostředky ty přísluší oběma sněmovnám (viz výše § 24.). Avšak jen poslanecká sněmovně přísluší nejúčinnější prostředek uplatňovati politickou odpovědnost, t. j. právo vysloviti vládě nedůvěru nebo zamítnouti vládní návrh na pro-

jev důvěry. Vysloví-li poslanecká sněmovna vládě nedůvěru, nebo zamítne-li vládní návrh na vyslovení nedůvěry, jest vláda povinna podati demisi do rukou presidenta republiky, který určí, kdo povede vládní věci, než bude ustavena vláda nová.

Právo přivést vládu k podání demise a tím také k pádu vyslovením nedůvěry nebo zamítnutím vládního návrhu na vyslovení důvěry přísluší jen sněmovně poslanecké. Odtud a také z nepřesného znění ústavní listiny jest u nás rozšířen názor, jako by vláda byla odpovědna jen sněmovně poslanecké, nikoli však také senátu. Názor ten jest mylný. Vláda jest odpovědna oběma sněmovnám Národního shromáždění, avšak jen sněmovně poslanecké přísluší právo uplatňovati nejzazší a neúčinnější prostředek politické odpovědnosti a tím přivést vládu k pádu.

Tento neúčinnější prostředek jest dvojí: vyslovení nedůvěry vládě a zamítnutí vládního návrhu na projev nedůvěry. Postup při obou těchto prostředcích jest odlišný.

Jde-li o to, aby vládě byla vyslovena nedůvěra, jest podati návrh k tomu směřující; návrh ten musí býti opatřen podpisy nejméně sta poslanců. Návrh se přikáže iniciativnímu výboru, který jest povinen podati o něm zprávu sněmovně nejdéle do týdne. Aby sněmovna byla způsobilá usnášeti se o tomto návrhu, jest třeba přítomnosti nadpoloviční většiny počtu poslanců; ku přijetí návrhu jest třeba nadpoloviční většiny přítomných; hlasuje se podle jmen.

Podává-li vláda sama návrh na vyslovení důvěry, nepřikazuje se návrh výboru, nýbrž může o něm býti ve sněmovně ihned hlasováno; není třeba ani zvýšené přítomnosti, ani kvalifikované většiny hlasů.

Když vláda podala demisi důsledkem skutečnosti, že jí sněmovna poslanecká projevila nedůvěru nebo že zamítla vládní návrh na vyslovení důvěry, nemůže se president republiky přes tuto demisi přenést, nýbrž jest povinen demisi přijati. To se může státi dvojím způsobem.

Buď president republiky vládu ihned propustí a na dobu, než bude ustavena vláda nová, jmenuje vládu z kruhů mimoparlamentních; tu mluvíme o tak zv. vládě úřednické.

Anebo president republiky sice demisi přijme, avšak vládu ihned nepropustí, nýbrž požádá ji, aby vedla prozatímně vládní věci, než bude ustavena nová vláda z parlamentu; tu pravíme, že vláda jest ve stavu demise (in statu demissionis).

Oba dva tyto druhy vlád v republice již byly. Ovšem jak vláda úřednická, tak i vláda ve stavu demise mohou býti podle ducha ústa-

vy jen vládami přechodními a prozatímními. Duchu ústavy vyhovuje jen řádná vláda vycházející z Národního shromáždění a která má také důvěru Národního shromáždění.

Vláda úřednická se staví takto jako jakási protiva vlády parlamentní. Ovšem i na vládu úřednickou dopadají stejně předpisy ústavy, že vláda jest povinna podati demisi, vyslovila-li jí poslanecká sněmovna nedůvěru, nebo zamítla-li vládní návrh na vyslovení důvěry; v tom směru není rozdílu mezi vládou úřednickou a parlamentní.

HLAVA III.

§ 32. MOC SOUDCOVSKÁ.

Moc soudcovská v celé oblasti republiky československé jest vykonávána soudy státními. Důsledkem toho rozsudky veškerých soudů se vynášejí jménem republiky.

Proti soudcům státním stojí soudy, jichž pravomoc neprýští přímo z moci státní. Takovéto soudy byly v našich zemích až do r. 1848. Byly to jednak soudy městské, jednak soudy patrimoniální. Takřka každé větší město mělo své soudy, které náležaly za právo ze soudní pravomoci dotčeného města. Patrimoniální soudy byly soudy, kterými vrchnosti vykonávaly soudní pravomoc nad svými poddanými.

Soudnictví jest ve všech stolicích odděleno od správy; není úřadů, které by zároveň byly soudy a úřadem správním.

Ústrojí soudů státních, jejich příslušnost věcná i místní a způsob řízení před nimi jsou upraveny zákony. Nikdo nesmí býti odňat svému zákonnému soudci.

Soudy jsou vůbec jen pravidelné. Výjimečné soudy mohou býti zavedeny toliko v řízení trestním a to jen v případech zákonem předem stanovených a na dobu obmezenou.

Soudy rozeznáváme *řádné a mimořádné*.

Soudy řádné jsou jednak civilní, jednak trestní. Civilní soudy rozhodují o sporných nárocích stran. Trestní soudy soudí ty, kdož se jakýmkoli způsobem prohřešili proti platnému právnímu řádu.

Podle věcné příslušnosti rozeznáváme okresní soudy, krajské soudy, vrchní soudy a jeden nejvyšší soud se sídlem v Brně pro celou oblast republiky. Vrchní soudy jsou v re-

publice čtyři a jejich sídlo jest: Praha, Brno, Bratislava a Košice.

Vedle soudů civilních a trestních jsou tu ještě soudy vojenské, které jsou příslušné pro aktivní příslušníky stavu vojenského a to jen ve věcech trestních. Na obyvatelstvo civilní může býti pravomoc soudů vojenských rozšířena podle ustanovení zákona jen v době války a to jen pro činy spáchané v této době.

O soudech mimořádných bude jednáno níže v § 44.

Soudcové vykonávají svůj úřad nezávisle a jsou vázáni jen zákonem. Soudcové jsou jednak soudcové z povolání, jednak soudcové-laikové. Soudcové-laikové působí v případech zákonem zvláště stanovených.

Soudcové z povolání jsou ustanovováni na svá místa vždy trvale a jsou jmenováni na doživotí. Proti své vůli mohou býti soudcové přeloženi na jiné místo služební jen tehdy, provádí-li se nová organizace soudní a to jen po dobu zákonem stanovenou, nebo na základě pravoplatného nálezu disciplinárního. Do výslužby proti své vůli mohou býti dáni na základě pravoplatného nálezu také, když dosáhnou věku zákonem stanoveného; podrobnosti stanoví zvláštní zákon, který ustanovuje také, za jakých podmínek mohou býti soudcové suspendováni se svého úřadu.

Soudcové z povolání nesmějí zastávati jiné funkce placené stále nebo dočasně leč v případech zvláště stanovených.

Soudcové nalézají za právo; v této své pravomoci jsou vázáni jen zákonem. Zákon jest závazný pro soudce, byl-li řádně vyhlášen t. j. byl-li podle platných předpisů uveřejněn v úřední sbírce zákonů a nařízení. Důsledkem toho mohou soudcové při zákonu zkoumati jen skutečnost, byl-li řádně vyhlášen. Naproti tomu o platnosti nařízení rozhodují soudcové postupem stolic řešící určitou právní věc.

DÍL III.

Československé právo správní.

HLAVA I.

ČÁST POVŠECHNÁ.

§ 33. POJEM PRÁVA SPRÁVNÍHO A ROZDĚLENÍ SPRÁVY.

Právem správním nazýváme obecně souhrn právních předpisů, jimiž jest upravena správa státní, t. j. působnost výkonné moci ve státu. Ovšem působnost výkonné moci jest z části upravena, jak z dílu II. jest patrné, také právem ústavním. Odtud není vždy snadné nalézti přesnou hranici mezi právem správním a právem ústavním. Celkem můžeme však říci, že právo správní jest souhrn právních předpisů, jimiž se podrobněji upravuje působnost výkonné moci ve státu.

Právo správní upravuje veřejnou správu ve státu, t. j. činnost státu a veřejnoprávních korporací, nikoli také správu soukromou t. j. činnost korporací soukromoprávních.

Veřejná správa v československé republice jest:

- A) správa ústřední,
- B) správa zemská,
- C) správa okresní,
- D) správa obecní.

§ 34. A) SPRÁVA ÚSTŘEDNÍ.

Správa ústřední podle svého jména jest správa veřejná, jež jde na celou oblast republiky. Jest vedena jednak ministerstvy, jednak zvláštními ústředními úřady.

Ministerstev jest celkem 15; pravomoc těchto ministerstev jest upravena jednak staršími zákony a nařízeními z doby bývalé monarchie, jednak novými zákony republiky československé.

1. *Ministerstvo zahraničních věcí* spravuje věci vnější. Vede politiku zahraniční, řídí politické vztahy a zprostředkuje styky republiky s ostatními státy, určuje směrnice těchto vztahů a styků. Pečuje o zastoupení republiky na mezinárodních kongresech a konferencích, organizuje a řídí službu zahraniční vůbec a službu zpravodajskou zvláště. Zastupuje a hájí práva a zájmy státních občanů československých v cizině.

Ministerstvu zahraničních věcí jsou podřízeni zástupcové československé republiky v cizině, diplomatictí vyslanci a (obchodní) konsulové.

2. *Ministerstvo vnitra* obstarává vnitřní správu politikou, tedy zvláště věci spolkové, bezpečnostní, chudinské, stavební, volební. Jemu přísluší dále redakce a administrace úřední sbírky zákonů a nařízení. Rozhoduje v poslední instanci věci spadající v působnost úřadů politických a policejních, pokud rozhodování o tom není výslovně vyhrazeno ministerstvu jinému. Rozhoduje také ve věcech hospodářské správy. V jeho pravomoc spadá také doprava a turistika a určité věci správy vojenské.

3. *Ministerství národní obrany* pečuje o věci vojenské. Přísluší jemu zejména organizace branné moci a všech jejích složek v míru i ve válce; péče o výchovu a o výcvik vojska; evidence branné moci po stránce osobní i věcné; vojenská statistika a vojenské trestní soudnictví.

4. *Ministerstvo financí* spravuje jmění státní, sestavuje rozpočet státní, pečuje o úhradu výdajů státních. V jeho pravomoc spadá daně, poplatky a jakékoli jiné dávky, monopoly, cla, loterní věci, měna a mincovnictví, peněžnictví a věci úvěrní, osobní věci státních zaměstnanců a vůbec finanční správa státu.

5. *Ministerstvo školství a národní osvěty* obstarává školství vyjímajíc školy zemědělské, vojenské, pokračovací školy živnostenské a ústavy obírající se výchovou, které mají ráz péče výlučně společenské (sociální) a zdravotní; pečuje o vědu, o ochranu památek čítajíc v to archivnictví a musejnictví; o lidovou výchovu; o umění a o školské a kulturní styky s cizinou. V jeho pravomoc spadají také věci náboženských kultů, tedy kulturní správa církví, náboženských společností a vyznání; správa mezikonfesní; správa nadání církevních, pokud ovšem správa jejich přísluší vůbec státu.

6. *Ministerstvo spravedlnosti* obstarává věci spadající v obor soudnictví. V jeho pravomoc jeho náleží věci soudů a státních zastupitelství čítajíc v to i osobní, pensijní a disciplinární věci jejich zaměstnanců; věci úřadů poručenských a schovacích; věci trestních ústavů a ústavů sloužících k výchově zanedbané mládeže a zanedbaných provinilců; legitimace, adopce a péče o mladistvé; zpracovávání, po případě spolu s jinými ministerstvy nebo úřady, osnov zákonů z různých oborů práva, jak hmotného, tak i formálního; správa a úprava t. zv. právní pomoci.

7. *Ministerstvo obchodu* pečuje o věci týkající se průmyslu, obchodu a živností. V jeho pravomoc spadají: provádění předpisů vydaných k úpravě průmyslu, obchodu a živností; kontrola dovozu, průvozu a vývozu; věci obchodních a živnostenských komor a poradních sborů zřízených v oboru působnosti tohoto ministerstva; věci kartelů a trustů; věci plavby vnitrozemské a námořní; péče o zvelebování živností a průmyslu; veletrhy, živnostenské a obchodní úvěrnictví; ochrana práv ze živnostenského vlastnictví; zdělávání obchodních, celních a plavebních smluv s jinými státy a uzavírání takovýchto smluv za spolupůsobení ministerstev jiných, zejména ministerstva zahraničních věcí.

8. *Ministerstvo železnic* spravuje železnice. V jeho pravomoc spadají: vedení a správa československých státních drah; stavba nových drah; vydávati předpisy ve věcech železničních; prováděti železniční provozní řád a vykonávati dozor na stavbu a provoz všech soukromých drah; udělovati povolení ku předběžným pracem technickým pro nové dráhy soukromé; povolovati stavby všech drah; povolovati, aby byl na nově vystavěných drahách zahájen provoz; předběžně vyjed-

návati železniční smlouvy státní a mezinárodní smlouvy ve věcech železničních; spolupůsobiti při vyřizování věcí týkajících se železnic, pokud tyto věci spadají v obor působnosti jiných ministerstev.

9. *Ministerstvo pošt a telegrafů* spravuje poštovníci, telegrafy a telefony. V jeho pravomoc spadají: doprava zásilek listovních a jiných tiskopisů periodicky vycházejících, doprava cenných dopisů a balíků; zřizování, udržování a provozování telegrafů a telefonů; organisace a úprava rozhlasové služby; zřizování, správa a udržování pošty potrubní; státní poštovní doprava automobilová.

10. *Ministerstvo veřejných prací* pečuje o veřejné stavby silniční, vodní a o hornictví. V jeho pravomoc spadají: věci státní služby stavební; stavba a správa budov státních a za určitých podmínek i budov státních podniků a budov, jichž náklad se hradí vůbec nebo jen částečně z prostředků státních nebo z fondů státem spravovaných; věci vodního hospodářství a plavby; zákonodárná, technická a správní stránka silnic a mostů vyjímajíc silniční policii v historických zemích; spolupůsobení při zákonodárství vodoprávním a při rozhodování v oboru vodního práva; cejchovníctví; soustavné elektrisace; technické zkušebnictví a výzkumnictví; zákonodárství horní; správa státního horního jmění; nejvyšší vedení a správa státních báňských a hutních závodů; dozor na státní ústavy geologické, radiologické a na ústav pro hospodárně využití paliv.

11. *Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy* pečuje o věci týkající se zdravotnictví a tělesné výchovy. V jeho pravomoc spadají: péče o nemocné, neduživé a choromyslné a vůbec záchranná služba; potírání sdělných nemocí; výroba očkovačích látek a ser; věci lékařnické, věci lázeňské; věci výživy s hlediska zdravotnického; spolupráce v oboru živností, průmyslu a obchodu, dále zemědělství a hornictví, pokud jde při tom o stránku zdravotní; péče o tělesnou výchovu; sociálně zdravotní péče; věci státní zdravotní rady a státní ústav zdravotní.

12. *Ministerstvo pro zásobování lidu* pečuje o výživu lidu. Toto ministerstvo jest nyní v likvidaci.

13. *Ministerstvo sociální péče* stará se o ty, kdož v důsledku svého společenského postavení anebo svého stavu zdra-

votního nebo tělesného jsou vydáni v nebezpečí, že utrpí nějakou újmu svých zájmů. V jeho pravomoc spadají: společenská a právní péče o matky, kojence a děti do šesti let, o svěřence a sirotky, o mládež zpustlou anebo tělesně nebo duševně vadnou, o mládež opuštěnou a osiřelou na Slovensku a v Podkarpatské Rusi; spolupůsobení v soudní péči o mládež; ochrana vystěhovalců, přistěhovalců a repatriantů; bytová péče; ochrana zaměstnanců ve službách soukromých; věci sociálního pojištění vyjímajíc pojištění hornické; péče o válečné poškozence a o pozůstalé po nich, jakož i o pozůstalé po padlých vojínech.

14. *Ministerstvo zemědělství* spravuje věci spadající v obor zemědělství a pečuje o zemědělské školství. V jeho pravomoc spadají: zvelebování půdy; péče o chov hospodářského zvířectva všelikého druhu; věci veterinární; věci týkající se lesů, myslivosti, jakož i rybářství; ochrana zvířat zemědělství užitečných a hubení zvířat zemědělství škodlivých; správa státních lesů a statků; věci agrárních reforem, podniky, jichž účel jest zvýšiti výnos půdy; zemědělské pojišťování; péče o zemědělské stavitelství, zemědělské strojnictví a o elektrisace venkova; pedagogie a zemědělská meteorologie a hydrologie; obchodní a dopravní politika zemědělská a lesnická; odborná ochrana zemědělců; zemědělské a lesnické školství, zemědělská věda a zemědělské musejnictví.

15. *Ministerstvo pro sjednocení (unifikaci) zákonodárství a správní organisaci*, kratčeji *ministerstvem unifikačním* zvané, má za úkol zavésti jednotné zákonodárství a jednotnou správu v celé oblasti republiky. V jeho pravomoc spadá pracovat na osnovách, kterými jest dosáhnouti jednotného právního řádu v celé republice. Jednotné správy bylo celkem již dosaženo.

Vedle ministerstev jsou v republice ještě tyto ústřední úřady:

16. *Nejvyšší účetní kontrolní úřad*, který vede dozor na státní hospodářství, na státní jmění a na státní dluh republiky. Úřad tento jest samostatný, jest rovnocenný s ministerstvy a na nich nezávislý. Předseda tohoto úřadu jest odpovědný Národnímu shromáždění a naň dopadají předpisy a odpovědnosti členů vlády. Úřad tento vede výše uvedený do-

zor a zkoumá zejména, zda příjmy a vydání jsou založeny na smlouvách nebo na zákonných ustanoveních, zda jsou správně poukázány a vyúčtovány, a bylo-li při správě státního jmění jednáno hospodárně.

17. *Státní úřad pozemkový*, který zastupuje stát, pokud jde o práva a závazky vzniklé prováděním zákonů o zabránění velkého majetku pozemkového vůči osobám třetím, úřadům a soudům, a spravuje majetek připadnuvší do státní správy prováděním záborových zákonů.

18. *Státní úřad statistický*, který organisuje, řídí a provádí službu státní statistiky pro celou oblast republiky. Jest to orgán výkonný; usnášejícím se orgánem jest Státní Rada statistická. Oba tyto orgány jsou podřízeny předsedovi vlády.

§ 35. B) SPRÁVA ZEMSKÁ.

Celá oblast republiky československé jest rozdělena na čtyři zemské správní obvody, kteréž jsou: *země česká (Čechy), moravskoslezská (Morava a Slezsko), slovenská (Slovensko) a podkarpatskoruská (samosprávné území Podkarpatské Rusi).*

Pro každou zemi jest *zemský úřad*, jehož sídlem jsou: *Praha, Brno, Bratislava, Užhorod.* Obvody a sídla zemských úřadů mohou býti měněny jen zákonem.

V čele zemského úřadu jest *zemský prezident*; jest to úředník státní, služebně podřízený ministru vnitra a jest jmenován prezidentem republiky.

Zemský úřad vykonává ve svém obvodu vnitřní správu politickou. K výkonu této správy se mu přidělí potřebný počet konceptních, odborných účetních, kancelářských i jiných zaměstnanců.

V každém zemském správním obvodu jest v sídle zemského úřadu *zemské zastupitelstvo*. Toto čítá v zemi české 120, moravskoslezské 60, slovenské 54, podkarpatskoruské 18 členů. Z tohoto počtu jsou dvě třetiny voleny: ostatní členy jmenuje vláda z odborníků přihlížejíc k poměrům hospodářským, kulturním, národnostním a sociálním.

Volby se konají podle soustavy listinné s poměrným zastoupením na podkladě závazných kandidátních listin. Období volební činí šest let.

Právo voliti do zemského zastupitelstva přísluší všem státním občanům republiky československé bez rozdílu pohlaví, kteří v den vyložení voličských seznamů překročili 24. rok svého věku, mají bydliště v zemi aspoň jeden rok počítajíc zpět ode dne vyložení voličských seznamů a z toho aspoň poslední tři měsíce v obci, o jejíž seznamy jde, kteří nejsou podle zákona o volbě do zemských zastupitelstev výslovně vyloučeni z práva voliti a nejsou aktivními příslušníky branné moci nebo četnictva. Z práva voliti jsou vyloučeni, kdož jsou vyloučeni ze zápisu do stálých seznamů voličských.

Za členy zemských zastupitelstev mohou býti voleni státní občané republiky československé bez rozdílu pohlaví, kteří v den volby dokonali 30. rok svého věku, bydlí v zemi aspoň dva roky ode dne rozepsání volby zpět počítajíc, nejsou vyloučeni ze zápisu do stálých voličských seznamů a nenáleží k těm, kdož nemohou býti členy nebo náhradníky zemského zastupitelstva a nejsou aktivními příslušníky branné moci nebo četnictva. Členy (náhradníky) zemského zastupitelstva nemohou býti, kdož jsou členy Národního shromáždění, okresního zastupitelstva, úředníky, zřizenci zemského nebo okresního úřadu, úřadů nadřízených a zemských nebo okresních ústavů a podniků. Nikdo nemůže býti zároveň členem dvou nebo několika zemských zastupitelstev.

Každý volič jest povinen zúčastniti se volby. Důvody, pro které jsou voliči od této povinnosti osvobozeni, jsou tytéž jako při volbách do Národního shromáždění.

Volby vypisuje ministr vnitra tak, aby přípravy k volbě mohly býti včas skončeny a aby volba byla provedena před uplynutím období starého zastupitelstva. Ku provedení voleb jsou povolány:

- 1) místní komise,
- 2) obvodní volební komise,
- 3) zemská volební komise,

Ad 1. **Místní komise** sestavuje podle zákona o stálých voličských seznamech voličské seznamy a dohlíží vůbec k tomu, aby obecní úřad šetřil ustanovení platných pro volební řízení.

Ad 2. **Obvodní volební komise** provádí volbu v obcích.

Ad 3. **Zemská volební komise** upravuje kandidátní listiny a provádí skrutinium.

Volby se konají v neděli. Obvodní volební komise provede volbu, sečte hlasy a sepiše o výsledku volby zápis ve dvou stejnopisech,

z nichž jeden zašle předsedovi zemské volební komise, druhý politickému úřadu první stolice.

Zemská volební komise provede druhý den po volbě (v úterý) skrutinium. Vypočte volební číslo: dělí součet všech platných hlasů odevzdaných všem stranám počtem mandátů, jež jest v zemi obsaditi, zvětšeným o jeden; celé číslo nejbližší vyšší dělením vyšlé jest číslem volebním. Tímto volebním číslem se dělí součet hlasů odevzdaných pro každou kandidátní listinu; kolikrát jest volební číslo obsaženo v součtu hlasů pro jednotlivou kandidátní listinu odevzdaných, tolik dotčená strana dostane přikázáno mandátů.

Jestliže strany před volbou sdružily kandidátní listiny, sečtou se každá zvláště, avšak při rozdělování mandátů se počítají jako jediná listina a přikáží se jim mandáty společně.

Nebyly-li obsazeny všechny mandáty, přikáží se zbývající mandáty postupně stranám, které mají největší zbytky. Ovšem kandidátní listina, která nedosáhla ani tolik hlasů, kolik činí volební číslo, nemá nároku na mandát, pokud ovšem nebyla sdružena s jinou kandidátní listinou.

Do jednoho měsíce po vyhlášení výsledku voleb svolá zemský prezident do sídla zemského úřadu členy zemského zastupitelstva, aby složili do jeho rukou předepsaný slib. Jakmile dvě třetiny členů zemského zastupitelstva složily slib, jest zemské zastupitelstvo ustaveno.

Působnost zemského zastupitelstva jest celkem čtverá:

1. *hospodářská a správní,*
2. *normotvorná,*
3. *ve správním soudnictví,*
4. *poradní.*

Ad 1. *Působnost hospodářská a správní.*

Zemské zastupitelstvo jest povoláno pečovati o správní a hospodářské věci země a jejího obyvatelstva.

Zejména jest zemské zastupitelstvo povoláno pečovati o humanitní, zdravotní, sociální, hospodářské, dopravní a kulturní zájmy země a jejího obyvatelstva, pokud jde o úkoly, které svým významem přesahují rozsah a potřeby jednotlivých obcí a okresů, dotýkají se zájmů větší části země a nemají důležitosti celostátní. K tomu konci může se zemské zastupitelstvo usnášeti zejména na tom, aby byly zřízeny nebo podporovány ústavy, podniky nebo zařízení, jež jsou způsobilé, aby podporovaly tělesné i mravní blaho a vzdělání obyvatelstva, zlepšovaly dopravní, bytové, zdravotní a sociální poměry

v zemi nebo sloužily kulturním nebo hospodářským potřebám obyvatelstva země.

K úhradě nákladů do působnosti zemského zastupitelstva náležejících může se zemské zastupitelstvo usnésti na vybírání poplatků, příspěvků, dávek a naturálních plnění v zemi. Dávky však mohou býti usneseny jen potud, pokud jiné příjmy na př. ze jmění zemského, z poplatků, z příspěvků na úhradu potřeby nestačí. Dávky zemské mohou býti vybírány buď jako přírážky k státním daním a dávkám v zemi předepsaných, buď jako samostatné dávky.

Přírážky zemské k přímým daním přes padesát procent, dále poplatky, příspěvky, samostatné dávky a naturální plnění lze ukládati jen s povolením vlády.

Pokud jde o úkoly vyplývající z této hospodářské a správní působnosti zemského zastupitelstva, jest země právníkou osobou a může jako země samostatně nabývatí práv a samostatně se zavazovati. Jmění zemi náležející nebo v její správu odevzdané spravuje zemský výbor.

Zemský výbor jest volen ze středu zemského zastupitelstva v první schůzi zemského zastupitelstva; funkční období jeho spadá v jedno s volebním obdobím zemského zastupitelstva.

Volbu zemského výboru řídí komise, jejímž předsedou jest zemský prezident nebo úředník zemského úřadu zemským prezidentem určený a do které jmenuje každá z volebních stran v zemském zastupitelstvu zastoupených po jednom členu. Komise tato určí podle zásady poměrného zastoupení, kolik členů zemského výboru připadá na každou volební stranu v zemském zastupitelstvu zastoupenou. Volbu členů, jakož i náhradníků zemského výboru provedou příslušné volební strany nadpoloviční většinou hlasů.

Zemskému výboru předsedá zemský prezident, který však může touto funkcí pověřiti také vicepresidenta zemského úřadu.

Zemský výbor čítá v zemích české, moravskoslezské a slovenské vždy 12 členů a 12 náhradníků, v zemi podkarpatsko-ruské 6 členů a 6 náhradníků. Zemský výbor spravuje, jak již výše bylo řečeno, jmění zemi náležející nebo v její správu odevzdané; v důležitějších věcech jest však k tomu třeba usnesení zemského zastupitelstva a schválení ministra vnitra, po případě schválení vlády.

Zemský výbor sestaví o všech příjmech a vydáních do působnosti zemského zastupitelstva náležejících na každý správní rok rozpočet a předloží jej zemskému zastupitelstvu k usnesení a to nejpozději do dvou měsíců před novým správním rokem. Správní rok se shoduje se správním rokem státním. Rozpočet podléhá schválení vlády a vyhláší se v zemském věstníku.

Zemský výbor jest povinen sdělati účty do čtyř měsíců po skončení správního roku. Rovněž připravuje zemský výbor návrhy pro jednání zemského zastupitelstva. Zemské hospodářství provádí zemský výbor řídě se přesně rozpočtem.

Zemské zastupitelstvo může vedle zemského výboru pro správu a dozor nad jednotlivými zemskými ústavy a podniky, jakož i pro obstarávání jednotlivých zemských věcí zříditi podle potřeby zemské komise ze členů zemského zastupitelstva nebo z občanů v zemi usedlých a do zemského zastupitelstva volitelných. Zřízení takovéto komise jest předepsáno pro ústavy a podniky, které byly v den 1. prosince 1928 ve vlastnictví nebo ve správě země slezské.

Předsedou komisí těch jest zemský prezident, který však může touto funkcí pověřiti některého úředníka zemského nebo okresního úřadu nebo některého člena výboru zemského nebo komise samé. Zemské komise obstarávají práce své pod dozorem zemského presidenta a zemského výboru.

Ad. 2. Působnost normotvorná.

Zemské zastupitelstvo vydává v mezích zákonů a nařízení podrobnější předpisy na úpravu svých věcí.

Může pro svůj obvod správní:

a) vydávati podrobnější předpisy k zákonům Národním shromážděním republiky československé usneseným, pokud vláda podle zákona k tomu zemské zastupitelstvo zmocní;

b) vydávati v mezích zákonů a nařízení statuty na úpravu věcí ústavů a zařízení, jež ve své působnosti zřídilo nebo spravuje;

c) stanoviti v mezích zákonů a nařízení podrobnější předpisy o správě jmění obcí, okresů a země, jejich podniků a ústavů, a o provádění dozoru nad správou tou.

Předpisy a statuty takto usnesené potřebují k své platnosti potvrzení ministerstva vnitra v dohodě s příslušnými ministerstvy. Potvrzené předpisy a statuty se vyhláší v zemském věstníku.

Ad 3. Působnost ve správním soudnictví.

Tuto působnost určí zvláštní zákon, který však dosud vydán nebyl. Důsledkem toho se zemská zastupitelstva při rozhodování veřejnoprávních sporů dodnes nezúčastňují.

Ad 4. Působnost poradní.

Zemské zastupitelstvo jest poradním sborem zemského presidenta a ústředních úřadů ve věcech veřejné správy zemské a podává o těchto věcech k žádosti jmenovaných úřadů posudky a návrhy.

§ 36. C) SPRÁVA OKRESNÍ.

Každá země jest rozdělena na okresy. Pro každý okres jest zřízen okresní úřad, jehož přednostou jest okresní hejtmán (náčelník), státní úředník, služebně podřízený zemskému presidentu a ministru vnitra. Okresní úřady vykonávají ve svém obvodu vnitřní správu. K výkonu této správy jest těmto úřadům přidělen potřebný počet konceptních, odborných účetních, kancelářských i jiných zaměstnanců.

Pro obvod každého okresního úřadu jest v jeho sídle zřízeno okresní zastupitelstvo. Toto čítá:

v okresech do	40.000	obyvatelů	18	členů,
» » »	70.000	»	24	»
» » »	100.000	»	30	»
» » přes	100.000	»	36	»

Z tohoto počtu jsou dvě třetiny členů voleny, ostatní členy jmenuje ministr vnitra z odborníků přihlížející k poměrům hospodářským, kulturním, národnostním a sociálním.

Volby se konají podle soustavy listinné s poměrným zastoupením na podkladě závazných kandidátních listin. Období volební činí šest let.

Úprava práva hlasovacího, volitelnosti, způsobu volby atd., jest celkem táž jako pro volby do zemského zastupitelstva. Volební komise jsou trojí: místní komise, obvodní volební komise a okresní volební komise.

Jakmile volba se stala pravoplatnou, svolá okresní hejtmán do sídla okresního úřadu členy okresního zastupitelstva,

aby do jeho rukou složili předepsaný slib. Když dvě třetiny okresního zastupitelstva složí předepsaný slib, jest okresní zastupitelstvo ustaveno.

Předsedou okresního zastupitelstva jest okresní hejtman, který jest však oprávněn pověřiti předsednictvím ve schůzích okresního zastupitelstva svého zástupce v úřadě nebo některého člena okresního zastupitelstva.

Působnost okresního zastupitelstva jest celkem čtverá:

1. *hospodářská,*
2. *pomocná,*
3. *ve správním soudnictví,*
4. *poradní a iniciativní.*

Ad 1. *Působnost hospodářská.*

Okresní zastupitelstvo pečuje o hospodářské a správní potřeby okresu.

Do působnosti okresních zastupitelstev náleží všeliké věci vnitřní, jež se dotýkají společného prospěchu okresu a jeho obyvatelů nebo jež přesahují zájem jednotlivých obcí nebo jejich silami nemohou býti obstarávány, pokud věci tyto nepojalo zemské zastupitelstvo do své činnosti.

V této své působnosti může okresní zastupitelstvo z důvodu veřejného zájmu zřizovati různá zařízení a ústavy pro uspokojení potřeb svého obyvatelstva, musí však šetřiti pokynů jemu zemským výborem nebo zastupitelstvem daných.

K lepšímu obstarávání úkolů výše uvedených může býti i několik okresních zastupitelstev usnesením zemského zastupitelstva se souhlasem zemského presidenta spojeno ku provedení společných zařízení nebo opatření.

Se schválením ministerstva vnitra a příslušných odborných ministerstev mohou se okresní zastupitelstva třebas v různých zemích ležící sdružit ku společnému provádění podniků pro výrobu a rozvod elektrické energie.

K úhradě nákladů do působnosti okresních zastupitelstev náležejících může se okresní zastupitelstvo usnésti na vybírání poplatků, příspěvků, dávek a naturálních plnění v okresu. Zemské výbory poskytnou jednotlivým okresům zvláštní příspěvky. Dávky však mohou býti usneseny jen potud, pokud jiné příjmy na úhradu potřeby nestačí. Dávky okresní mohou býti vybírány buď jako přirážky ku státním daním a k dávkám v zemi předepsaným, buď jako samostatné dávky. Ukládáti přirážky okresní ku přímým daním přes 50 pro-

cent, rovněž i poplatky, příspěvky, samostatné dávky a naturální plnění lze jen s povolením zemského výboru; opatření ta schvaluje zemský president se souhlasem zemského výboru.

Pokud jde o úkoly vyplývající z této hospodářské činnosti okresu přikázané, jest okres právníkou osobou a může jako okres samostatně práv nabývatí a samostatně se zavazovati.

Ku správě jmění okresu jest povolán *okresní výbor*.

Okresní výbor jest volen okresním zastupitelstvem z jeho středu na volební období okresního zastupitelstva podle obdoby volby zemského výboru. Čítá 8 členů a 8 náhradníků. Kterí úředníci okresního výboru se mají účastniti jednání okresního výboru a to jako zpravodajové s právem hlasovacím, určí okresní hejtman.

Okresnímu výboru předsedá okresní hejtman, který však může touto funkcí pověřiti svého zástupce v úřadě.

Okresní výbor, jak již bylo řečeno, spravuje jmění okresu náležející nebo v jeho správu odevzdané šetře při tom nařízení okresního zastupitelstva, po případě též zemského zastupitelstva nebo zemského výboru. Ve věcech důležitějších jest k této správě třeba usnesení okresního zastupitelstva a schválení zemského výboru.

Okresní výbor sestaví o všech příjmech a vydáních do působnosti okresního zastupitelstva náležejících na každý správní rok rozpočet. Správní rok okresního zastupitelstva se shoduje se správním rokem státním. Rozpočet ten nutno u okresního úřadu na patnáct dnů veřejně k nahlédnutí vyložití a o tom učiniti obcím v okresu včas oznámení k vyhláše s připomenutím, že k rozpočtu mohou podati u okresního úřadu do lhůty patnácti dnů své připomínky osoby fyzické i právnické, kterým v okresu jest přímá daň předepsána.

Zároveň s rozpočtem jest okresní výbor povinen podati okresnímu zastupitelstvu podrobnou zprávu o stavu a správě věcí do působnosti okresního zastupitelstva náležejících.

Okresní výbor jest povinen sdělati účty do čtyř měsíců po skončení správního období. Účty ty schvaluje okresní zastupitelstvo, načež se účty zasílají zemskému výboru ku schválení.

Při každém okresním zastupitelstvu nutno zříditi komisi finanční. Počet členů a náhradníků a její složení, jakož i jednací řád jest určen statutem, který vydává zemský výbor vylučně okresní zastupitelstvo. Předsedu volí finanční komise ze sebe. Při sdělování statutu nutno šetřiti zásady, že jedna polovina členů má býti volena okresním za-

stupitelstvem, kdežto ostatní členové jsou jmenováni zemským výborem se schválením zemského presidenta a že většina členů nesmí býti členy okresního zastupitelstva a že jest pokud možno do komise přibrati odborníky.

Předseda okresního výboru předloží rozpočty a účty finanční komisi nejpozději současně s jich veřejným vyložení, aby je prozkoumala a o nich se vyjádřila. Finanční komise jest oprávněna v mezích statutu kontrolovati veškerého hospodářství okresní do působnosti okresního zastupitelstva náležející a podávati okresnímu zastupitelstvu a výboru i okresnímu hejtmanovi zprávy a návrhy.

Okresní výbor připravuje návrhy pro jednání okresního zastupitelstva; provádí hospodářství okresní řídě se přesně rozpočtem.

Ad 2. Působnost pomocná.

Okresní zastupitelstvo i výbor jsou povinny zúčastňovati se při provádění usnesení zemského zastupitelstva způsobem, který jest určen těmito usneseními.

Ad 3. Působnost ve správním soudnictví.

Jak okresní zastupitelstvo spolupůsobí při rozhodování veřejnoprávních sporů, určí zvláštní zákon. Zákon tento však dosud vydán nebyl. Důsledkem toho okresní zastupitelstvo při rozhodování těchto sporů dodnes nijaké účastenství nemá.

Ad 4. Působnost poradní a iniciativní.

Okresní zastupitelství jest ve věcech veřejné okresní správy poradním sborem okresního hejtmana i zemského presidenta a zemského zastupitelstva a podává o nich k jejich žádosti posudky a návrhy. Rovněž jest okresní zastupitelstvo oprávněno i samostatně činiti zemskému zastupitelstvu, zemskému presidentu, okresnímu hejtmanovi i jiným úřadům návrhy a podněty, pokud se dotýkají zájmů okresu nebo jeho obyvatelstva.

§ 37. D) SPRÁVA OBECNÍ.

Obec jest nejnižší správní jednotka, tvoří však přirozený základ veškerého ústrojí správního.

Po stránce osobní jest obec svazek lidí spojených zájmy místními: jsou to příslušníci obecní t. j. ti, kteří v obci mají

právo domovské. Po stránce věcné jest obec plošný prostor, který jest základem a okrskem působnosti obce.

I. ORGÁNY OBCE.

Obec jest právnická osoba a orgány obce jsou:

1. *obecní zastupitelstvo,*
2. *starosta a jeho náměstkové,*
3. *obecní rada.*

Ad 1. *Obecní zastupitelstvo* jest zastupitelský orgán obce jakožto orgán se usnášející. Počet členů obecního zastupitelstva se řídí počtem obyvatelstva obce. Nejnižší počet jest 9 (v obcích do 200 obyvatelů), nejvyšší 60 (v obcích přes 100.000 obyvat.). Velká Praha má 100, Velké Brno 90 členů.

V obcích do	200	obyv.	čítá	obecní zastupitelstvo	9	členů.
V » »	500	»	»	»	12	«
V » »	1000	»	»	»	15	«
V » »	1500	»	»	»	18	«
V » »	2000	»	»	»	24	«
V » »	5000	»	»	»	30	«
V » »	20000	»	»	»	36	«
V » »	50000	»	»	»	42	»
V » »	100000	»	»	»	48	«
V » přes	100000	»	»	»	60	»

Obecní zastupitelstvo se volí občanstvem. Způsob volby jest v podstatě týž jako do Národního shromáždění a jest upraven zákony čís. 75/1919 a čís. 253/1922. Volí se podle soustavy listinné s poměrným zastoupením na podkladě závazných kandidátních listin. Jen v obcích, které mají méně než 700 obyvatelů, se volby konají podle zásady poměrné většiny; avšak, zažádá-li aspoň desetina voličů zapsaných do voličských seznamů do jednoho týdne ode dne, kdy voličské seznamy byly vyloženy, aby volba byla provedena podle poměrného zastoupení, bude se konati volba podle poměrného zastoupení.

Právo hlasovací do obecního zastupitelstva přísluší všem státním občanům bez rozdílu pohlaví, kteří v den vyložení seznamů voličských překročili 21. rok svého věku, mají bydliště v obci aspoň tři měsíce počítaje zpět ode dne vyložení voličských seznamů a kteří po zákonu nejsou vyloučeni ze zápisu do voličských seznamů nebo z práva voliti.

Volitelní jsou všichni občané, kteří mají právo hlasovací, dokonali 26. rok svého věku, bydlí v obci aspoň jeden rok počítaje zpět ode dne volby a nejsou výslovně z volitelnosti vyloučeni.

Vyloučení jsou z volitelnosti:

1) zaměstnanci obecní, nad kterými přísluší obecnímu zastupitelstvu nebo obecní radě moc disciplinární, avšak jen v obcích, ve kterých jest méně než 5000 obyvatelů; v obcích majících 5000 nebo více obyvatelů, jsou tito zaměstnanci obecní volitelní sice do obecního zastupitelstva, avšak nemohou být zvoleni za starostu, náměstka nebo za člena obecní rady;

2) úředníci všech úřadů správních, kterým přísluší nad obcí přímo moc dohledací;

3) ti, kdož byvše osobně řádně upomenuti, ve lhůtě aspoň na pět dnů v upomínce jim dané nezaplatili nějaké veřejné dávky obecní déle než rok splatné;

4) kdož jsou povinni činiti počet ze správy jmění obecního, jmění obecního ústavu nebo podniku neb jmění obcí spravovaného a ve lhůtě jim dané tak neučinili.

Každý volič jest povinen zúčastniti se volby. Důvody, pro které jest volič osvobozen od povinnosti k volbě se dostavití, jsou celkem tytéž jako při volbě do Národního shromáždění. Rovněž jest povinnost přijati volbu do obecního zastupitelstva, jakož i do obecní rady a do obecních komisí. Důvody, pro které osoby zvolené jsou od této povinnosti osvobozeny, jsou zákonem jmenovitě vytčeny. Z týchž důvodů lze se i vzdáti členství v těchto sborech, nebo když s resignací souhlasí obecní zastupitelstvo většinou všech svých členů.

Kandidátní listiny se zdělávají obdobným způsobem jako pro volby do Národního shromáždění a do zemských a okresních zastupitelstev. Volební strany mohou kandidátní listiny také sdružovati; účinek toho jest, že se ke sdruženým kandidátním listinám přihlíží jako k celku. Je-li podána jen jedna kandidátní listina, nebo je-li sice několik skupin volebních, ale jimi jest navrženo dohromady jen tolik kandidátů, kolik členů obecního zastupitelstva jest voliti, prohlásí místní komise všechny kandidáty, kteří byli navrženi, za zvoleny a volba odpadá.

Volbu řídí volební komise obecní; zřídí-li se několik komisí volebních, jest nutno zříditi volební komisi ústřední. Volba se koná vždy v neděli.

Mandáty se volebním stranám přikazují tímto způsobem: součet všech platně odevzdaných hlasů se dělí počtem mandátů, kteréž jest

obsaditi, zvětšeným o jednu; celé číslo nejbližší vyšší výsledku dělení jest číslem volebním. Volebním číslem dělíme součet hlasů pro každou volební stranu odevzdaných, a kolikrát jest volební číslo v tomto součtu obsaženo, tolik každá volební strana dostane přikázané mandátů.

Kandidátní listiny stran sdružených sečtou se každá zvlášť, avšak při rozdělení mandátů se čítají jako jediná listina a přikazují se jim mandáty společně.

Nebyly-li tímto způsobem všechny mandáty obsazeny, přikázají se zbývající mandáty volebním stranám, které mají největší zbytky. Avšak kandidátní listina, která nedosáhla ani tolik hlasů, kolik činí volební číslo, nemá nároků na mandát, leč že by byla s jinou kandidátní listinou sdružena.

O námitkách proti volbě rozhoduje politický úřad druhé stolice (nikoli volební soud).

Nejdéle do 8 dnů, kdy se volba obecního zastupitelstva stala pravoplatnou, svolá dohledací úřad nově zvolené členy obecního zastupitelstva k volbě starosty, náměstku a obecní rady. V této schůzi delegát dohledacího úřadu vezme nově zvolené členy do slibu, načež se přikročí k volbám. Aby volba byla platná, jest třeba přítomnosti více než poloviny členů obecního zastupitelstva. Nejprve se volí starosta, pak náměstkové a potom obecní rada.

V obcích, kde se volba obecního zastupitelstva konala podle zásady poměrné většiny, volí se vedle starosty jen jeden náměstek; v obcích, kde počet členů obecního zastupitelstva činí nejméně 24, volí se vždy dva náměstkové.

Ad 2. *Starosta a jeho náměstkové* se volí nadpoloviční většinou přítomných z celého sboru. Nedosáhl-li žádný z kandidátů této většiny, koná se užší volba mezi těmi dvěma kandidáty, kteří dosáhli největšího počtu hlasů. Hlasy, které připadly při užší volbě jiným kandidátům, jsou neplatné. Za zvoleného se pokládá ten, kdo dostal největší počet hlasů. Při rovnosti hlasů rozhodne los.

V obcích, kde volba obecního zastupitelstva byla provedena podle zásady poměrného zastoupení, koná se volba starosty a náměstků podle zásady naprosté většiny. Avšak skupina, která má nejméně třetinu všech členů zastupitelstva, může prohlásiti, že činí nárok na úřad prvního náměstka; v tom případě si jej zvolí sama naprostou většinou hlasů a ostatní členové zastupitelstva volí starostu, po

případě i druhého náměstka. Podle týchž zásad skupina, která má aspoň čtvrtinu všech členů zastupitelstva, má nárok na úřad druhého náměstka.

Ad 3. *Obecní rada a obecní komise* se volí z obecního zastupitelstva. V obcích, ve kterých se volilo podle zásady poměrné většiny, se volba členů obecní rady a obecních komisí koná podle zásady naprosté většiny.

V obcích, kde se volilo podle zásady poměrného zastoupení, se volba členů obecní rady i obecních komisí koná podle této zásady.

Při volbě podle poměrného zastoupení zvláštní komise, které předsedá člen obecního zastupitelství věkem nejstarší a do které každá z volebních skupin vyšle po jednom zástupci, určí počet členů obecní rady i obecních komisí připadající na každou z volebních skupin. Volbu samu provedou členové příslušné skupiny volební nadpoloviční většinou hlasů. K platnému zvolení jest třeba, aby bylo přítomno více než polovice členů volební skupiny.

Jednotlivé skupiny se mohou pro volbu sdružovati.

V obcích, kde po volbě starosty a náměstka má být volen jen jeden člen obecní rady, zvolí tohoto člena skupina v obecním zastupitelstvu, které při volbě starosty a náměstka vyšla na prázdko.

II. PŮSOBNOST OBCE.

Působnost obce jest dvoji:

1. *samostatná,*
2. *přenesená.*

Ad 1. *Samostatná působnost* jest přirozený obor působnosti, který vyplývá z podstaty svazku obecního; jest to působnost, ve které obec v mezích zákonů sama se může volně na všem ustanovovati a podle toho nařizovati a opatření činiti, pokud to může vlastními silami opatřiti a provésti.

V této působnosti zvláště přísluší obci:

- a) spravovati podle vůle jmění své a věci ke svazku obecnímu se vztahující,
- b) přihlížeti k bezpečnosti osoby a jmění,
- c) pečovati o zachování obecních silnic, cest, míst a mostů, jakož i o bezpečné a snadné jezdění po silnicích a vodách a konati policii polní,

d) vykonávati policii k věcem potravním se vztahující a přihlížeti ku prodeji na trhu, zvláště pak dohlížeti k míře a váze,

e) konati policii týkající se čeledi a dělníků a dohlížeti na zachování čeledního řádu,

f) konati policii mravnosti,

g) pečovati o chudé a o obecní ústavy dobročinné,

h) konati policii ve příčině staveb a ohně, dohlížeti na řád stavební a udělovati policejní povolení ke stavbám,

i) míti účastenství, jak se zákonem ustanoví, ve správě škol středních, které obec vydrží, jakož i škol obecních a pečovati o zřizování a o udržování škol obecních přihlížejíc k patronátům školním dosud v platnosti zachovaným,

j) činiti narovnání mezi stranami spor vedoucími prostředkem důvěrníků z obce volených,

k) konati dobrovolné dražby věcí movitých.

Ad 2. *Přenesená působnost* záleží v tom, že obec spolupůsobí ve veřejné správě. Jsou to úkony, které nespádají v přirozený obor působnosti obecní a jsou tudíž obci v podstatě cizí. Stát v důvodu prospěšnosti a zajisté také z důvodů úsporných dává totiž určité úkony, které jinak přísluší správě státní, vykonávati obci.

Tato přenesená působnost jest upravena zvláštními zákony. Obec jest tu činná ve správních oborech ministerstev: vnitra, národní obrany, zemědělství, obchodu, sociální péče, zdravotnictví, školství, financí, spravedlnosti a železnic.

III. PŮSOBNOST ORGÁNŮ OBECNÍCH.

1. *Působnost obecního zastupitelstva.*

Obecní zastupitelstvo jest orgánem, který se ve věcech obecních usnází a přihlíží k zachovávání těchto usnesení. Moci výkonné obecní zastupitelstvo nemá.

Obecní zastupitelstvo se usnází zejména o hospodaření obecním jměním, ustanovuje obecní zaměstnance, propůjčuje právo domovské a jmenuje čestné občany, vykonává právo patronátu a právo presentační, pečuje o zaopatření chudých, podává k žádosti zemského úřadu a zemského zastupitelstva, jakož i okresního úřadu dobrá zdání o věcech náležejících v samostatný obor působnosti obecní, rozhoduje o stížnostech do opatření, která činí obecní rada ve věcech samostat-

ného oboru působnosti obecní a přihlíží ku pracím obecní rady a ku správě obecních ústavů.

Schůze obecního zastupitelstva se konají nejméně jednou za dva měsíce. Mimo to jest schůzi svolati, žádá-li o to písemně čtvrtina všech členů zastupitelstva označíc přesně předmět jednání. Starosta jest povinen zastupitelstvo svolati, když o to žádají alespoň čtvrtina členů nebo okresní úřad, anebo, šlo-li by o věc, která se týká samostatné působnosti obce, když o to žádá zastupitelstvo nebo výbor okresní.

Zasedání obecního zastupitelstva jsou pravidlem veřejná.

2. Působnost obecní rady.

Obecní rada jest ve věcech obecních orgán správu vedoucí a výkonný. Jest to sbor, který se za předsednictví starostova usnáší o všech věcech, které podle zákona nejsou vyhrazeny obecnímu zastupitelstvu, nebo podle ustanovení zákonných, po případě podle usnesení obecního zastupitelstva nejsou vzneseny na starostu.

Působnost obecní rady spadá zejména v obor stavební a v obor financí obecních.

3. Působnost obecního starosty.

Starosta vůbec zastupuje obec na venek a jeho podpisem jsou opatřeny listiny jdoucí z obce. Jemu přísluší řídití wszelké práce vložené na obecní radu. Jemu jsou podřízeny osoby postavené ve službě obce a obecních ústavů a jemu přísluší také vykonávati nad nimi moc disciplinární. Vykonává usnesení obecního zastupitelstva; má-li za to, že zastupitelstvo ve svém usnesení vystoupilo z mezí své působnosti, nebo že usnesení se přičí zákonům, jest povinen usnesení takové prozatím nevykonati a požádati okresní úřad o rozhodnutí, lze-li usnesení to vykonati čili nic. Jemu přísluší v mezích usnesení obecního zastupitelstva spravovati jmění obecní, jakož i obecní ústavy; rovněž jemu přísluší povolovati dobrovolné dražby věcí movitých. Dozírá na konání policie místní.

Věci spadající v obor přenesené působnosti obce spravuje starosta.

Ze svého úřadování odpovídá starosta, pokud jde o věci spadající v obor samostatné působnosti, obci, pokud jde o věci působnosti přenesené, také vládě.

IV. DOHLED K OBCÍM.

Úřadem dohlédajícím na obce jest politický úřad obci přímo nadřízený t. j. okresní úřad. Úřad tento bdí nad tím, aby zákony byly zachovávány, dozírá na úřadování obecní, odstraňuje vyskytnuvší se nedostatky, rozpouští obecní zastupitelstvo, ustanovuje správní komisi a vypisuje volby.

Odvolání do usnesení obecního zastupitelstva, pokud jde o správu jmění obecního nebo obecních ústavů, zejména pokud jde o rozpočet obecní, vyřizuje okresní výbor a v dalším pořadí zemský výbor. Odvolání z jinakých usnesení obecního zastupitelstva jde k okresnímu úřadu. Úřadu tomuto také přísluší rozhodovati o stížnostech podaných do opatření nebo nařízení obecní rady, kterými byl zákon porušen nebo chybně vyložen.

Ve věcech spadajících v obor přenesené působnosti obce jde odvolání vždy k okresnímu úřadu.

V. MĚSTA SE ZVLÁŠTNÍM STATUTEM.

Města se zvláštním statutem resp. na Slovensku a v Podkarpatské Rusi města se zřízeným magistrátem jsou obce, jichž správa obecní jest upravena odlišně od ostatních obcí. Zřízení jejich jest upraveno zvláštními statuty.

Města tato jsou vyňata ze svazku okresního a vykonávají podle svých zřízení také působnost okresního úřadu.

Dohlédacím úřadem nad těmito městy jest zemský úřad. Odvolání z usnesení těchto měst, pokud jde o správu obecního jmění a obecních ústavů, zejména, pokud jde o rozpočet obecní, rozhoduje zemský výbor. Odvolání z jinakých usnesení obecních, a zejména, pokud jde o přenesený obor působnosti, vyřizuje zemský úřad.

Města se zvláštním statutem a se zřízeným magistrátem jsou v prvé řadě hlavní města zemská. Existence těchto měst jest však dosti nejistá, poněvadž § 3. odst. 2. zák. ze dne 14. července 1927 čís. 125 sb. zák. a nař. o organizaci politické správy zmocnil vládu podrobiti města se zvláštním statutem všeobecně platným obecním zřízením a prohlásiti města se zřízeným magistrátem za velké obce.

§ 38. TĚLESA SAMOSPRÁVY ZÁJMOVÉ.

Tělesa samosprávy zájmové lze celkem rozlišiti na tři kategorie:

1. *samosprávné komory zájmové,*
2. *společenstva zájmová,*
3. *organisace s úkoly sociálně-pojišťovacími neboli ústavy pojišťovací.*

Ad. 1. *Samosprávné komory zájmové* jsou:

a) *Obchodní a živnostenské komory.*

Komory tyto jsou zájmové zastupitelské instituce, které sdružují obchodnictvo, živnostnictvo i průmysl a jsou zřízeny ku podpoře a k zastupování obecných zájmů obchodu, průmyslu, živností a dopravy.

Obchodní a živnostenské komory jsou v první řadě orgány poradní: radí se o přáních a návrzích, které se dotýkají všech věcí obchodních a živnostenských; podávají dobrá zdání o osnovách zákonů týkajících se zájmů obchodních nebo živnostenských, jakož i při zřizování veřejných ústavů ve prospěch obchodu a živností. Vedle toho mají také agendu správních, fungují v určitých případech jako úřady státní.

Obchodních a živnostenských komor jest v republice československé celkem 11; sídla jejich jsou: Praha, České Budějovice, Plzeň, Cheb, Liberec, Brno, Olomouc, Bratislava, Báňská Bystřice a Košice. K tomu dlužno přičísti ještě obchodní, živnostenskou a průmyslovou ústřednu v Hradci Králové.

Každá komora se dělí pravidlem ve dvě sekce: obchodní a živnostenskou; některé komory mají i sekci hornickou. Každá komora má své skutečné členy, jichž počet nesmí býti nižší 16 a vyšší 48; komory na Slovensku mají 34 členy vnitřní a tolikéž členů vnějších. Počet skutečných členů, jakož i rozvrh jejich na jednotlivé sekce a uvnitř sekcí pro jednotlivé kategorie stanoví po dohodě s příslušnou komorou ministr obchodu. Každá sekce má určitý počet kategorií neboli volebních sborů, který se pohybuje mezi dvěma a čtyřmi. Každý volební sbor volí určitý počet členů. Kromě toho mají komory právo voliti členy dopisující, jichž počet není obmezen. Volební období volených členů není u všech komor stejné.

V čele komory stojí prezident a viceprezident volení na každý rok komorou; vedle nic jest tu ještě volený druhý vicepresident.

Práce konceptní, kancelářské a pokladní obstarávají vědecky vzdělaný placený tajemník a potřebný placený personál pomocný, kteří všichni jsou jmenováni komorou.

Plné schůze komory jsou buď řádné, buď mimořádné. Aby schůze byly schopny se usnášeti, jest třeba přítomnosti nejméně polovice skutečných členů, na Slovensku přítomnosti aspoň dvanácti členů; k platnému usnesení jest třeba nadpoloviční většiny přítomných; při rovnosti hlasů rozhoduje předsedající.

Komory zřizují zvláštní odborné výbory a upravují postup svých prací svými jednacími řády, které oznamují ministru obchodu. Komory podléhají ministru obchodu, který má právo jmenovati zvláštního komisaře, jenž jest oprávněn účastniti se plenárních schůzí komorních.

Komory zdělávají si samy svůj rozpočet; zdělaný rozpočet se schvaluje plnou schůzí a předkládá ministru obchodu ku schválení. Ku hrazení potřebných vydajů používá komora předem příjmů z vlastního jmění; nestačí-li tyto příjmy, hradí se vydání procentní přírážkou k výdělkové dani všech oprávněných voličů obvodu komorního.

Doložení sluší, že podle nařízení ministra obchodu č. 32/1919 vydaného po rozumu zákona č. 307/1917 může ministr obchodu učiniti odchylně od dosavadních předpisů přechodná opatření ohledně složení a správy komory. Zejména může prodloužit vypršelé mandáty skutečných členů, rozpustiti komory bez vypsání nových voleb, zřídit správní komise pro správu věcí komorních a pověřiti vedením všech nebo určitých věcí komorních pro celý obvod komorní nebo jeho část orgány zvláštní.

Tato přechodná opatření byla ve skutečnosti také učiněna ohledně všech komor v republice a jsou dosud v platnosti.

b) *Advokátní komory.*

Komora advokátní jest stavovská organizace advokátů. Jest to veřejnoprávní korporace samosprávná s nuceným členstvím. Členy advokátní komory jsou všichni advokáti obvodu příslušné komory. Advokátní komory jsou utvořeny podle zemí a jsou v republice čtyři; jejich sídla jsou: Praha pro Čechy, Brno pro Moravu, Opava pro Slezsko a Hlučínsko, Turčanský sv. Martin pro Slovensko; v Podkarpatské Rusi není dosud zřízena advokátní komora, nýbrž její agendu vede prezident krajského soudu v Užhorodě a kárnou pravomoc vykonává komora v Turčanském sv. Martině.

Komora obstarává stavovskou agendu, bdí nad zájmy, cti a důstojností stavu a dohlíží na plnění stavovských povinností. Porušení těchto povinností trestá kárný výbor. Výdaje komory jsou hrazeny příspěvky členů.

Orgány komory jsou valná hromada a volený výbor. Valná hromada jest orgán usnášející se: schvaluje komorní rozpočet a členské příspěvky, stanoví jednací řád komory i výboru a volí výbor komory. Výbor komory volený na tři léta jest výkonným orgánem komory: zastupuje komoru na venek a vede všechnu agendu správní a finanční. Členství ve výboru jest úřadem čestným.

c) Lékařské komory.

Komory lékařské jsou stavovské organizace lékařů. Jest to veřejnoprávní korporace samosprávná s nuceným členstvím. Členy jsou všichni lékaři v obvodu příslušné komory. Lékařské komory jsou utvořeny podle zemí a jest jich celkem třé; jejich sídla jsou: Praha pro zemi českou, Brno, pro zemi moravskoslezskou a Bratislava pro Slovensko a Podkarpatskou Rus.

Komora jakožto stavovská organizace obstarává stavovskou agendu a bdí nad zájmy stavu. Orgány komory jsou: zastupitelstvo, komorní rada, členská schůze komory a čestná rada. Do těchto institucí kromě členské schůze se volí písemně podle zásady poměrného zastoupení.

Komorám jest zaručeno právo míti po jednom zástupci a po jednom náhradníkovi ve státní radě zdravotní a v zemských radách zdravotních.

d) Notářské komory.

Notářské komory jsou stavovské organizace notářů. Jest jich v republice devět a jejich sídla jsou: Praha, Hradec Králové, České Budějovice, Litoměřice-Most, Liberec, Cheb, Brno, Olomouc, Opava, Bratislava.

Komory obstarávají stavovskou agendu, bdí nad zájmy stavu, vykonávají dozor nad notáři a mají kárné právo ve věcech menší důležitosti.

e) Jiné stavovské organizace.

Podobným způsobem a rovněž k hájení zájmů stavovských jsou zřízeny ostatní komory: *lékárnické, zvěrolékařské, inženýrské.*

f) Zemědělské rady.

Zemědělské rady jsou veřejnoprávní korporace samosprávné jakožto zájmové organizace zemědělské. Jejich úkol jest podpora, péče a zastupování zemědělství a zemědělského průmyslu. K tomu cíli jim přísluší zejména: podávati dobrá zdání a návrhy vládě, podporovati vládu při všech opatřeních ve prospěch zemědělství, podporovati činnost zemědělských spolků, obstarávati věci zemědělských ústavů vyučovacích, pokud věci ty spadají v jejich pravomoc, vedení a správa těch ústavů, které jsou jim přikázány.

Zemědělské rady jsou v republice zřízeny celkem tři: v Praze pro Čechy, v Brně pro Moravu a v Bratislavě pro Slovensko.

Organizace těchto zemědělských rad není stejná.

Organizace zemědělských rad české a moravské jsou celkem stejné. Zemědělská rada má ústřední sbor pro společné věci, jinak jest však rozdělena ve dvě sekce: českou a německou. Sekce jsou složeny z delegátů organizací a institucí k volbě oprávněných. Každá sekce si volí svého předsedu, který potřebuje schválení vlády.

Zemědělská rada v Bratislavě má tyto orgány: výbor, předsednictvo, kancelář. Výbor se skládá z předsednictva, ze zvláštních odborníků jmenovaných vládou, z volených členů a ze zástupců korporací a institucí k tomuto povolaných.

Ad 2. Společenstva zájmová.

Společenstva zájmová jsou okruh osob, které jsou k sobě poutány společným zájmem. Jsou to veřejnoprávní korporace s členstvím z pravidla nuceným.

Sem spadá předem *společenstvo honební v Čechách*. Jest to společenstvo, kterému přísluší právo vykonávati myslivost. Pravidelný orgán tohoto společenstva jest honební výbor složený ze 3—5 členů volený ze společenstva na šest let. Výbor volí ze sebe starostu. Společenstvo jest orgánem usnášejícím se, honební výbor orgánem výkonným.

Dále sem spadají *vodní družstva*. Tato družstva jsou souhrn majitelů pozemků pobřežních, na nichž nutno podnikati určité stavby, aby se upravil běh vody tekoucí, nebo aby se předešlo protržení břehů nebo hrází, nebo zabahnění anebo nebezpečí povodně, nebo aby se vysušila půda a pod. Zřízena jsou tato družstva podle rámcového zákona vodního čis.

93/1869 a podle příslušných zákonů zemských. Právní existence těchto družstev závisí na uznání od úřadu správního. Družstvo se usnází na stanovách a volí si výbor, který jest výkonným orgánem družstva.

Nejdůležitější z nich jsou *živnostenská společenstva* zřízená po rozumu živnostenského řádu čís. 227/1859 (s pozdějšími novelami).

Společenstva tato jsou v podstatě reformou dřívějších cechů. Členy jsou samostatní živnostníci. Úkol těchto společenstev jest pečovat o zájmy stavu a o udržování stavovské cti, zprostředkovat práci, spravovat vlastní jmění, pečovat o školy odborné a pod. Organizace jejich není jednotná. Orgány společenstva jsou valná hromada jakožto orgán se usnávající se a představenstvo jakožto orgán výkonný. Společenstva podléhají dozoru úřadů správních, které k tomu cíli zřizují zvláštní komisaře.

Jen pro jednotlivé země jsou tato společenstva:

Na Moravě jsou rybářská společenstva zřízená říšským zákonem čís. 58/1885 a zemským zákonem čís. 62/1896 k výkonu rybolovu.

Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi jsou zalesňovací společenstva, která jsou zřízena čl. zák. XXXI/1879. Úkol jejich jest zřizovat t. zv. ochranné lesy t. j. provádět zalesňování v místech, kde z důvodů národohospodářských jest to nutné, když vlastník pozemku tak učiniti nechce.

Rovněž na Slovensku a v Podkarpatské Rusi jsou viničné obce zřízené čl. zák. XII/1894. Úkol jejich jest podporovat zájmy vlastníků půdy, která jest určena pro pěstování vinné révy. K tomu cíli jsou tyto obce povinny vydávat závazné předpisy o tom, jak lze dosáhnouti racionalisace nebo povznesení výnosu vinic.

Ad 3. *Ústavy pojišťovací.*

Ústavy tyto jsou samosprávné korporace veřejné, které jsou zřízeny pro provádění pojištění. Toto pojištění jest nucené t. j. zákon ukládá jako povinnost pojistiti se těm, o kteréž jde; této povinnosti nijakou úmluvou soukromou zhodititi se nelze.

Ústavy pojišťovací, o které tu jde, jsou celkem tyto:

a) *Úrazové pojišťovny dělnické.* Tyto pojišťovny provádějí pojišťování dělníků proti úrazu a proti nemoci. Zřízeny byly podle říšských zákonů čís. 1/888 a čís. 33/1888 s pozdějšími

šími novelami. Ústavy tyto jsou organisovány podle zemí. Jsou v Praze pro Čechy, v Brně pro Moravu a Slezsko; v Bratislavě byla vládním nařízením čís. 516/1919 zřízena Zemská úřadovna pro dělnické pojištění nemocenské a úrazové.

Každý ústav musí mít stanovky, které schvaluje ministerstvo. Členové pojištěnci resp. podnikatelé a pojištěnci si sami volí orgány ústavu; ovšem státní správa zde vykonává dozor a určitý vliv.

b) *Nemocenské pojišťovny.*

Pojišťovny tyto slouží k pojištění pro případ nemoci. Pojištění toto jest upraveno zákony čís. 221/1924 a č. 184/1928. Pojištěním jest povinen každý, kdo v republice vykonává práci nebo služby na základě smlouveného poměru pracovního, služebního nebo učňovského a nevykonává tyto práce nebo služby jen jako vedlejší zaměstnání nebo toliko příležitostně. Vyloučení jsou z tohoto pojištění zaměstnanci státu a jiných nucených svazků územních nebo korporací jim za rovnocenné prohlášených, dále osoby, na které se vztahuje zákon o bratrských pokladnách a zaměstnanci cizích zastupitelských úřadů, pokud jsou cizozemci.

Pojištění nemocenské provádějí okresní nemocenské pojišťovny, zemědělské nemocenské pojišťovny, závodní nemocenské pojišťovny, společenstevní gremiální nemocenské pojišťovny, spolkové nemocenské pojišťovny a zapsané pokladny pomocné. Orgány nemocenských pojišťoven jsou: sbor delegátů, představenstvo, dozorcí výbor a vedoucí úředník. Každá nemocenská pojišťovna má své stanovky, na kterých se usnávají společně schůze představenstva a dozorcího výboru, a které schvaluje ústřední sociální pojišťovna.

Dozorčím úřadem nad nemocenskými pojišťovnami jest ústřední sociální pojišťovna. Dozor nad ústřední sociální pojišťovnou vykonává ministr sociální péče, po případě pokud jde o otázku nákladu a úhrady v dohodě s ministrem financí.

c) *Ústřední sociální pojišťovna.*

Pojišťovna tato provádí pojišťování pro případ invalidity a stáří. Pojištění toto jest upraveno zákony č. 221/1924 a č. 184/1928. Povinnost pojistiti se jest též jako výše ad b).

Orgány ústřední sociální pojišťovny jsou: výbor, představenstvo, ředitelství.

Ústřední sociální pojišťovna má Zemské úřadovny: v Praze pro Čechy, v Brně pro Moravu a Slezsko, v Bratislavě pro Slovensko

a Podkarpatskou Rus. Zemské úřadovny jednak provádějí úkoly, které jí svěří ústřední sociální pojišťovna, jednak pomáhají plnit úkoly, které jsou společně nemocenským pojišťovnám v obvodu jejich působnosti. Orgány zemských úřadoven jsou správní komise a vedoucí úředník.

Dozor nad ústřední sociální pojišťovnou vykonává ministr sociální péče po případě v dohodě s ministrem financí.

d) *Všeobecný pensijní ústav.*

Ústav tento provádí pojišťování soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Zřízen byl zákonem č. 26/1929. Povinnost pojistiti se mají osoby vytčené v § 1 tohoto zákona. Členy ústavu jsou zaměstnanci u něho povinně pojištění a zaměstnavatelé.

Orgány ústavu jsou: výbor, představenstvo, revisní komise, ředitelství a úřadovny. V čele ústavu stojí předseda a náměstkové, které jmenuje na šest let prezident republiky. Úřadovny jsou zřízeny podle území a jest jich celkem pět: úřadovna v Praze I. pro Čechy a to pro okresy s obyvatelstvem převážně českým, v Praze II. pro Čechy a to pro okresy s obyvatelstvem převážně německým, v Brně I. pro Moravu a Slezsko pro okresy s obyvatelstvem převážně německým, v Brně II. pro tutéž zemi pro okresy s obyvatelstvem převážně českým, v Bratislavě pro Slovensko a Podkarpatskou Rus.

Předsedy úřadoven a oba jejich náměstky jmenuje na šest let ministr sociální péče.

Všeobecný pensijní ústav má stanovy; usnáší se na nich výbor a schvaluje je ministr sociální péče. Pro každou úřadovnu jest jednací řád, který jest stanoven všeobecným pensijním ústavem.

e) *Báňské bratrské pokladny.*

Pokladny tyto provádějí pojišťování nemocenské a pojišťování na provisi. Zřízeny jsou zákonem čís. 242/1922. Pojištění tomuto podléhají osoby zaměstnané v hornictví, nejsou-li podrobeny jinému povinnému pojištění pensijnímu anebo nepoživají-li důchodu invalidního nebo starobního podle tohoto zákona. Předmětem pojištění jsou tu: pojistné dávky pro případ nemoci, důchod invalidní a starobní, důchod vdovský a sirotčí, po případě důchod vychovávací a drahotní přídavky ke všem těmto důchodům.

Organisace tohoto pojištění jest provedena jak následuje.

Pro celý obvod republiky československé jest zřízena ústřední bratrská pokladna se sídlem v Praze. Pro obvod revírního báňského úřadu nebo pro souvislé obvody několika revírních úřadů jsou zřízeny revírní bratrské pokladny. Ministersvo veřejných prací může obvody revírních bratrských pokladen po jejich slyšení změnit, rozdělit nebo sloučiti a jejich sídla přeložit podle zvláštních poměrů jednotlivých revírů.

Ústřední bratrská pokladna jest nositelem pojištění na provisi pro celou oblast republiky. Revírní bratrské pokladny provádějí jako nemocenské pokladny samostatně pojištění pro případ nemoci a obstarávají jako úřadovny ústřední bratrské pokladny jejím jménem věci jim přidělené.

Orgány revírní bratrské pokladny, jakož i ústřední bratrské pokladny jsou: valná hromada, představenstvo, dozorčí výbor. Právo-moc těchto orgánů jest určena jednak zákonem, jednak stanovami, na kterých se usnáší valná hromada.

Dohlédacím úřadem jest tu ministerstvo veřejných prací.

f) *Léčebný fond veřejných zaměstnanců.*

Fond tento provádí pojišťování veřejných zaměstnanců. Pojištění toto bylo zřízeno zákonem čís. 221/1925. Pojištění tomu podléhají civilní zaměstnanci ve službě státu, jiných nucených korporací územních, jakož i zaměstnanci korporací, kteří byli ministerstvem sociální péče prohlášeni za rovnocenné zaměstnancům státu a jiných nucených svazků územních; konečně duchovní náboženských společností státem uznaných, pokud vykonávají úkony veřejné správy duchovní. Předmět pojištění jest nemocenské ošetřování a bezplatné léčení a ošetřování v nemocnici nebo v jiném léčebném ústavu a to pro pojištěnce i pro jejich rodinné příslušníky.

Pojištění provádí léčebný fond veřejných zaměstnanců se sídlem v Praze. Orgány tohoto fondu jsou: ústřední sbor, představenstvo a okresní sbory.

Ústřední sbor se skládá ze 24 volených zástupců pojištěnců a ze 4 zástupců státní správy, z nichž po jednom jmenují ministerstva financí sociální péče, veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Za každého člena se volí resp. jmenuje vždy náhradník.

Představenstvo jest výkonným orgánem a skládá se z předsedy, dvou místopředsedů a dvou členů ústředního sboru. Předsedou jest zástupce ministerstva sociální péče. Oba místopředsedy a oba členy, jakož i jejich náhradníky zvolí ze svého středu ústřední sbor.

Okresní sbory jsou zřízeny pro obvod každého okresního úřadu. Sbor čítá pět členů; v čele jest předseda okresního úřadu nebo jeho náměstek; ostatní čtyři členy a tolikéž náhradníků volí pojištěnci.

Léčebný fond se řídí stanovami, které vydává ministerstvo sociální péče.

Dozor nad ústředním sborem vykonává ministr sociální péče.

§ 39. PORADNÍ SBORY.

Poradní sbory jsou orgány veřejné správy obsazené živlem laickým t. j. fyzickými osobami, u kterých účastenství na veřejné správě není povoláním. Sbory tyto nemají moc rozhodovací, nýbrž jsou pomocné orgány úřadů státních (měně také samosprávných) tím, že složeny z odborných rádců podávají dobrá zdání a přispívají radou ve věcech jim přikázaných. Ovšem úřad, při kterém jest dotčený poradní sbor zřízen, tímto dobrým zdáním vázán není.

Poradní sbory pro obor státní správy se zřizují vládním nařízením, v ojedinělých případech také výnosem nebo vnitřním opatřením příslušného úřadu. Pro obor samosprávy zřizuje se poradní sbor z pravidla příslušným sborem zastupitelským. Zřizují se poradní sbory v nejčastějších případech při ústředních úřadech státních, řídceji při úřadech zemských nebo okresních, anebo při jiných úřadech státních s obmezenou místní příslušností.

Členství v poradních sborech se získávají nejčastěji jmenováním, někdy volbou, po případě i zákonem. Funkce v poradním sboru jest čestná, připouští se však náhrada hoto- vých výloh, někdy dokonce i přiměřená odměna za práce. Funkční období není stejné; činí tři až šest let.

Předsedou poradního sboru bývá nejčastěji přednosta úřadu, při kterém jest dotčený poradní sbor zřízen, řídceji se předseda volí plnem poradního sboru a úřadem potvrzuje; někdy jest v čele celý sbor.

Poradních sborů jest v republice československé celá řada. Nejdůležitější z nich jsou tyto poradní sbory sestavené podle oborů jednotlivých ministerstev. Funkce níže uvedených poradních sborů jsou dány již jejich jménem.

1. V oboru ministerstva vnitra:

a) stálá komise pro stanovení úředních názvů míst v republice československé,

b) censurní poradní sbory pro cenzuru dramatických děl,

c) poradní sbory pro cenzuru filmů,

d) divadelní zemská komise v Čechách.

2. V oboru ministerstva obchodu:

a) poradní sbor pro otázky hospodářské,

b) poradní sbor pro sledování zjevů ohrožujících domácí výrobu mimořádnou soutěží zahraniční,

c) státní rada živnostenská,

d) zemská rada živnostenská v Čechách,

e) zemská rada živnostenská na Moravě,

f) zemská rada živnostenská na Slovensku,

g) celní poradní sbor,

h) komise pro zahraniční obchod.

3. V oboru ministerstva školství a národní osvěty jest zvláštní komise vysokých škol, která podává posudky o tom, zda profesori vysokých škol vykazují zvláště vynikající práce ve svém oboru věd- ním.

4. V oboru ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy:

a) státní zdravotní rada,

b) zemské zdravotní rady,

c) zdravotní rady okresní a obecní,

d) lázeňská rada,

e) stálý poradní sbor pro potírání tuberkulózy,

f) stálý poradní sbor pro potírání pohlavních nemocí a prostituce,

g) stálý poradní sbor pro potírání alkoholismu,

h) poradní sbor pro tělesnou výchovu,

i) poradní sbor pro ústavy léčebné a humanitní,

j) ústřední komise pro sběr léčivých rostlin,

k) poradní sbor státního zdravotního ústavu,

l) stálý poradní sbor pro věci týkající se obchodu s potravinami a s některými předměty užitkovými.

5. V oboru ministerstva sociální péče:

a) stálý poradní sbor pro vystěhovalectví,

b) komise pro technickou a zdravotní ochranu zaměstnanců a ji- ných osob výdělečně činných,

c) pojišťovací poradní sbor,

d) okresní a obecní komise pro dozor na práci dětí.

6. V oboru ministerstva veřejných prací:
- a) státní rada elektrárenská,
 - b) státní puncovní rada,
 - c) poradní sbor pro vodohospodářské práce a stavby,
 - d) poradní sbor ve věcech leteckých,
 - e) silniční rada,
 - f) poradní sbor pro posuzování žádostí za přiznání titulu »inženýr«,
 - g) uhelná rada,
7. V oboru ministerstva železnic:
- a) československá ústřední rada železniční,
 - b) ředitelské rady železniční.
8. V oboru ministerstva zemědělství:
- a) zemská komise pro věci vinařské v Čechách,
 - b) zemská komise pro věci vinařské na Moravě,
 - c) okresní komise pro potírání mšice révové,
 - d) ústřední poradní sbor pro chov koní,
 - e) poradní sbor pro vodohospodářské meliorace,
 - f) poradní sbor pro zemědělské výstavnictví.
9. V oboru ministerstva národní obrany jsou všeobecné a zvláštní komise zprošťovací.
10. V oboru ministerstva financí:
- a) komise při ústavu pro vyrovnávání pohledávek a závazků vzniklých v korunách rakousko-uherských mezi věřiteli nebo dlužníky československými a cizími,
 - b) poradní sbor pro státní záruky,
 - c) komise pro zkoumání otázek souvisících s používáním lihu k pohonu motorů,
 - d) lihová komise.
11. V oboru Státního úřadu pozemkového:
- a) poradní sbor k zastupování zájmů vlastníků rolnických nedílů,
 - b) poradní výbory při obvodových úřadovnách státního úřadu pozemkového pro zprostředkování míst pro trvalé zaměstnance na zabraném majetku pozemkovém,
 - c) komise pro propachtování zabraného majetku pozemkového,
 - d) místní výbory pro provádění přidělu zabrané půdy.

12. V oboru Státního úřadu statistického jest obchodní rada cenová.

13. V oboru zemské samosprávy:

- a) poradní sbor při zemském úvěrním fondu ku podpoře malovýrobců zemědělských v Čechách,
 - b) poradní sbor při zemském úvěrním fondu ku podpoře malých živnostníků v Čechách,
 - c) zemská rada železniční v Čechách,
 - d) zemská rada železniční na Moravě,
- jakož i zemské rady živnostenské v Čechách na Moravě a na Slovensku.

14. V oboru samosprávy obecní jest uvéstí Památkový sbor hlavního města Prahy.

§ 40. SLUŽBA VE SPRÁVĚ VEŘEJNÉ.

Službou ve správě veřejné v nejširším slova smyslu rozumíme jakýkoli úkon, kterým se obstarává správa veřejná. V užším neboli vlastním smyslu rozumíme tím službu, kterou vykonávají osoby fyzické zvláště k tomu povoláné jakožto své povolání (zaměstnanci resp. zřízení). Služba tato může býti konána ve správě státní nebo v samosprávě. Odlišujeme tudíž službu státní a službu samosprávnou a podle toho také rozlišujeme zaměstnance a zřízence státní a zaměstnance samosprávné.

A. Zaměstnanci (a zřízení) státní.

Státním zaměstnancem v širším smyslu nazýváme každou osobu, která na základě smlouvy se státem uzavřené vykonává pro stát určité práce a nabývá tím nároku na odměnu. V užším a vlastním smyslu jest státním zaměstnancem (zřízencem) jedinec, který na základě smlouvy se státem uzavřené vykonává dobrovolně a jako své povolání úkony správy státní.

Poměr mezi státem a státním zaměstnancem (zřízencem) jest poměr smluvní. Poměr tento se arci nezakládá smlouvou individuálně mezi státním zaměstnancem a státem uzavřenou, nýbrž smlouvou veřejnoprávní. Smluvní poměr tento záleží v tom, že stát ve formě zákona stanoví všeobecné podmínky služební, zejména i platové, a jedinec na základě individuálně podané žádosti o přijetí do určité ka-

tegorie státní služby v tento smluvní jakožto služební poměr vstupuje a to pravidlem na čas života (jako své povolání). Zvláštností tohoto služebního smluvního poměru jest, že státní zaměstnanec poměr tento, pokud ovšem nečiní nijakých náhradních (pensijních) nároků, jednostrannou výpovědí kdykoli může přerušiti, naproti tomu však stát bez zákonného důvodu poměr služební se zaměstnancem vypověděti nemůže.

Důsledek toho, že tu jde o veřejnoprávní smlouvu, jest, že státní zaměstnanec nabývá ze služebního poměru práva, které sluší prohlásiti za t. zv. právo nabyté (jus quaesitum) t. j. právo, které stát pozdějším zákonodárstvím ani rušiti ani v neprospěch státního zaměstnance měniti nemůže.

Platové a (některé) služební poměry státních zaměstnanců jsou vedle příslušných služebních pragmatik nyní upraveny zákonem č. 106/1926. Zákon tento jedná v části první o úřednících (díl I.) a o zřízencích (díl II.), v části druhé o soudcích (díl I.) a konceptních pragmatikálních úřednících státních zastupitelstev, vrchních státních zastupitelstev a generální prokuratory (díl II.), v části třetí o státních osobách učitelských a to o profesorech vysokých škol (díl I.), o státních profesorech a učitelích (díl II.), a o vysokoškolských asistentech a konstruktérech, o asistentech a dílovědoucích na umělecko-průmyslových, průmyslových, zemědělských a jiných odborných školách (díl III.), v části čtvrté o vojenských a četnických gázistech a to o vojenských gázistech (díl I.) a o četnických gázistech (díl II.).

Úředníci se od zřízenců odlišují tím, že úředníci vykonávají práce vyššího druhu, a zřízenci práce druhu nižšího. Rozdělení toto jest patrné i ve platových stupnicích.

Úředníci se podle platových stupnic rozlišují na čtyři služební třídy podle toho, jaké předběžné vzdělání jest v zásadě předepsáno pro ustanovení na služební místo v příslušné kategorii úřednické.

Služební třídy tyto jsou: I., II., III., IV.

Služební třída I. obsahuje tři stupnice: a, b, c.

Pro služební třídu I.a jest zásadně předepsáno jako předběžné vzdělání úplné středoškolské a dvojí plné celkem aspoň sedmileté vysokoškolské vzdělání ukončené na obou vysokých školách úspěšným výkonem předepsaných státních, po případě přísných zkoušek.

Pro služební třídu I.b jest předepsáno úplné středoškolské a ne-

jméně čtyřleté vysokoškolské vzdělání ukončené úspěšným výkonem předepsaných státních, po případě přísných zkoušek.

Pro služební třídu I.c jest předepsáno absolvování střední školy a kratší než čtyřleté, avšak aspoň dvouleté ucelené vysokoškolské vzdělání ukončené úspěšným výkonem státní, po případě přísné zkoušky na vysoké škole.

Pro služební třídu II. jest předepsáno absolvování střední školy.

Pro služební třídu III. jest předepsáno absolvování čtyř nižších tříd střední školy nebo jednoročního učebního běhu spojeného s občanskou školou a v obou případech ještě úspěšný výkon zvláštní odborné zkoušky nebo absolvování občanské školy a aspoň dvouleté odborné školy.

Pro služební třídu IV. jest předepsáno jiné vyšší odborné vzdělání, než které podává obecná škola.

Za úředníka nebo zřízence může býti ustanoven jen československý státní občan čestného dosavadního života, který má úplnou způsobilost plniti své služební povinnosti a jehož výkonnost není omezena z nějakého jiného důvodu než pro nezletilost a který z pravidla není mladší 18 a starší 40 let. Každý úředník a zřízenec může býti jmenován jen na systemisované místo služební.

Služební místa úřednická jsou systemisována jednak mimo platové stupnice, jednak ve stupnicích platových.

Mimo platové stupnice jsou systemisována místa zejména: kancléře presidenta republiky, předsedy nejvyššího kontrolního úřadu, předsedy státního pozemkového úřadu a z míst soudcovských místa prvních presidentů nejvyššího soudu a nejvyššího správního soudu. Služebné těchto úředníků činí 100.000 Kč.

Služební místa v platových stupnicích jsou systemisována podle svého významu a s náležitým přihlédnutím ke způsobu služby v sedm platových stupnic a to:

místa I. služební třídy v 1. až 6. platové stupnici,

místa II. služební třídy ve 3. až 7. platové stupnici,

místa III. a IV. služební třídy ve 4. až 7. platové stupnici.

Služební místa zřízenecká jsou systemisována jen ve platových stupnicích. Platové stupnice tyto jsou tři: I., II., III. a v každé z nich jest deset stupňů služného.

O propůjčení služebního místa jest úředníku vydati dekret, ve kterém dlužno uvést služební místo, které se propůjčuje, den, kterým se propůjčuje, a úřední titul s místem spojený. Teprve doručením tohoto dekretu stává se propůjčení

místa účinným; tím dnem počíná také státní poměr služební, pokud v dekretu výslovně není uveden den jiný.

Právo jmenovati úředníky nepřisluší jednomu státnímu orgánu, nýbrž jest rozděleno podle toho, o jakou služební třídu jde. Úředníky mimo platové stupnice, vysokoškolské profesory a úředníky, soudce a důstojníky platových stupnic počínajíc bývalou VI. třídou hodnostní jmenuje podle § 64. ústavní listiny president republiky. Úředníky platových stupnic, které se rovnají bývalé VII. a VIII. třídě hodnostní, jmenuje vláda ve sboru. Úředníky ostatních nižších stupnic platových jmenují přednostové ústředních úřadů, po případě přednostové některých úřadů druhé stolice.

Pro ustanovení úředníkem a zřízencem jest předepsána čekatelská doba, která jest stanovena pro úřednická místa podle služebních tříd dobou od jednoho až do šesti let, pro místa zřízenecská podle platových stupnic dobou čtyř až pěti let.

Úředníci i zřízenci jsou povinni vedle všeobecné povinnosti věrnosti k republice služební poslušností, mlčenlivostí ve věcech služebních, náležitým chováním ve službě i mimo ni; nesmějí míti účastenství ve spolku, jehož snahy nebo způsob činnosti spolkové se přiči povinností úředním; nesmějí vedle své služby provozovati nijaké zaměstnání ani nějaké místo přijati, které by se mohlo přiči důstojnosti úřadu, nebo zdržovati je v přesném plnění jejich služebních povinností nebo vzbuzovati domněnku předpojatosti při výkonu služby. Jsou povinni docházeti do úřadu a zachovávat úřední hodiny.

Úředníci i zřízenci mají právo na úřední titul, na služební pořadí a na postavení v platové stupnici, která vyhovuje jejich definitivnímu dosazení v úřad a v příští době jejich povýšení. Plat, na který mají nárok, se skládá ze služného, z činnovného a z výchovného, a jest odstupňován podle platových stupnic. Rovněž mají úředníci i zřízenci právo na pensi pro sebe i pro jich pozůstalé podle příslušných předpisů; konečně mají nárok na dovolenou, která jest odstupňována podle služebního pořadí, podle platových stupnic a podle délky služebních let.

Úředníci i zřízenci mohou se ucházeti, pokud zákonem zvláště něco jiného stanoveno není, o mandát do Národního shromáždění; ode dne, kdy ohlásí svou kandidaturu, až do vykonané volby, se z úřední moci postaví do poměru mimo službu (do příkaznosti). Úředníci i zřízenci daní do příkaz-

nosti zůstávají v nezkráceném požitku příjmů naposledy branných. Úředník nebo zřízenec zvolený do Národního shromáždění, dává se, jakmile vykonal slib jako člen Národního shromáždění, z úřední moci na dovolenou a má po dobu, po kterou jest členem Národního shromáždění, své stálé příjmy služební mimo činnovné. Z pravidla toho jsou vyňati jen vysokoškolští profesori, kteří mají nárok na dovolenou, ale nárok ten uplatniti nemusí.

Úředník, není-li proň následkem změny v organizaci služby dočasně žádného místa, nebo nastanou-li okolnosti, které další služební činnost úředníkovu na místě téhož oboru služebního nepřipouštějí z důležitých ohledů služebních, může býti dán ministerstvem na dovolenou s čekatelným. Úředník na dovolené s čekatelným má nárok na plnou částku služného naposledy braného. Čas ztrávený v poměru na dovolené s čekatelným se započítá pro vyměření výslužného.

Úředník i zřízenec mají nárok na přeložení na dočasný odpočinek (kyieskování), jsou-li ke službě nezpůsobilí, lze-li však předpokládati, že opět dosáhnou způsobilosti ke službě. Z úřední moci jest přeložiti úředníka i zřízence na dočasný odpočinek, když jsou následkem nemoci déle než rok nepřítomni ve službě, nebo, jde-li o úředníka, když jest dán na dovolenou s čekatelným a nebyl povolán do tří let k opětnému nastoupení služby.

Úředník i zřízenec mají nárok na přeložení do trvalé výslužby, jsou-li ke službě neschopni a je-li vyloučeno opětné dosažení schopnosti ke službě. Nárok tento trvá také bez průkazu neschopnosti ke službě, překročili-li úředník nebo zřízenec 60. rok svého věku, byli-li od tří let přeloženi na dočasný odpočinek anebo, pokud jde o úředníka, byli-li od téže doby dán na dovolenou s čekatelným.

Úředník i zřízenec jsou oprávněni prohlásiti, že vystupují ze služebního poměru, pokud ovšem nepřevzali zvláštní závazek tomu se přiči. Toto prohlášení jest podati písemně u služebního úřadu. Prohlášení o vystoupení ze služebního poměru vyžaduje přijetí úřadem podle platných předpisů k tomu povolaným; toto přijetí může býti vázáno podmínkou řádného odevzdání úřadu. Vystoupením ze služebního poměru pozbývají úředník i zřízenec všech oprávnění, práv a nároků z toho vyplývajících a to jak pro sebe, tak i pro své příslušníky.

Úředníci i zřizenci, kteří poruší své stavovské a úřední povinnosti, pokutují se tresty pořádkovými nebo disciplinárními; jejich odpovědnost vůči trestnímu zákonu zůstává tím ovšem nedotčena.

Pořádkové tresty jsou: výstraha a peněžitá pokuta. Peněžitá pokuta může být uložena jen po předchozí písemné pohrůžce a nesmí v jednotlivém případě převyšovati pro úředníka peníz 100 Kč, pro zřizence 50 Kč. Právo uložit pořádkový trest přísluší disciplinární komisi, dále přednostovi služebního úřadu, jakož i přednostovi každého úřadu nadřízeného.

Peněžitě pokuty se vymohou, bude-li toho třeba, srážkou ze služebních platů.

Pořádkové tresty se nezapisují do osobního výkazu.

Disciplinární tresty jsou: důtka, vyloučení z postupu do vyšších platů, zmenšení služného, přeložení do výslužby se zmenšeným výslužným, propuštění. Disciplinární tresty mohou být uloženy jen nálezem příslušné komise disciplinární na základě řízení podle předpisů řádně provedeného. Disciplinární nálezy nemohou být správním opatřením ani změněny, ani zrušeny.

Ku provedení disciplinárního řízení jsou zřízeny disciplinární komise, kteréž jsou jednak disciplinární komise první stolice, jednak vrchní komise disciplinární při ústředních úřadech.

Každá komise disciplinární se skládá z předsedy, z jeho náměstků a z náležitěho počtu členů. Tito jsou jmenováni přednostou ústředního úřadu na dobu tří let z úředníků práv znalých a z úředníků odborných, kteří slouží ve služebním obvodu úřadu, při kterém jest komise zřízena.

Členové disciplinární komise jsou ve výkonu tohoto úřadu samostatní a neodvislí.

Disciplinární komise první stolice jest příslušná pro všechny úředníky a zřizence, kteří slouží u příslušného úřadu nebo některého úřadu jemu podřízeného, nebo jsou přednostou ústředního úřadu této disciplinární komisi přidělení, vyjmajíc úředníky na místech systemisovaných ve 3. nebo vyšší platové stupnici nebo mimo platové stupnice.

Vrchní disciplinární komise jest příslušná pro všechny úředníky patřící do osobního stavu ústředního úřadu, nebo při ústředním

úřadu sloužícím a pro úředníky podle oboru podřízené na místech systemisovaných ve 3. nebo vyšší platové stupnici nebo mimo platové stupnice.

Od disciplinárních komisí první stolice jde právní cesta k vrchní komisi disciplinární určené odborovou příslušností obviněného úředníka nebo zřizence.

Disciplinární komise jednají a rozhodují v senátech, které se skládají z předsedy nebo jeho zástupce a ze čtyř přísedících, z nichž nejméně dva musí být práv znalí.

Úředník i zřizence, pchání k odpovědnosti, mají právo vzít si v disciplinárním řízení obhájce z úředníků v aktivní službě v místním obvodu působnosti disciplinární komise nebo z řady osob zapsaných do seznamu obhájců; zřizence má na vůli volit si obhájce i mezi zřizenci v aktivní službě v místním obvodu působnosti disciplinární komise.

Na žádost jest obviněnému pro ústní jednání ustanovit obhájce přednostou úřadu, při kterém jest disciplinární komise zřízena.

V disciplinárním řízení se provede nejprve vyšetřování vyšetřujícím komisařem, kterých může být po případě i více. Po ukončeném vyšetřování rozhodne disciplinární komise bez ústního jednání, je-li věc odkázati k ústnímu jednání, nebo řízení zastaviti; v tomto druhém případě může disciplinární komise, uzná-li, že jde o přestupek, buď sama uložit pořádkový trest, nebo spisy postoupiti přednostovi služebního úřadu.

Ústní jednání není veřejné; obviněný má právo přizvat si tři důvěrníky ze svého stavu.

Disciplinární komise při svém nálezě může vycházeti jen z toho, co při ústním jednání vyšlo na jevo. Nálezem disciplinární komise obviněný musí buď být osvobozen z porušení povinnosti jemu za vinu kladeného, nebo z něho uznán vinným. Je-li uznán vinným, má nález obsahovati výrok o disciplinárním nebo pořádkovém trestu, který obviněného stíhne.

Z nálezů disciplinární komise první stolice mohou obviněný i disciplinární zástupce podatí odvolání pro výrok o vině a trestu, jakož i pro rozhodnutí o náhradě nákladů. Odvolání má účinek odkladací. Odvolání na prospěch obviněného jest nepřipustné, byl-li uložen jen pořádkový trest.

O odvolání rozhoduje vrchní disciplinární komise. Řízení jest tu obdobné jako v disciplinární komisi první stolice.

Platové poměry soudců, státních osob učitelských a vojenských a četnických gázistů jsou upraveny odlišně od plato-

vých poměrů úřednických. Služební poměry těchto státních zaměstnanců jsou upraveny z části také tímto zákonem čís. 103/1926, z části zákony zvláštními a příslušnými služebními pragmatikami.

Platové a služební poměry učitelstva obecních a občanských škol jsou upraveny zákonem čís. 104/1926 (t. zv. učitelský zákon) a služební pragmatikou učitelskou.

Platové poměry státních obecních městských a obvodních lékařů jsou upraveny zákonem čís. 105/1926.

Služební a platové poměry státních zaměstnanců v pomocné kancelářské službě jsou po rozumu § 210 zák. č. 103/1926 upraveny vládním nařízením čís. 113/1926 a pomocných zřízenců po rozumu téhož § 210 vládním nařízením č. 114/1926.

B. Zaměstnanci samosprávní.

Jakmile zákon o organisaci politické správy č. 125/1927 nabyl účinnosti, jsou zaměstnanci samosprávní v užším neboli vlastním smyslu jen zaměstnanci obecní a zaměstnanci zemských a okresních ústavů. Zaměstnanci tito se čítají k zaměstnancům veřejným. Služební a platové poměry jejich jsou upraveny služebními řády a usneseními těchto korporací. Zákonodárství státní zasahá však v pravomoc těchto korporací mimo jiné i potud, že stanoví určitou mez platových poměrů těchto zaměstnanců.

Podle § 19 zákona čís. 394/1922 jest služební požitky a právní nároky těchto zaměstnanců, pokud přesahují z tohoto zákona vyplývající míru jednotlivých požitků, práv a nároků úředníků a zřízenců státních stejné nebo rovnocenné kategorie a stejných poměrů rodinných, od 1. ledna 1923 uvéstí na míru požitků, práv a nároků zaměstnanců státních podle tohoto zákona. Platový zákon č. 103/1926 stanoví pak v § 212, že služební požitky a právní nároky těchto zaměstnanců nesmějí přesahovati míru jednotlivých druhů platových a služebních práv a nároků státních zaměstnanců stejné nebo rovnocenné kategorie a stejných služebních, jakož i rodinných poměrů. Tím platové poměry těchto zaměstnanců uvedeny byly v podstatě na stejnou míru s platovými poměry zaměstnanců státních.

HLAVA II.

JEDNOTLIVÉ OBORY VEŘEJNÉ SPRÁVY.

§ 41. SPRÁVA ZAHRANIČNÍ.

Správa zahraniční neboli vnější jest to odvětví správy veřejné, které zahrnuje v sobě činnost státu na venek. Správa tato udržuje a zprostředkuje styky republiky s ostatními státy. Zprostředkuje slyšení i přijímání diplomatických zástupců cizích států a vůbec cizinců s úředním posláním u presidenta republiky, jakož i diplomatické styky cizích států a osob, kterým přísluší na území republiky československé právo exterritoriality, s orgány československé republiky. Projednává mezinárodní smlouvy a stará se o jejich ústavní schválení; rovněž spolupůsobí při projednávání těch smluv mezinárodních, které podle svého obsahu náležejí do působnosti ministerstva jiného.

Ve správě této jest zahrnuto řízení veškeré služby zahraniční čítající v to službu zpravodajskou a informační. Správa tato má také i v patrnosti myšlenkové proudy a hnutí v ostatních státech po stránkách politické, osvětové, národohospodářské i společenské.

Stará se také o příslušníky našeho státu v cizině a hájí jejich práva a zájmy.

Valný obor činnosti této správy zabírá členství ve *Společnosti Národů* (Société des Nations), které vyžaduje stálých zástupců republiky československé.

Společnost Národů jest mezinárodní společenství států, které vzniklo po skončení světové války. Zakládajícími členy této Společnosti jsou mocnosti podepsavší pakt o Společnosti Národů, uvedené v příloze k tomuto paktu, jakož i mocnosti, které k tomuto paktu bez výhrady přistoupily prohlášením učiněným do dvou měsíců od doby, kdy pakt nabyl účinnosti; jména těchto mocností jsou rovněž uvedena v příloze paktu.

Členem této společnosti se může dále státí každý ze států, dominií a kolonií, jež si svobodně vládnou a které nejsou uvedeny v příloze, bude-li jejich přijetí usneseno dvěma třetinami Shromáždění, v předpokladu, že poskytnou účinné záruky svého upřímného úmyslu zachovávatí své mezinárodní závazky a že přijmou Společností

předepsanou úpravu svých branných sil a své výzbroje vojenské, námořní a letecké.

Každý člen Společnosti může dvě léta po předchozím oznámení vystoupiti ze Společnosti pod podmínkou, že splní do té doby všechny své mezinárodní závazky, počítajíc k nim i závazky plynoucí z tohoto paktu.

Orgány Společnosti Národů jsou:

- 1) Rada,
- 2) Shromáždění,
- 3) Sekretariát.

Ad 1). Rada jest orgánem výkonným, z části také usnášejícím se. Skládá se jednak z členů stálých, jednak z členů přechodných. Stálých členů jest pět a jsou to zástupci států: Velké Britanie, Francie, Itálie, Japonska (kteréž v tomto roce ohlásilo své vystoupení ze Společnosti Národů, ovšem dlužno vyčkati, jak poměry se dále vyvinou) a Německo (od r. 1926 na základě smlouvy Locarnské, kdy se Německo stalo členem Společnosti Národů). Přechodných členů jest 9; ti jsou voleni Shromážděním vždy na dobu 3 let. Z těchto devíti jsou dva členové t. zv. polostálí t. j. jsou sice voleni na tři léta, ale po vypršení tohoto období jsou voleni znovu; jsou to zástupci Polska a Španělska. Ostatních sedm členů jsou dnes zástupci těchto států: Československa, Irska, Norska, Číny, Mexika, Quatemaly, Panamy. Vedle toho, kdykoli se projednávají otázky týkající se zvláště zájmů určitého státu, který není členem Rady, jest tento stát vyzván, aby vyslal do Rady svého zástupce.

Rada se schází pravidelně třetí pondělí měsíce ledna, druhé pondělí měsíce května a bezprostředně před zasedáním Shromáždění v září a po tomto zasedání.

Rada nalézá ve všech věcech spadajících do oboru působnosti Společnosti Národů nebo dotýkajících se světového míru. Ve schůzích Rady má každý člen v ní zastoupený jeden hlas a nesmí míti více než jednoho zástupce.

Ad 2. Shromáždění jest orgánem usnášejícím se. Skládá se ze zástupců států, které jsou členy Společnosti Národů. Každý stát jest zastoupen delegací, která nesmí míti více než tři členy a tři náhradníky, má však vždy jen jeden hlas.

Schází se k řádnému zasedání v sídle Společnosti Národů v Ženevě první pondělí měsíce září, může však býti svoláno také do jiného místa (to se však dosud nestalo). K mimořádnému zasedání může býti Shromáždění svoláno v naléhavých případech.

Shromáždění se rozděluje na šest stálých komisí; v každé z těchto komisí má každý člen Společnosti Národů právo býti zastoupen jedním delegátem. Komise jsou očíslovány římskými číslicemi a děleny podle látky, kteréž jsou:

- I. otázky právní,
- II. technická organisace,
- III. odzbrojení,
- IV. rozpočet a personál,
- V. otázky společenské (sociální),
- VI. otázky politické a připuštění nových členů.

Za usnesení Shromáždění a Rady platí, pokud v paktu nebo v mírových smlouvách něco jiného výslovně ustanoveno není, na čem se všichni členové jednomyslně shodli.

Ad 3. Sekretariát jest stálý orgán expediční. V čele jest generální sekretář; jemu k ruce jsou dáni náměstkové generálního sekretáře a potřebný počet sekretářů a pomocného personálu. Náklady sekretariátu nesou členové Společnosti Národů podle určitého klíče.

Sídlo Společnosti Národů jest Ženeva. Rada se však může usnésti na tom, že se sídlo překládá do jiného města.

Vedlejšími orgány Společnosti Národů jsou Stálý Mezinárodní Soud se sídlem v Haagu a Mezinárodní Úřad Práce se sídlem v Ženevě.

Nutný předpoklad bytí Společnosti Národů jest závazek všech členů, že budou šetřiti a hájiti nynější územní celistvosti a politické nezávislosti všech členů Společnosti Národů proti každému útoku zvenčí.

Úkoly Společnosti Národů jsou celkem trojí:

1. obmezení zbrojení,
2. zamezení resp. obmezení válek,
3. jinaké další úkoly.

Ad 1. Podle čl. 8. paktu členové Společnosti Národů uznávají, že udržování míru vyžaduje obmezení státního zbrojení na míru nejmenší, která stačí k bezpečnosti státu a ku provedení mezinárodních závazků uložených společným postupem. Programy tohoto obmezení připraví Rada; programy ty mají býti revidovány nejméně každých deset let.

Prováděním tohoto úkolu jest pověřena stálá komise III. pro odzbrojení.

Ad 2. Úkoly tyto obsahují čl. 11—17 paktu. Podle těchto článků členové Společnosti Národů prohlašují výslovně, že každá válka ne-

bo hrozba válkou, ať postihuje přímo či se nepřímo dotýká některého člena Společnosti Národů, dotýká se zájmu celé Společnosti Národů, jejíž povinností jest, aby učinila opatření vhodná k tomu, aby se mír mezi národy účinně uchránil. Rovněž se prohlašuje, že každý člen Společnosti Národů má právo, aby přátelsky upozornil Shromáždění nebo Radu na jakoukoli okolnost, která se dotýká mezinárodních vztahů a jež tím hrozí zkaliti mezi národy mír nebo dobrou shodu, na které závisí mír.

Členové Společnosti Národů jsou zajedno v tom, že, vyskytneli se mezi nimi spor, který by mohl vésti k roztržce, předloží věc buď řízení rozhodčímu, nebo Radě ku přezkoumání. Jsou dále zajedno v to, že se v žádném případě neuchýlí k válce dříve, než uplynou tři měsíce od rozsudku rozhodčích nebo od zprávy Rady.

Členové Společnosti Národů jsou zajedno v tom, že vyskytneli se mezi nimi spor hodící se podle jejich mínění k rozsouzení rozhodčími, a nemůže-li tento spor býti uspokojivě řešen cestou diplomatiekou, předloží celou spornou věc rozhodčímu řízení. Členové Společnosti Národů se zavazují, že poctivě dostojí vyneseným rozsudkům a že se neuchýlí k válce proti žádnému členu Společnosti Národů, který se jim podvolí. Nevykoná-li se rozsudek, navrhne Rada opatření, která by mu dodala účinnosti.

O všech sporech rázu mezinárodního, jež strany naň vnesou, bude nalézati Stálý Meminárodní Soud; bude také podávati dobrá zdání o sporech nebo o otázkách, jež naň vnesou Rada nebo Shromáždění.

Vyskytneli se mezi členy Společnosti Národů spor, který by mohl vésti k roztržce, a nepodléhá-li tento spor řízení rozhodčímu, jsou členové Společnosti Národů zajedno v tom, že jej předloží Radě k rozhodnutí.

Uchýlí-li se některý člen Společnosti Národů k válce nedbaje závazků, které převzal stanovenými články paktu, má se za to, jako by se byl dopustil válečného činu proti všem ostatním členům Společnosti Národů. Tito členové se zavazují, že s ním přeruší ihned všechny vztahy obchodní anebo finanční, že zakážou všechny vztahy mezi svými příslušníky a příslušníky státu, který porušil pakt, a že zastaví všechny finanční, obchodní nebo osobní styky mezi příslušníky státu se provinivšího a příslušníky kteréhokoli jiného státu, ať jest členem Společnosti Národů čili nic. Členové Společnosti Národů jsou dále zajedno v tom, že si vzájemně poskytnou pomoc při provádění hospodářských a finančních opatření, která by bylo učiniti ve smyslu tohoto článku, tak, aby snížili na nejmenší míru ztráty a závady, jež by z nich vplynuly. Rovněž si vzájemně poskytnou pomoc, aby

odolali zvláštním opatřením, která by proti některému z nich učinil stát pakt porušivši.

Úmluvy tyto doplnil, či spíše řečeno vyvrcholil Pařížský pakt, zvaný také paktem Kelloggovým z r. 1923, který stanoví, že smluvní strany slavnostně prohlašují jménem svých národů, že odsuzují válku jako prostředek k vyřešení mezinárodních neshod a zřikají se jí jako prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích a že se shodují v tom, že urovnání nebo vyřešení všech neshod a sporů, ať byly jakékoli povahy nebo jakéhokoli původu, k nimž by mohlo dojít mezi nimi, nemá se nikdy jinak dít než pokojnými prostředky. Pakt tento byl podepsán takřka všemi světovými mocnostmi ovšem nikoli bez určitých výhrad. Tím má býti válka vůbec zahlazena.

Ad 3. Jinaké úkoly tyto jsou obsaženy v čl. 23 paktu. Podle tohoto článku členové Společnosti Národů s výhradou ustanovení mezinárodních konvencí nyní platných vynasnaží se zabezpečiti a zachovávatí slušné a lidské podmínky pracovní pro muže, ženy a děti na vlastním území i v zemích, se kterými jsou v obchodních a průmyslových stycích a k tomu cíli zřizovati a udržovati potřebné mezinárodní organizace; zavazují se, že zajistí slušné nakládání s domorodým obyvatelstvem v územích podřízených jejich správě; pověřují Společnost Národů obecným dohledem nad úmluvami o obchodu s ženami a dětmi, o obchodu s opiem a s jinými škodlivými látkami; pověřují Společnost Národů obecným dohledem nad obchodem se zbraněmi a stělivem se zeměmi, ve kterých jest dohled nad tímto obchodem nezbytný ve společném zájmu; vynasnaží se učiniti mezinárodní opatření, aby nemocem bylo předem bráněno a proti nim bojováno.

*

Vedle Společnosti Národů jakožto mezinárodní organizace úřední jsou tu ještě mezinárodní organizace rázu neúředního, mezinárodní společnosti mírové, mezinárodní jednoty založené k určitým účelům zvláště stanoveným a pod.

Z těchto mezinárodních organizací neúředních zvláštního povšimnutí zasluhuje **Mezinárodní Unie Sdružení pro Společnost Národů** (**Union Internationale des Associations pour la Société des Nations**).

Úkol této Mezinárodní Unie jest propagovati v širokých vrstvách lidových snahy Společnosti Národů a vůbec Společnost Národů v plnění jejich úkolů všemožným způsobem podporovati.

Unie jest organizována tak, že každý stát jest zastoupen sdružením pro Společnost Národů v jeho oblasti utvořeným. Je-li takovýto sdružení v některém státu více, vytvoří tato sdružení mezi sebou fe-

deraci nebo za sebe společnou radu. Za republiku československou jest členem Unie Československé sdružení pro Společnost Národů; dříve Státovědecká Společnost; k němu jsou přiřazeny Mírová jednotka Chelčický, ligy německá, maďarská a židovská pro Společnost Národů v republice československé.

Sídlo Unie jest Brusel; vedle toho jest stálý tajemnický úřad Unie v Ženěvě.

Orgány Unie jsou: valné shromáždění, generální rada a sekretariát.

Valné shromáždění jest orgán usnášející se. Schází se jednou do roka v měsících květnu až červenci v některém městě Evropy. Každý stát má deset hlasů; jsou-li v některém státu sdružení národních menšin, dostanou tato sdružení také hlas (za československou republiku má československé sdružení pro Společnost Národů sedm, ostatní menšinové ligy dohromady tři hlasy.) Počet delegátů není nijak obmezen; ovšem počet jejich nemá nijaký vliv na počet hlasů příslušející každému státu.

Generální rada jest orgán výkonný a z části také se usnášející. Schází se pravidlem třikrát do roka v různých městech a to z jara, na podzim a pak při zasedání valného shromáždění. Každý stát má tři hlasy; počet delegátů není nikterak obmezen, ovšem nemá vliv na počet hlasů.

Generální sekretariát jest orgánem expedičním; sídlo jeho jest Brusel.

Výdaje Unie se hradí jednotlivými sdruženími podle klíče, jakým platí státy své příspěvky do Společnosti Národů.

Jiného rázu jest **Meziparlamentní Unie (Union Interparlementaire)**. Unie tato jest mezinárodní organizace složená ze 37 národních skupin vycházejících od evropských států majících zřízení zastupitelské a z některých států amerických a asijských. Vznikla již před světovou válkou, ale teprve po této válce se její organizace rozšířila a upevnila. Orgány této Unie jsou: meziparlamentní rada, výkonný výbor a meziparlamentní kancelář. Meziparlamentní rada jest orgán řídicí, výkonný výbor připravuje návrhy pro radu a kancelář jest orgán expediční. Úkol Meziparlamentní Unie jest obírat se otázkami veřejnoprávními, hospodářskými, finančními, ochranou menšin národních a vůbec všemi otázkami, které spadají také do působnosti Společnosti Národů.

Výdaje této Unie se hradí národními skupinami podle klíče stanoveného pro Společnost Národů. Sídlem Meziparlamentní Unie jest Ženeva.

Československou republiku na venek zastupuje prezident republiky. Sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy, přijímá cizí vyslance, pověřuje osoby, které mají zastupovati náš stát v cizině atd. jak již výše v § 29. bylo řečeno.

Správu zahraniční vede a řídí ministr zahraničních věcí. Jemu podléhají osoby, které vedou zastupitelské úřady československé republiky v cizině, nebo jsou v těchto úřadech zaměstnány a vůbec všechny osoby, které v cizině zastupují československou republiku.

Státní orgány, které československou republiku v cizině zastupují jsou dvojí:

- 1) *diplomatictí,*
- 2) *obchodní.*

Ad a). *Diplomatictí zástupci* jsou obecně ty osoby, které v zastoupení státu na venek jsou pověřeny vedením věcí po výtce právních i politických. Z těchto vedoucích úředníků jsou pověřeni prezidentem republiky t. zv. pověřovací listinou neboli akreditivem a mají služební titul »mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr«, ostatní diplomatictí úředníci jsou pověřeni u ministra zahraničních věcí.

Jim přísluší určitá práva čestná, zejména však právo t. zv. exterritoriality t. j. částečné vynětí z podřízenosti zákonům a jurisdikci státu, ve kterém tito jako diplomatictí zástupci působí.

Exterritorialita začíná vstoupením na půdu cizího státu a obsahuje v sobě: nedotknutelnost osoby a nedotknutelnost obydlí, vynětí (exempce) z trestního soudnictví, pravidlem také vynětí ze soudnictví civilního a z povinnosti svědčeti, osvobození od všech osobních dávek, volný styk se státem, který diplomatického zástupce vysílá a volnost kultu.

Právo exterritoriality přísluší nejen diplomatickým zástupcům, nýbrž také členům jejich rodin a jejich personálu.

Ad b). *Obchodní zástupci* jsou *konsulové*. Jejich funkce jest v převážné míře jen obchodní; nad to jsou pověřeni také ochranou zájmů státních občanů.

Konsulům nepřísluší pravidlem práva čestná diplomatických zástupců. Jsou-li však konsulové pověřeni také diplomatickým zastupováním státu zejména generální konsulové, přísluší jim také tato čestná práva.

Konsulové jsou placenými státními úředníky. Vedle těchto konsulů jsou však ještě t. zv. konsulové čestní neboli honorární; ti zastávají svůj úřad pravidlem jako vedlejší zaměstnání neberouce za to stálého platu a nemusí být ani státními občany státu, který je jmenuje.

§ 42. SPRÁVA VNITŘNÍ.

V nejširším smyslu zahrnuje správa vnitřní veškerá odvětví správy veřejné, pokud nespádají v obor správ zahraniční a vojenské. V užším neboli vlastním smyslu jest správa vnitřní to odvětví správy veřejné, které nespadá v obor jednak správ zahraniční a vojenské, jednak správ zvláštních: soudní, osvětové, národohospodářské a finanční.

V obor správy vnitřní spadají předem věci politické. Jsou to v prvé řadě věci státní, ústavní a jazykové. Správa tato pečuje o věci týkající se státního znaku, vlajky a státní pečeti; v její obor spadají ústavní a osobní věci Národního shromáždění a vypisování voleb do všech sborů zastupitelských. Spadají sem dále organizace státních úřadů a věci k tomu náležející; věci státních zaměstnanců čítají v to věci služební pragmatiky a vůbec úprava služebního poměru státních zaměstnanců, pokud nejde o věci čistě finančního rázu, a péče o odborné vzdělání státních zaměstnanců. Jsou to dále věci zemské, okresní, obecní a vůbec věci samosprávné.

V obor správy vnitřní spadá dále vedení v patrnosti (evidence) obyvatelstva a to nejen státních občanů, nýbrž i cizinců. Tento obor vnitřní správy nazýváme po výtce správou policejní. Zjišťuje se tu počet obyvatelstva, jeho pohyb, tedy zejména, porody a úmrtí, stav a zaměstnání.

Počet obyvatelstva se zjišťuje *sčítáním lidu*.

V republice československé se sčítání lidu provedlo poprvé v r. 1921, po druhé v r. 1930. Při sčítání se zjišťují zejména: pohlaví, rodinný stav, věk, domovská příslušnost, národnost, náboženství a povolání.

Sčítání provádějí úřady politické a obce jsou povinny spolupůsobiti při tom bezplatně svými orgány.

Pohyb obyvatelstva se vede v patrnosti *matrikami*. Matriky jsou veřejné úřední listiny, do kterých se odděleně zapisují porody, sňatky a úmrtí.

Rozlišujeme podle toho tři druhy matrik:

a) matriky narozených, do kterých se zapisují: den, měsíc a rok zápisu, den, měsíc a rok narození dítěte, jméno dítěte, jeho pohlaví a náboženství, po případě bezkonfesnost, jméno, příjmení, postavení, bydliště, náboženství a věk rodičů, po případě nemanželské matky;

b) matriky sňatků; sem se zapisují všechna podstatná data sňatku, tedy zejména místo a čas uzavření sňatku, jméno, příjmení, věk, zaměstnání a bydliště snoubenců, jména a příjmení jejich rodičů, jméno, příjmení a bydliště svědků, po případě jméno občanského úředníka a označení jeho úřední vlastnosti;

c) matriky zemřelých; sem se zapisují zejména doba úmrtí, jméno, příjmení postavení, bydliště, náboženství a věk zemřelého, po případě i jméno a příjmení žijícího, zemřelého nebo rozloučeného spolumanžela, jméno a příjmení rodičů zemřelého, místo úmrtí a příčina smrti.

Vedením matrik jsou pověřeni v historických zemích správci náboženských společností státem uznaných; pro židy jsou to úředně stanovení a pod přísahou vzati matrikáři; pro osoby, které nenáleží k žádné náboženské společnosti státem uznané, jakož i pro osoby bezkonfesní jsou to okresní úřady. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi jsou to matrikáři podle okresů zvláště k tomu účelu utvořených (matriční obvody). Na Hlučínsku jsou to občanskí úředníci matriční.

Z matrik se vydávají osobám soukromým na jejich žádost nebo úřadům na jejich zakročení výtahy mající veřejnou víru (křesťní listy, oddací listy, úmrtí listy).

Pohyb obyvatelstva se vede dále v patrnosti předpisů o hlášení obyvatelstva. Tato ohlašovací povinnost jest upravena různě podle velikosti a významu místa.

Cizinci jsou povinni míti buď pouhé *legitimační papíry* (*občanské legitimace*) nebo *pasy*.

Státní občané na cesty do ciziny potřebují *cestovních pasů*, které vystavuje okresní úřad bydliště žadatele.

Podstatnou součástí správy vnitřní jest *správa bezpečnostní*. Jejím úkolem jest pečovati o bezpečnost osoby i majetku obyvatelů státu, o veřejný pořádek, o veřejnou mravnost (hostince, divadla, biografy a pod.), o věci stavební, požární, tržní atd.

Spadají sem všeliká opatření proti nebezpečným osobám: při cizincích jest to t. zv. odstrčení t. j. vyhoštění cizince z území republiky za hranice, při státních občanech t. zv. vyhoštění t. j. do-

pravení do domovské obce se zákazem odtud se vzdalovati; rovněž sem náleží dání pod policejní dohled, s čímž jest spojeno určité omezení osobní svobody, a odevzdání do donucovací pracovny. Spadají sem dále opatření proti nebezpečím živelním, požáru, povodně, nákazy živočišstva a rostlin.

Jinou součástíou správy vnitřní jest *správa zdravotní*. Státní správa v tomto oboru pečuje o zdárný vývoj obyvatelstva po stránce tělesné a odstraňuje všechny překážky, které by tomuto vývoji mohly státi v cestě.

Zvláště sem náleží péče o opatření osob, které se z povolání věnují zdravotní činnosti (lékaři, lékárníci, porodní asistentky), dále o ústavy, jež se takovouto činností obírají (nemocnice, porodnice, nalezince, ústavy pro choromyslné, ústavy pro slepce, lékárny, léčebné ústavy, lázně a o potírání nakažlivých nemocí.

Rovněž sem spadá veterinářství t. j. péče o dobytek a péče o pohřbívání.

Správa vnitřní spadá takřka výhradně v pravomoc ministerstva vnitra; jemu jsou podřízeny zemské úřady jakožto stolice druhá a těmto zase úřady okresní jakožto stolice první.

Správa zdravotní spadá v pravomoc ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. V této činnosti napomáhají tomuto ministerstvu poradní sbory zřízené při tomto ministerstvu (Státní rada zdravotní, Lázeňská rada, Poradní sbor pro tělesnou výchovu a Státní ústav zdravotní). Dále napomáhají různé samostatně organisované spolky (Masarykova liga proti tuberkulóze, Deylova výchovna slepých, Jedličkův ústav pro zmrzačené atd.).

Veterinářství spadá v pravomoc ministerstva zemědělství.

§ 43. SPRÁVA VOJENSKÁ.

Správou vojenskou neboli také vojenstvím nazýváme to odvětví správy veřejné, jehož úkolem jest spravovati a v činnosti udržovati brannou moc.

Soustava, na které jest vybudována branná moc, nazývá se soustavou brannou. V republice československé — jako vůbec takřka ve všech státech evropských — jest zavedena soustava stálého vojska t. j. státní občané vojenskou povinností povinni jsou po určitou dobu nepřetržitě ve zbraní.

První branný zákon republiky československé čís. 193/1920 stanovil v § 1, že branná soustava republiky československé bude vybudována na podkladě miličnín. Miličnín soustava a contr. soustav

stálého vojska záleží v tom, že všichni kdož jsou zavázáni povinností vojenskou, jsou na stálé dovolené a jsou jen povoláváni k občasným cvičením ve zbraní; zůstávají jen kmenová tělesa t. zv. kádry uvedené na míru nejnižší. Přes to, že tato soustava miličnín byla výše uvedeným branným zákonem slíbena jako soustava trvalá, nebyla dosud provedena. Doložiti sluší také, že ji nelze ani provésti do tud, dokud nebude zavedena také v ostatních státech.

Všeobecné podmínky pro zařazení do československé branné moci jsou jednak československé státní občanství, po případě trvalý pobyt v republice československé u osob, které nemohou prokázati jiné státní občanství, jednak potřebná způsobilost tělesná a duševní.

Branná povinnost jest:

1. *všeobecná* t. j. postihuje každého muže, kdo má předepsaný věk a jest k výkonu vojenské povinnosti způsobilý. Za mobilisace a v čas války jsou i ti státní občané resp. osoby mající trvalý pobyt v republice a nemohoucí vykázati jiné státní občanství, kteří nejsou vázáni brannou povinností, povinni přispívati podle svých schopností a sil k obraně vlasti;

2. *osobní* t. j. všichni, kdož jsou zavázáni brannou povinností, jsou povinni vykonávati ji osobně nemohouce se ani dáti zastupovati někým jiným, ani se z této povinnosti vykoupiti;

3. *stejná* t. j. všichni, kdož jsou vázáni povinností brannou, vykonávají ji ve stejné míře, aniž by tu byly jakékoli úlevy pro některé příslušníky branné moci. Ovšem zásada stejnosti byla pozdějšími zákony ve značné míře seslabena.

4. jest *předpokladem výhod plynoucích ze svazku státního občanství*. Jen ti, kdož splnili v náležité míře brannou povinnost, mohou zastávati státní a jiné veřejné úřady a vůbec volitelné občanské hodnosti.

5. branná povinnost počíná 1. lednem roku, ve kterém občan dovršuje 20. rok svého věku a přestává rokem, ve kterém dovršuje 50. rok svého věku. Vojenské osoby z povolání podléhají branné povinnosti až do konce roku, ve kterém dovršují 60. rok svého věku, a to i tehdy, když byly dány do výslužby.

Branná povinnost zahrnuje v sobě:

1. *povinnost odvodní,*
2. *povinnost služební,*
3. *povinnost v náhradní záloze,*
4. *výjimečnou činnou službu.*

Ad 1. *Povinnost odvodní* obsahuje předem povinnost přihlásiti se k odvodnímu soupisu. Každý, koho postihuje tato odvodní povinnost, jest povinen v době od 15. října do 15. listopadu roku, který předchází odvodu, přihlásiti se u příslušného obecního úřadu resp. na Slovensku a v Podkarpatské Rusi u obecního notáře. Vlastní odvodní povinnost záleží v tom, že občan jest povinen dostaviti se před odvodní komisi, aby byla zjištěna jeho tělesná i duševní schopnost konati vojenskou povinnost. Odvodní povinnost začíná 1. lednem kalendářního roku, ve kterém státní občan dokonává 20. rok svého věku, a trvá do 31. prosince toho roku, ve kterém dokonává svůj 22. rok. Všichni občané, kteří jsou narozeni v témž kalendářním roce, tvoří jednu třídu odvodní. K odvodu se povolávají ročně vždy všechny tři odvodní třídy. U těch, kteří v této době své povinnosti odvodní nevyhověli, trvá povinnost odvodní do 31. prosince toho roku, ve kterém dokonávají 50. rok svého věku.

Vedle toho každý občan, který dosáhl 17. rok svého věku, a má potřebnou duševní i tělesnou způsobilost, může se ucházeti o povolení dobrovolného vstupu do branné moci. Nezletilí potřebují k dobrovolnému vstupu do branné moci povolení svých zákonných zástupců.

Odvody jsou hlavní a dodatečné. Hlavní odvod se koná každého roku pravidlem od 1. března do 31. května; dodatečné odvody se konají podle potřeby pro ty brance, kteří se nedostavili k odvodům hlavním.

Odvody hlavní i dodatečné provádějí smíšené komise, jichží předsedou jest přednosta politického úřadu prvé stolice a členy jsou zástupci politických a vojenských úřadů. Proti rozhodnutí odvodní komise není opravného prostředku.

Ad 2. *Povinnost služební* jest povinnost k vojenské službě v branné moci. Začíná dnem zařazení, čímž se odvedený přijímá do svazku branné moci.

Povinnost služební jest jednak:

- a) *služba presenční, jednak*
- b) *služba v záloze.*

Ad a). *Služba presenční* trvá bez rozdílu, zda branec byl zařazen do branné moci na základě odvodu pravidelného nebo dobrovolného, 14 měsíců (ve skutečnosti jest však presenční služba zatím prodloužena na 18 měs.). Začíná pravidlem dnem 1. října (na žádost může býti povolena i předčasné nastoupení presenční povinnosti, ovšem doba od předčasného nastoupení služby až do všeobecného nastoupení nováčků se do délky zákonité presenční služby nezapočítává. Těm, kdož pokračují ve studiích, nebo kdož se připravují k určitému povolání a přerušením by utrpěli velkou újmu, dále těm, kdož prokáží okolnosti zvláštního zřetele hodné, se povolí na jejich žádost odklad presenční služby nejdéle do 1. října toho roku, ve kterém dosáhnou 24. roku svého věku. Studující vysokých škol se povolí na jejich žádost odklad nejdéle do 1. října toho roku, kdy dosáhnou 26. roku svého věku, ve výjimečných případech do 1. října toho roku, ve kterém dosáhnou 28. roku svého věku.

Ad b). *Služba v záloze* trvá pro ty, kdož skončili presenční službu nebo další činnou službu, kterou dobrovolně převzali. Záloha se dělí na první zálohu, do které náleží záložníci až do konce roku, ve kterém dohánou 40. roku svého věku, na druhou zálohu, kterou tvoří ročníky starší až do uplynutí branné povinnosti.

Záložníci v první záloze jsou povinni ke cvičením ve zbraních (cvičením služebními) v úhrnné době 14 neděl; počet cvičení ve zbraních nesmí býti větší než čtyři. Záložní důstojníci jsou povinni pěti čtyřnedělními cvičeními ve zbraních cvičení služebními.

Ad 3. Nový branný poměr byl založen zákonem č. 53/1927; jest to *náhradní záloha*. Příslušníci náhradní zálohy nejsou povinni presenční službou, nýbrž mají jen povinnost podrobiti se 12nedělnímu vojenskému výcviku a vykonati cvičení ve zbraních, jež jim podle jejich věku přísluší.

Do náhradní zálohy se zařazuje pravidlem na žádost; nárok na přeložení mají:

- a) branci, kteří jsou živiteli rodin;

b) branci, kteří jsou majiteli zděděné zemědělské usedlosti menšího a středního rozsahu;

c) branci, kteří jsou majiteli malých a středních živností nebo obchodů; za takové se považují takové obchodní a živnostenské podniky, jichž výnos nedovoluje vydržovati náhradní vedoucí pracovní síly, takže majitel jest nucen obstarati podnik sám nebo nanejvýše s jedním zaměstnancem;

d) branci, kteří z jiných důvodů rodinných, hospodářských, společenských atd. zasluhují zvláštní zřetel.

Vedle toho se úředně do náhradní zálohy překládají branci, kteří byli sice určeni k výkonu pravidelné služby presenční, ale jsou nad stanovený kontingent branců; rovněž branci trvale usedlí v mimo-evropských zemích, kteří pro povolený odklad nenastoupili presenční službu do konce roku, ve kterém dovršili 28. rok svého věku, a branci, s povoleným odkladem, kteří byli vysvěceni na duchovní nebo ustanoveni duchovními některé církve nebo ráboženské společnosti státem uznané.

Ad 4. *Výjimečná činná služba.* Tato služba může býti.

a) v míru,

b) za mobilisace a ve válce.

Ad a). Tato výjimečná činná služba může býti podle § 27 branného zákona nařízena presidentem republiky po slyšení vlády, vyžadují-li toho zvláštní poměry a týká se zálohy, náhradní zálohy, četnictva, pohraničních stráží a stráže finanční.

President republiky může po slyšení vlády povolati tři nejmladší ročníky: první zálohy a náhradní zálohy na dobu nezbytné potřeby. Rovněž za týchž předpokladů může president republiky povolati k výjimečné činné službě v míru na dobu nezbytné potřeby příslušníky určitých zvláštních odvětví služebních bez rozdílu, o které ročníky jde.

Dále za týchž podmínek může president republiky naříditi, aby k výjimečné činné službě v branné moci byli přidržáni příslušníci četnictva, pohraničních stráží a stráže finanční; příslušníci tyto podléhají po dobu této výjimečné činné služby vojenské soudní a kázeňské pravomoci.

Ad b). Mobilisaci částečnou nebo všeobecnou nařizuje president republiky po slyšení vlády; nařízení všeobecné mobi-

lisace jest nad to předložiti co nejdříve Národnímu shromáždění k dodatečnému schválení.

Za mobilisace a ve válce vykonávají činnou službu jednak osoby, které v době, kdy mobilisace byla vyhlášena, jsou již v činné službě z jiného důvodu, jednak osoby povolané do činné služby následkem mobilisace. Vedle toho mohou býti k činné resp. válečné službě přidržáni branci předčasně zařazení, osoby odvedené při předčasných odvodech, osoby odvedené při opětných odvodech, příslušníci četnictva, pohraničních stráží, finanční stráže a důchodkové kontroly, jakož i členové spolku pěstujících vojenský výcvik.

Kdo splní brannou povinnost podle branného zákona, nebo kdo po odvedení jest prohlášen za nezpůsobilého k povinnosti branné, jest propuštěn z branné moci československé a dostane o tom písemný doklad.

Opomenutí předepsaného hlášení, zmeškání odvodu, uprchnutí před odvodem a před vojenskou službou, obcházení branné povinnosti, úmyslné poškození vlastního nebo cizího zdraví k tomu účelu, aby byla přivoděna nezpůsobilost plniti zákonem povinnost brannou, neuposlechnutí povolávacího rozkazu k nastoupení cvičení ve zbrani nebo presenční služby buď v míru nebo při mobilisaci, nedostavení se k plnění zvláštních úkonů za mobilisace nebo ve válce jsou trestné činy a trestají se podle povahy činu buď jako přestupek, anebo jako přečin, jak v branném zákonu jest stanoveno.

Osoby, které jsou v činné službě, podléhají vojenské trestní soudní a disciplinární pravomoci, pokud zvláštní zákony neustanovují něco jiného. Tato pravomoc jest v trestních a těžších věcech disciplinárních vykonávána vojenskými soudy.

Ve věcech civilních podléhají osoby vojenské výlučně soudům občanským.

Brannou moc republiky československé tvoří: pěchota, jízda, dělostřelectvo, vozatajstvo, zdravotní sbor, pluky železniční a telegrafní a vojsko ženijní. Vedle těchto jest tu počet oddílů se zvláštními úkoly, jako letecké, pumometné, osvětlovací, posádky válečných monitorů na Dunaji a j. v. Mírový stav branné moci činil 150.000 mužů, od r. 1925 120.000 mužů.

V čele vojenské správy jest ministerstvo národní obrany s ministrem. Vedle toho jest tu ještě generální inspektorát vojenský a generální štáb.

Země stojí pod zemskými vojenskými velitelstvími, jichž jest čtvero: v Praze, v Brně, v Bratislavě a v Užhorodě.

Konečně jsou tu doplňovací úřady, které působí při doplňování branné moci a také rozhodují v různých věcech týkajících se branné povinnosti. Jsou to úřady:

- a) vojenské,
- b) politické.

Ad a). Vojenské doplňovací úřady jsou v první instanci doplňovací okresní velitelství, ve druhé instanci zemská vojenská velitelství a ve třetí stolici ministerstvo národní obrany.

Ad b). Politické doplňovací úřady jsou v první instanci politické úřady první stolice, ve druhé instanci politické úřady druhé stolice a ve třetí instanci ministerstvo národní obrany a ministerstvo vnitra.

§ 44. SPRÁVA SOUDNÍ.

Správou soudní povšechně neboli v širším smyslu rozumí to odvětví veřejné správy, které pečuje o bezpečnost právní a o zachování právního řádu zvláštními orgány soudními protivou k úřadům čistě správním.

Ve správě této se odlišuje:

- 1. *správa soudní v užším smyslu,*
- 2. *soudnictví.*

Ad 1. *Správa soudní v užším neboli vlastním smyslu.*

Správu soudní lze vymeziti jednak negativně, totiž potud, že zahrnuje všechny věci soudní, které nenáleží do soudnictví jednak pozitivně potud, že zahrnuje v sobě vše, čeho jest třeba k udržování řádného chodu soudních úřadů a k výkonu soudnictví.

Po této pozitivní stránce spadají sem všechny otázky osobní (jmenování, překládání, udílení dovolených, pensionování, služební dohled, věci disciplinární) a rovněž otázky věcné (správa budov, dozor nad věznicemi a pod.).

Orgány soudní správy jsou ministr resp. ministerstvo spravedlnosti (úředníci ministerstva spravedlnosti nejsou soudcové ve smyslu zákona, nepřisluší jim tudíž právní postavení soudců). Ministr spravedlnosti jest hlavou soudní správy. Je-

mu jsou podřízeny po stránce správní soudy a státní zastupitelstva. U jednotlivých soudů a státních zastupitelstev hlavou soudní správy jsou presidenti resp. přednostové.

Předměty soudní správy jsou: příprava osnov zákonů a vládních nařízení z oboru práva soukromého, trestního, řízení ve věcech občanských a trestních, o úpravě soudů, soudních úřadů a ústavů, o advokacii a notářství, otázky osobní, zejména i věci vzdělání personálu soudcovského a kancelářského; otázky organizační zřizování soudů, změna obvodů soudních, zřizování veřejných dražeben, organizace soudních kanceláří, rozdělení práce u soudů, ustanovení o rejstřících, záznamů a seznamů vedených u soudů; dohled na činnost soudů a soudních úřadů a ústavů, jakož i na činnost advokátů a notářů.

Ministr spravedlnosti jmenuje dále notáře a určuje jejich sídla; schvaluje jednací řády komor notářských. Dozírá na advokátní komory a určuje počet, sídla a obvody těchto komor. Činí dále opatření, aby tresty uložené soudy byly také vykonány a vydává úřední sbírky rozhodnutí soudních a věstníku.

Ad 2. *Soudnictví.*

Soudnictvím rozumíme činnost veřejnou, která prostřednictvím zvláštních orgánů t. j. soudů pečuje o zachovávání právního řádu a nalézá ve sporných případech za právo.

Soudnictví rozeznáváme v podstatě dvoje:

- a) *civilní,*
- b) *trestní.*

Ad a). *Civilní soudnictví* rozlišujeme opět na:

- aa) *sporné,*
- bb) *nesporné.*

Ad aa). *Sporné soudnictví civilní* rozhoduje o sporných nárocích jednotlivců proti sobě navzájem nebo o sporných nárocích jednotlivců proti rozličným svazkům společenským a naopak. Toto soudnictví jest vykonáno různými soudy a rozlišujeme zde:

1. *soudy civilní v nejužším smyslu.*

Tyto soudy jsou povšechně příslušné rozhodovati sporné nároky, pokud k tomu nejsou povolány soudy jiné. Při

soudech těchto jest určitý poměr nadřízenosti, který nazýváme stolicemi, neboli instancemi. Jsou celkem tři stolice: první, druhá, třetí.

V první stolici rozhodují soudy okresní nebo soudy krajské. Soudy okresní jsou povšechně příslušné ve věcech menší ceny nebo tam, kde jest třeba rychlého vyřízení věci. Soudy krajské rozhodují ve věcech vyšší ceny a dále tam, kde jest třeba spíše důkladného než rychlého rozsouzení věci.

Ve věcech t. zv. obchodních působí u krajských soudů zvláštní senáty obchodní, a v Praze samostatný soud obchodní (krajský a okresní).

Ve stolici druhé rozhodují jednak soudy krajské, jednak vrchní soudy. Soudy krajské rozhodují o odvoláních z rozsudků a o stížnostech (rekursech) do usnesení, pokud rozsudky ty a usnesení byly vyneseny soudy okresními. Vrchní soudy rozhodují o odvoláních a stížnostech do usnesení vydaných soudy krajskými.

Ve třetí stolici rozhoduje nejvyšší soud v Brně pro celou oblast republiky.

2. *soudy pracovní* zřízené zákonem č. 131/1931 rozhodují ve sporech z poměru pracovního, služebního a učebního. Jsou zřizovány vládou v místech, kde toho vyžadují hospodářské a společenské poměry a to buď jako samostatné soudy pracovní, nebo, není-li pro to podmínek, jako zvláštní oddělení okresních soudů oddělení pro spory pracovní.

Podle vládního nařízení č. 180/1931 byly zřízeny samostatné pracovní soudy v obvodech vrchních soudů: pražského 12, brněnského 4, bratislavského 2, košického 1. Zvláštní oddělení pro spory pracovní u soudů okresních bylo zřízeno v obvodech vrchních soudů: pražského 51, brněnského 18, bratislavského 12, košického 2.

Pracovní soudy se skládají z předsedy nebo jeho náměstka, které ustanoví ministr spravedlnosti ze soudců z povolání, a ze dvou přísedících. Přísedící jmenuje na tři léta prezident vrchního soudu, v jehož obvodu jest pracovní soud, z polovice ze zaměstnavatelů a z polovice ze zaměstnanců a to z osob navržených ústředními odborovými organizacemi obou těchto skupin.

Pracovní soudy jsou výlučně příslušné pro spory z poměrů pracovního, služebního a učebního založených soukromoprávní smlouvou, které vznikly mezi zaměstnancem a za-

městnavatelem, jakož i mezi zaměstnanci téhož zaměstnavatele. Vedle toho jsou tyto soudy příslušné v jiných rozporech mezi zaměstnavateli a zaměstnanci.

O odvolání z rozsudku pracovního soudu rozhoduje krajský soud, v jehož obvodu jest pracovní soud, v senátu pětičlenném složeném ze tří soudců z povolání, z nichž jeden předsedá, a ze dvou přísedících. O stížnostech rozhoduje s konečnou platností též krajský soud v senátu tříčlenném bez přísedících. Z rozsudku odvolacího soudu lze z důvodů přesně stanovených podati dovolání, o kterém rozhoduje nejvyšší soud bez přísedících.

3. *soudy rozhodčí*. Jsou to:

rozhodčí soud úrazových pojišťoven dělnických rozhoduje o žalobách dělníků zaměstnaných v podnicích, které podléhají povinnému úrazovému pojišťování dělnickému, není-li dělník utrpěvší úraz spokojen s výší renty úrazové vyměřené od úrazové pojišťovny;

rozhodčí soud nemocenské pojišťovny podle zákonů č. 221/1924 a č. 184/1928 rozhoduje o žalobě proti výměru nemocenské pojišťovny, kterým byl zcela nebo z části zamítnut nárok na dávku pojištění nemocenského podle těchto zákonů, nebo kterým dávka byla nesprávně vyměřena, snížena nebo odňata. O odvolání z nálezů tohoto rozhodčího soudu rozhoduje pojišťovací soud. Z rozhodnutí pojišťovacího soudu lze v určitých případech podati odvolání nebo stížnost, o kterých rozhoduje s konečnou platností vrchní pojišťovací soud zřízený v Praze pro celou oblast republiky.

Tyto pojišťovací soudy resp. vrchní soud pojišťovací v Praze jakožto soud odvolací rozhodují také ve sporech vzniklých z pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách.

Rozhodčí soud revírních bratrských pokladen jest zřízen v obvodu každé bratrské pokladny, pravidlem v sídle pokladny. Jest výlučně příslušný pro rozhodování všech sporů, které vzniknou z poměrů pojišťovacích mezi revírní bratrskou pokladnou a jejími pojištěnci. K těmto sporům náleží také spor o povinnosti k pojištění u bratrské pokladny, nespokojí-li se výměrem pokladny osoba, která se o přijetí do bratrské pokladny uchází anebo svou povinnost k pojištění u bratrské pokladny popírá. Do nálezů rozhodčího soudu lze po-

dati stížnost z důvodů přesně vytčených k vrchnímu rozhodčímu soudu v Praze, který rozhoduje s konečnou platností.

Rozhodčí soud Léčebného fondu veřejných zaměstnanců zřízený v Praze rozhoduje spory mezi Léčebným fondem a pojištěnci o poskytování léčebných dávek. Rozhodnutí tohoto rozhodčího soudu jsou konečná.

Ad bb). *Soudnictví nesporné.* V soudnictví tomto soudy rozhodují nikoli na základě žaloby, nýbrž na pouhou žádost strany, nebo i bez žádosti strany na pouhé její oznámení z povinnosti úřední. Sem náleží: projednání pozůstalosti (ovšem vlastní jednání pozůstalosti provádějí dnes takřka výhradně notáři, kteří tu jednají jako soudní komisaři, a soud projednání jen schvaluje a pozůstalost odevzdává), vedení poručenství nad nezletilými a opatrovnictví nad těmi, kdož byli výrokem soudním prohlášeni za nezpůsobilé volně nakládati svým majetkem, dobrovolný rozvod, dobrovolná rozluka manželství, věci knihovní, konkursní atd.

Ad b). *Trestní soudnictví.* Soudnictví toto stihá a trestá ty, kdož spáchali trestný čin t. j. kdož se prohřešili proti platnému právnímu řádu.

Zákony trestní rozeznávají tři druhy činů trestných: *přestupky, přečiny a zločiny.*

O přestupcích nalézájí okresní soudy. Proti rozsudku okresního soudu jde odvolání na nadřazený krajský soud, který rozhoduje s konečnou platností. Připouští se jen mimořádný opravný prostředek, zmateční stížnost pro zachování zákona, která však nemá odkládacího účinku; o této stížnosti rozhoduje nejvyšší soud.

O přečinech a zločinech nalézájí krajské soudy v tříčlenných senátech; v některých případech zákonem stanovených rozhoduje i samosoudce.

O těžkých zločinech t. j. takových, na které jest stanoven trest žaláře nejméně pěti let, dále o zločinech povahy politické rozhodují soudy porotní.

Soudy porotní jsou složeny ze dvou lavic: z lavic soudců, kterou tvoří tříčlenný senát, a z lavic porotců, kterých jest dvanáct. Porotci rozhodují jen o otázce viny. Z toho důvodu jest otázky na porotce řídití vždy tak, aby odpověď mohla znít jen »ano« nebo »ne«. Aby obžalovaný byl uznán vinným zločinu jemu za vinu kladeného, jest třeba dvoutřetinové většiny, tedy nejméně osm hlasů »ano«; ne-

ní-li této většiny, jest obžalovaný zproštěn. Lavice soudcovská řídí celé jednání a vynáší rozsudek a je-li obžalovaný výrokem porotců odsouzen, nalézá i na trest.

O trestných činech obvinění, utržení a urážek na cti spáchaných tiskem nalézájí zvláštní soudy t. zv. soudy kmetské.

Jde-li o přestupek, rozhoduje senát tříčlenný složený jen ze soudců z povolání, jde-li o přečin nebo o zločin, rozhoduje senát pětičlenný, ze kterého jsou tři soudcové z povolání a dva přísedící z lidu, t. zv. kmeti.

Podle jiného dělidla rozeznáváme trestné činy úřední neboli oficiální t. j. takové, které se stihají z povinnosti úřední a trestné činy povahy soukromoprávní.

Ku stihání trestných činů deliktů oficiálních jsou ustanoveny zvláštní orgány státní: státní zastupitelstva. Při každém soudu krajském jest zřízen prokurátor se svými náměstky, při každém vrchním soudu vrchní prokurátor se svými náměstky, u nejvyššího soudu generální prokurátor se svými náměstky, kteří se nazývají generální advokáti. U okresních soudů jsou t. zv. funkcionáři státního zastupitelstva. Tito orgánové podávají návrhy na zavedení trestního stíhání, podávají obžaloby a je před trestními soudy zastupují.

Trestné činy povahy soukromoprávní stihá soukromý žalobce sám; sem náleží po výtce urážky na cti.

Vedle soudů již vyjmenovaných, které můžeme nazývat také soudy řádnými, jsou dále ještě *soudy zvláštní*. Tyto soudy zvláštní jsou:

1. *nejvyšší správní soud,*
2. *ústavní soud,*
3. *volební soud,*
4. *státní soud.*

Ad 1. *Nejvyšší správní soud* jest příslušný ve všech případech, tvrdí-li někdo, že mu bylo protizákonným rozhodnutím nebo opatřením některého úřadu správního v jeho právech ublíženo, dále o stížnostech státních občanů do porušení politických práv jim ústavou zaručených, dále ve sporech o příslušnost t. zv. kompetenční konflikty mezi různými správními úřady a konečně o nárocích, které kdo činí na republiku nebo na některou její zemi, pokud ovšem nárok ten nelze uplatňovati u řádných soudů.

Nejvyšší správní soud se skládá z prvního presidenta ze druhého presidenta, ze čtyř senátních presidentů, ze 20 radů nejvyššího správního soudu a z potřebného počtu tajemníků, sil kancelářských, pomocných a sluhovských.

Ad 2. *Ústavní soud*; o příslušnosti a ústrojí tohoto soudu bylo mluveno již výše v § 13.

Ad 3. *Volební soud*; o příslušnosti a ústrojí tohoto soudu bylo rovněž mluveno již výše v § 19.

Ad 4. *Státní soud*. Soud tento byl zřízen v sídle nejvyššího soudu v Brně zákonem čís. 51/1923 pro celou oblast republiky československé. Jest příslušný pro určité zvlášť jmenované trestné činy spáchané podle zákona na ochranu republiky čís. 50/1923.

Státní soud se skládá z předsedy, jeho náměstka, z potřebného počtu soudců z povolání a z přísedících. Předsedu státního soudu a jeho náměstka jmenuje na návrh vlády prezident republiky na dobu tří let. Potřebný počet soudců z povolání ustanovuje prezident nejvyššího soudu ze členů tohoto soudu a vrchních soudů na dobu jednoho roku. Přísedící jmenuje prezident republiky na dobu tří let z osob, které jemu navrhne vláda; počet přísedících určí vláda podle potřeby. Přísedící musí býti státními občany republiky československé, práva znáti, nejméně 40letí a nesmějí býti nezpůsobilí k úřadu porotce; aktivní státní zaměstnanci, s výjimkou vysokoškolských profesorů, nemohou býti přísedícími státního soudu.

§ 45. SPRÁVA OSVĚTOVÁ.

Správa osvětová jest to odvětví veřejné správy, jehož úkolem jest pečovat o duchovní potřeby obyvatelstva státu. Vlivem historického vývoje, zejména také stavu, jaký tu byl před převratem, v tuto osvětovou správu spadá správa v podstatě dvojí, mezi kterými nutně nějaké souvislosti není. Jest to:

I. *Správa školská*;

II. *Správa náboženských společností*.

Ad I. *Správa školská*.

Správa tato pečuje o vzdělání obyvatelstva. Tím plní jeden z úkolů moderního státu poskytovat občanům státním náležité vzdělání; v to jsou zahrnuty nejen obsah vzdělání,

nybř také duch a směr, v jakém se toto vzdělání poskytuje a jakým způsobem se občané státní připravují k svému postavení a působení v demokratickém státu. Z toho důvodu moderní stát bere veškerou školskou věc do svých rukou, nebo aspoň vykonává na ně bezprostřední dozor a vliv, a svými zákony upravuje způsob a míru vzdělání a výchovy.

Školy vůbec můžeme dělit na dva druhy:

1. na takové, které podávají povšechné vzdělání, třebaž i v nejvyšších třídách měly tyto školy určitý směr již více méně vyhraněný;

2. na takové, které již připravují k určitému povolání; to jsou školy odborné.

Ad 1. Školy, které podávají povšechné vzdělání, jsou:

a) *školy národní*,

b) *školy střední*.

Ad a). *Školy národní* jsou takové, pro které platí nucená návštěva školní. Doba této návštěvy trvá osm let; začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhlo šestého roku svého věku, a končí ve školním roce, ve kterém dítě dosáhlo svého 14. roku. Školy ty jsou obecné a měšťanské (občanské). Měšťanská škola tvoří jakýsi doplněk školy obecné, avšak obě tyto školy tvoří jednotný vzdělávací ústav.

Úkolem národní školy jest, aby děti byly nábožensky mravně vychovávány a aby byly vybaveny vědomostmi potřebnými k tomu, aby jednak si mohly opatřit vzdělání další, jednak aby mohly plnit své úkoly jako státní občané.

Zřizování a vydržování národních škol upravují zákony zemské. Náklady zřízení a vydržování postihují předem místní obec, dále okres, po případě i zemi. Školy národní mohou býti podle pohlaví žactva rozděleny na chlapecké a dívčí.

Zvláštní ustanovení platí o školách menšinových. Jsou to veřejné národní školy v obci, ve které podle tříletého průměru jest nejméně 40 dětí školou povinných, jichž mateřský jazyk jest odlišný od vyučovacího jazyka veřejných škol v téže obci zřízených. O zřizování a vydržování těchto škol rozhoduje ministerstvo školství a národní osvěty; náklady nese stát.

Pro děti mladší šesti let a tudíž školou nepovinné jsou zvláštní nepovinné ústavy, jako opatrovny, školky mateřské, jele.

Ad b). *Školy střední.*

Školy tyto jsou ústavy, ve kterých se podává vyšší všeobecné vzdělání. Jsou to jednak gymnasia typů: humanitního, reálného a reformního, jednak reálky. Úkol jejich jest jednak příprava pro studium na vysokých školách, jednak opatření vědomosti potřebné ku přijetí do určitých úřadů.

Ad 2. *Školy odborné.*

Školy tyto jsou:

- a) *vysoké školy,*
- b) *ostatní školy odborné.*

Ad a). *Školy vysoké* podávají odborné vzdělání nejvyššího stupně. Jsou to: university, vysoké školy technické, vysoké školy zemědělské, vysoká škola zvěrolékařská, vysoká škola obchodní a jednotlivé fakulty resp. vysoké školy náboženské. Zřizovati vysoké školy, nebo jen jednotlivé fakulty nebo oddělení na nich lze jen zákonem.

Učitelé na vysokých školách jsou: profesori řádní a mimořádní, scukromí docenti a docenti honorovaní. Profesory vysokoškolské jmenuje prezident republiky na návrh profesorského sboru dotčené vysoké školy resp. fakulty.

Posluchači jsou řádní a mimořádní. Řádní jsou, kdož mají vysvědčení dospělosti z některé střední školy; mimořádným posluchačem může býti každý, kdo dovršil 16. rok svého věku a má dostatečné vzdělání, aby s úspěchem mohl poslouchati přednášky.

Každá vysoká škola resp. každá fakulta má určitou autonomii.

Ad b). Sem náleží *školy zemědělské*: hospodářské akademie, střední a nižší školy lesnické a hospodyňské, zvláštní školy hospodářské a lidové školy hospodářské; *školy obchodní*: obchodní akademie, dvouleté obchodní školy, jednorocní obchodní kursy; *školy živnostenské*; odborné školství pro ženská povolání: školy rodinné, školy živnostenské a hospodyňské, vyšší školy pro ženská povolání a pro službu sociální.

Všechny školy výše vyjmenované jsou veřejné ústavy vyučovací. Opak jejich tvoří soukromé ústavy vyučovací a vychovávací. Ku zřízení takovýchto soukromých ústavů jest vždy zapotřebí svolení státní správy, která nad nimi vykonává také náležitý dozor. Vedle toho jest ovšem také třeba,

aby byly splněny zvláštními podmínky předepsané ku zřízení takového ústavu.

V širší obor správy školské spadá také péče o lidovou výchovu. Péče o tuto výchovu jest upravena zákonem č. 67/1919.

Podle tohoto zákona se zřizují v každém větším městě zvláštní sbory složené z delegátů vzdělávacích spolků a jednot a z osob věci znalých s náležitým zřetelem na politické strany. Úkolem těchto sborů jest pořádati bezplatné kursy občanské výchovy, ve kterých by se občanstvu poskytovaly odborné lidové výklady o ústrojí státu, o jeho působnosti ve všech oborech jeho činnosti a o právech a povinnostech státních občanů.

Náklad na pořádání těchto kursů jest hraditi z příspěvků měst, okresů, země a ze subvencí státních.

V týž obor spadá dále péče o lidové knihovny.

Politické obce jsou povinny zřizovati na svůj náklad k doplnění a ku prohloubení vzdělanosti všech vrstev obyvatelstva veřejné knihovny s četbou vzdělávací, poučnou a zábavnou náležité vnitřní hodnoty.

Knihovnu řídí zvláštní knihovní rada a službu obstarává placený knihovník.

K výkonu dozoru nad řádnou působností veřejných knihoven zřizuje ministerstvo školství a národní osvěty zvláštní knihovní instruktory a okrskové dozorce.

Ad II. *Správa náboženských společností.*

Ústavní listina republiky československé měla v prvotní své osnově ustanovení, že jest provésti odluku státu od církví. Ustanovení to bylo však vypuštěno a bylo stanoveno, že svoboda svědomí a vyznání jest zaručena; že všichni obyvatelé republiky československé mají ve stejných mezích jako státní občané republiky československé právo vykonávati veřejně i soukromě jakékoli vyznání, náboženství nebo víru, pokud výkon ten není v neshodě s veřejným pořádkem a řádem nebo s dobrými mravy; že nikdo nesmí býti ani přímo, ani nepřímo nucen k účastenství na jakémkoli náboženském úkonu s výhradou práv plynoucích z moci otcovské nebo poručenské; že všechna náboženská vyznání jsou si před zákonem rovna; že lze zakázati určité náboženské úkony, odporují-li veřejnému pořádku nebo veřejné mravnosti.

Tím však poměr státu k církvím nijak nebyl zásadně upra-

ven. Stát československý převzal prostě z bývalé monarchie myšlenku t. zv. *státní výsosti církevní*. Myšlenka ta uplatňuje svrchovanost státu vůči církvím. Stát sám zařizuje svůj poměr k církvím, upravuje i vnější poměry jednotlivých církví a rozhoduje o tom, zda se některé náboženské vyznání uznává čili nic. Z ústavní listiny plyne jen, že jest nemožné, aby nějaká církev byla prohlášena za církev státní, nebo aby proti jiným církvím měla po zákonu nějaké výsadní postavení. Ovšem podnes jsou náboženské společnosti státem hmotně podporovány.

Stát má výhradné právo uznati určitou církev nebo náboženskou společnost resp. prohlásiti církev nebo náboženskou společnost za státem uznané. Uznáním církve nebo náboženské společnosti nabývají tyto práva samostatného subjektu právního, jakož i práva své vnitřní věci samostatně spravovati, dále práva vyučovati svému náboženství na veřejných školách národních a středních, práva zakládati školy konfesní a zvláštní ochrany trestní. Ovšem stát si vyhrazuje právo dozoru nad nimi a nad jejich orgány a zajisté i právo rozhodovati o tom, co jsou vnitřní a co vnější věci církevní. Zejména stát svými předpisy stanoví náboženské vyznání dětí, podmínky přestupu do jiné náboženské společnosti, podmínky placení náboženských příspěvků a jinakého plnění náboženského, úpravu pohřbišť, svátků a zasahá v určitě míře i do výkonu bohoslužby (zákon č. 49/1868 doplněný resp. pozměněný v určitých bodech zákonodárstvím československé republiky).

Podle dnešního stavu jsou státem uznané tyto církve a náboženské společnosti:

1. *Církev katolická* obou ritů latinského neboli římského a řeckého (církev řeckokatolická neboli sjednocená čili uniatská); ritus arménský církve katolické pro naprosto nepatrný počet příslušníků v republice československé nepadá zde na váhu.

Vnější poměry církve katolické jsou v historických zemích v podstatě upraveny zákonem č. 50/1874, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi různými předpisy nikoli v míře tak důkladné jako zákonem č. 50/1874 kteréžto předpisy byly zákonem č. 11/1918 převzaty.

Území republiky československé jest rozděleno na provincie, v jichž čele stojí arcibiskup neboli metropolita (na Slovensku a v Pod-

karpatské Rusi není provincií a není tu arcibiskupa) a na diecése, v jichž čele stojí biskup. Diecése jsou děleny na farní obvody, v jichž čele stojí farář; několik farních obvodů bývá spojeno v okresy zvané okresními vikariáty neboli děkanáty, v jejichž čele stojí vikář nebo děkan. Arcibiskupové a biskupové musí býti vždy státními občany československými; jmenuje je papež, avšak před jmenováním dotáže se papežská kurie vlády republiky československé, není-li proti jejich jmenování námitek rázu politického. Faráře jmenuje z pravidla biskup.

Církev má také svůj majetek; jsou to všechny statky hmotné i nehmotné, které náležejí veškeré církvi, papežské kurii nebo jiné právnické osobě v církvi. Podle účelu, jakému jmění církevní slouží, rozlišuje se jmění obroční, fabriční neboli kostelní, jmění církevních ústavů a zbožné nadace. Jmění církevní spravují příslušní hodnostáři církevní za určitého dozoru státní správy.

2. *Církve evangelické.*

a) *Českokatolická církev evangelická v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.*

Vnější poměry i vnitřní ústrojí této církve jsou upraveny usnesením generálního sněmu obou vyznání evangelických, luterského neboli augsburského a kalvínského neboli helvetského, konaného v prosinci r. 1918 v Praze. Usnesení toto bylo vládou republiky československé také schváleno a vyhlášeno ve Sbírce zákonů a nařízení pod č. 64/1922.

Ústrojí této církve jest založeno na institucích, kteréž jsou:

- aa) místní sbor,
- bb) seniorát,
- cc) povšechná obec.

Ad aa). Místní sbor jest základní jednotka církevní spojující v určitém obvodu jednotlivce a rodiny ke společnému pěstování křesťanského života, jakož i ku správě společných zájmů a věcí duchovních a církevních. Sborů jsou buď farní nebo filiální. Farní sbor jest ten, který má svého stálého duchovního správce faráře; filiální sbor nemá faráře, nýbrž náleží k duchovní správě některého sousedního sboru farního. Vedle sborů jsou kazatelské stanice.

Orgány sboru jsou: farář, staršovstvo a sborové shromáždění.

Farář jest duchovním správcem sboru, jest členem staršovstva a seniorátního shromáždění. Jest volen sborovým shromážděním a to z pravidla na doživotí; volba se oznámí zemské politické správě a,

když tato do měsíce od oznámení nevznese námitky proti osobě zvoleného, jde volba synodnímu výboru ku potvrzení.

Staršovstvo jest výbor volený sborovým shromážděním; farář jest nutně členem. Staršovstvo dohlíží na křesťanský život ve sboru, přijímá nové členy do sboru a dohlíží mimo jiné také na správu jmění.

Shromáždění sborové jest nejvyšší orgán sboru; tvoří je všichni členové sboru, kteří mají právo hlasovací. Svolává se pravidelně jednou do roka a rozhoduje ve všech věcech sborových.

Ad bb). Seniorát jest svaz sborů v určitém obvodu spojených ku společné správě církevní a k činnostem náboženské, dobročinné, diasporní a misijní. Orgány seniorátu jsou: seniorátní shromáždění neboli konvent, seniorátní výbor a konsenior.

Ad cc). Povšechný sbor jest celá církev. Orgány povšechného sboru jsou: synod, synodní výbor a senior.

b) *Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.*

Církev tato se ustavila v r. 1919 na církevním sněmu v Trnovanech jako samostatná církev zahrnující v sobě obě vyznání, luterské (augsburské) i kalvínské (helvetské).

Orgány této církve jsou: farní obec, krajská obec církevní neboli církevní kraj, povšechná obec.

c) *Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi* nedošlo ke sloučení obou vyznání evangelických a jsou zde: *evangelická církev augsburského vyznání a reformovaná neboli kalvínská církev.*

3. Církev československá.

Církev tato byla státem uznána v historických zemích vyhláškami ministerstva školství a národní osvěty uveřejněnou ve Sbírce zákonů a nařízení pod čís. 542/1920, a ústava její byla v r. 1921 týměž ministerstvem také uznána. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi byla tato církev uznána vyhláškou téhož ministerstva uveřejněnou ve Sbírce zákonů a nařízení pod čís. 193/1925.

Základní správní jednotkou církve československé jest náboženská obec. Obce tyto jsou v určitém obvodu sloučeny v diecése; souhrn diecési tvoří celou církev československou neboli patriarchát.

V čele náboženské obce jest farář. Orgány její jsou: valná hromada a rada starších. Valná hromada volí faráře na doživotí a jest

orgán usnášející se. Rada starších jest orgán výkonný a obstarává běžnou agendu mimo věci duchovní.

Diecése jsou čtyři: pražská neboli západočeská, hradecká neboli východočeská, olomoucká neboli moravská a ostravská neboli slezská. V čele každé diecése jest biskup. Orgány diecése jsou diecéšní shromáždění a diecéšní rada. Diecéšní shromáždění jest správním sborem ve věcech, které nejsou vyhrazeny církevnímu sněmu. Diecéšní rada jest výkonný a dozorcí orgán stojící k ruce biskupově.

Celá církev neboli patriarchát zahrnuje všechny náboženské obce. V čele stojí patriarcha. Orgány celé církve jsou: církevní sněm a ústřední rada. Církevní sněm jest sborem zákonodárným a nejvyšším rozhodujícím činitelem; koná se nejméně jednou za deset let. Ústřední rada jest nejvyšší orgán správní.

4. Jednota bratrská.

Náboženská společnost tato není dosud organisována jako církev s vlastním řádem, nýbrž jsou tu jen farní sbory, počtem šest, organisované podle zákona čís. 68/1874. Počet členů této náboženské společnosti jest celkem nepatrný.

5. Církev řeckovýchodní neboli nesjednocená.

Vnější poměry této církve nejsou upraveny jednotně. Její příslušníci jsou v převážné míře v Podkarpatské Rusi. Jurisdikčně přísluší tato církev pod srbskou pravoslavnou církev.

6. Církev starokatolická.

Církev tato vznikla po r. 1870 odštěpením se od církve katolické těch, kdož po prohlášení dogmatu o neomylnosti papežské dogma toto neuznali. Počet příslušníků této církve v republice československé není valný.

7. Náboženská společnost židovská.

Společnost tato jest souhrnem jednotlivých náboženských obcí židovských bez nějakého ústředního orgánu. Vnější poměry těchto obcí byly upraveny zákonem čís. 57/1890.

Každá obec má míti svého rabína; jen výjimečně může s povolením státní správy býti pro několik obcí rabín společný. Zřízení rabína jest oznámiti státní správě, která může do 30 dnů od oznámení vznést proti jeho osobě námitky. Řízení náboženské obce přísluší volenému představenstvu. Proti oběma těmto orgánům náboženské obce má státní správa rozsáhlé právo dozorcí a disciplinární.

S 46. SPRÁVA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ A SPOLEČENSKÁ (SOCIÁLNÍ).

Správa tato jest ono odvětví veřejné správy, ve kterém stát účinně zasahuje do všech odvětví činnosti národohospodářské — výroba prvotní, výroba průmyslová, tržba, doprava — upravuje je svými předpisy, chrání jednotlivce v jeho činnosti hospodářské, po případě jej také obmezuje (správa hospodářská), současně však bedlivě přihlíží k těm, kteří na základě daných poměrů hospodářských a společenských jsou hospodářsky nebo společensky slabší, chrání je a zamezuje, aby nebyli od těch, kdož jsou hospodářsky silnější, vykořisťováni (správa společenská neboli sociální).

Toto odvětví správy veřejné vyplývá z pojetí státu jako útvaru společenského (sociálního).

Stát jest totiž jednak útvarem právním, jednak útvarem společenským. Úkol státu jakožto útvaru právního jest dáti ústavu, zákony a starati se bezpečnost právní. V tomto útvaru jsou v demokratickém zřízení státním příslušníci státní vůči státní moci státními občany t. j. oni podle ústavního zřízení rozhodují sami v podstatě o všech věcech státních.

Úkol státu jakožto útvaru společenského jest pečovati o státní příslušníky, chrániti je před vykořisťováním a pod. (a to dokonce mnohdy i proti jejich vůli). Že za takového stavu věcí státní správa velmi účinně a pronikavě zasáhá do soukromých poměrů příslušníků státních, jest samozřejmé. V pojetí státu jakožto útvaru společenského jest příslušník státní v podstatě jen státním poddaným, jest předmětem péče státní správy.

Od druhé polovice 19. stol. pojetí státu jakožto útvaru společenského zmohutnělo a úkoly státu v tomto jeho pojetí nabyly netušených rozměrů a vedly ku značnému rozmachu t. zv. sociálního (společenského) zákonodárství a sociálních institucí.

A. Správa hospodářská.

1. Výroba prvotní.

Hlavní odvětví této výroby prvotní jsou: *rolnictví* s chovem dobytka, s rybolovem, *lesnictví* s honbou a *hornictví*.

Obor státní péče hospodářské jest v tomto odvětví nebyvalou měrou rozšířen tím, že republika československá hned v prvních dobách svého trvání provedla pozemkovou refor-

mu t. j. zabrala veliký majetek pozemkový a osvojila si právo jej převzít a rozdělit. Zabraní toto se stalo k tomu účelu, aby bylo upraveno pozemkové vlastnictví, které v našich zemích bylo rozděleno velmi nestejně.

Provedením pozemkové reformy jest pověřen Státní pozemkový úřad, který zvláště k tomu účelu byl zřízen a podléhá přímo ministerské radě. Pozemkový úřad má v různých místech republiky československé své obvodové úřadovny.

Pozemková reforma jest dána t. zv. zákonem záborovým čís. 215/1919 doplněným zákony a vládními nařízeními později vydanými. Záborový zákon vyslovil zábor velkého majetku pozemkového ležícího v oblasti republiky československé, čítajíc v to i velký majetek vázaný. Velkým majetkem pozemkovým se rozumějí soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v oblasti republiky právem vlastnickým jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům jest větší než 150 ha půdy zemědělské nebo 250 ha půdy vůbec. Při tom jsou některé nemovitosti ze záboru vyloučeny. Zábořem nabytý stát má právo majetek ten přejímati a přidělovati. Za zabraný majetek poskytne stát jeho majitelům z pravidla náhradu. Tato náhrada tvoří pohledávku bývalého vlastníka a proti státu. Pokud majetek ten nebude státem převzat, jsou majitelé resp. osoby oprávněné na zabraném majetku povinny hospodařiti řádně.

Zabraný majetek může stát podržeti pro účely obecně prospěšné nebo jej přidělí malým zemědělcům nebo osobám jiným zvláště v záborovém zákonu označeným, po případě i družstvům. Právní forma, ve které se zabraný majetek přiděluje, jest vlastnictví, nájem a pacht. Jednotlivcům a družstvům, kterým se majetek přidělí, lze k nabytí půdy a hospodářských budov a ku provozu zemědělství poskytnouti potřebný úvěr.

Pozemkový úřad, který jest pověřen provedením pozemkové reformy, zastupuje stát ve všech právech a závazcích, které vzniknou prováděním zákonů o záboru, a spravuje samostatně zabraný majetek.

Z výroby prvotní hornictví spadá v pravomoc ministerstva veřejných prací. Ostatní odvětví spadají v pravomoc ministerstva zemědělství.

2. Výroba průmyslová.

Výrobou průmyslovou nazýváme checně všechna odvětví výroby, která se obírají mechanickým nebo chemickým zpracováním surovin. Výroba ta děje v podstatě ve dvou formách:

- a) jako výroba maloprůmyslová neboli řemeslná,
- b) jako výroba velkopřůmyslová.

Ad a) *Výroba maloprůmyslová neboli řemeslná* jest ta, kde podnikatel osobně se zúčastňuje hmotných prací výkonných buď sám nebo se skrovným počtem dělníků a pracuje pravidelně na zakázku. Činnost tuto nazýváme živností neboli řemeslem.

Soubor právních pravidel, jimiž se upravuje zakládání a provozování samostatných živností, nazýváme živnostenským řádem. Hlavním pramenem jest tu živnostenský řád čís. 227/185 doplněný pozdějšími četnými novelami.

Živnosti dělíme na tři druhy:

aa) *svobodné neboli volné*, které lze provozovati na pouhé opovědění živnosti;

bb) *řemeslné*, které může provozovati jen ten, kdo prokázal zručnost v provozování dotčené živnosti, které jsou tudíž vázány na t. zv. průkaz způsobilosti (průprava učňovská, zkouška, delší zaměstnání).

cc) *koncesované*, k jejichž nastoupení jest třeba zvláštního úředního povolení neboli koncese, kterou udílí politický úřad.

K provozování živností jest třeba jednak náležitostí obecných, zejména způsobilosti k právům, jednak (při živnostech řemeslných a koncesovaných) náležitostí zvláštních. Obsah a rozsah živnosti jest dán v živnostenském listu, který jest legitimací k provozování živnosti. Pro některé živnosti nad to se ještě vyžaduje také úředního schválení živnostenské provozny.

K ochraně živností a živnostenského stavu, k pěstování stavovského uvědomění a hospodářských a jiných zájmů členstva jsou zřizována *živnostenská společenstva*.

Živnostenská společenstva jsou nucené svazy živnostníků a jejich pomocníků zřízená v určitém obvodu k zastupování a podporování společných zájmů určitých živností. Společenstva tato tvoří majitelé stejných nebo příbuzných živností a jejich pomocníci v téže obci; majitelé živností jsou členy, pomocníci jsou příslušníky společenstva.

Jako poradní sbory ve věcech živnostenských fungují. Zemské rady živnostenské a pro celou republiku Státní rada živnostenská, jak již výše v § 38 bylo řečeno.

Ad b). *Výroba velkopřůmyslová* se liší od výroby maloprůmyslové v podstatě jen znaky zevními: počtem zaměstnaného dělnictva, hojnějším užíváním strojů a pod.

3. Tržba.

Tržbou rozumíme po živnostensku provozované zprostředkování směny hmotných statků hospodářských a jejich užitek. Jest to provozování oběhu, který záleží v prodávání a v kupování; mluvíme tu také o obchodu.

Tržbu lze provozovati ve velkém (obchod ve velkém), nebo v malém (obchod v malém) mezi stranami uvnitř státu (obchod vnitrozemský), nebo ve státech různých (obchod zahraniční).

Přihlížíme-li k účastenství na podniku, rozlišujeme podniky jednotlivců a podniky společenstevní. Tyto společenstevní podniky mohou býti: veřejná společnost, tichá společnost, společnost s ručením omezeným, akciová společnost, výrobní a hospodářské společenstvo.

Zájmy obchodníků hájí obchodní gremia, ve která jsou obchodníci po zákonu sdruženi. Dále jsou to obchodní a živnostenské komory, o kterých byla řeč výše v § 37.

4. Doprava.

Dopravou neboli také dopravními prostředky a ústavy nazýváme všeliká zařízení, která slouží místnímu převodu osob, nákladů a zpráv; jimi se zprostředkuje oběh statků. Spadají sem po výtce silnice, plavba, železnice, pošta, telegraf a telefon.

Silnice resp. veřejné cesty rozlišujeme jednak podle jejich významu, jednak podle podmětů, kterým náleží povinnost je stavěti a udržovati, na státní, zemské, okresní a obecní. Státní správě zde mimo jiné přísluší důležitý obor silniční policie, která pečuje jednak o snadnost a bezpečnost dopravy na silnicích, jednak o to, aby se bránilo poškozování silnic.

Železnice jsou ústavy k dopravě osob a zboží po kolejích, které mají na určité trati výhradné právo provozu. Druh pohonu může býti různý: pára, elektřina, po případě i zvířata. Podle způsobu užívání rozlišujeme železnice veřejné a železnice soukromé; ony slouží veřejnému užívání, tyto potřebě soukromé. Podle významu rozlišujeme železnice: hlavní, vedlejší, místní a malé. Železniční policie jest upravena provozním řádem železničním.

Pošty jsou ústavy, které mají výhradné právo dopravovati zprávy, poukázky peněžní, listovní zásilky všelikého druhu. Důsledkem poštovního regálu příslušejícího státu jest pošta jen v rukách státu. Rovněž služba spořitelní, šeková a clearingová jest výlučně v rukách státu.

Výhradným právem státu jest také zřizovati telegrafy a telefony a rovněž i jejich provoz. Veřejné telegrafy a telefony mohou býti jen státní.

B. Správa společenská (sociální).

Správou společenskou neboli sociální nazýváme obecně ten obor správy veřejné, jehož úkolem jest pečovati o ty, kdož pro svůj věk nebo pro svůj tělesný nebo zdravotní stav nejsou schopni náležitě se o sebe starati, anebo kdož na základě svého hospodářského nebo společenského postavení jsou hospodářsky slabí a mohou býti snadno vykořisťováni od těch, kteří jsou hospodářsky nebo společensky silnější.

Ve správu společenskou sociální spadají po výtece tyto obory:

Chudinství jest péče o chudé t. j. o ty, kdož nemají potřebných prostředků k výživě a nejsou s to, aby si je vlastními silami opatřili. Chudinství spadá zásadně v samostatný obor působnosti obcí; postihuje domovskou obec chudého, výjimečně obec pobytu.

Zaopatření chudinské zahrnuje v sobě jednak zacpatření osob nezpůsobilých ku práci jednak péči o nemocné, dále náhradu výloh pohřebních a konečně výživu a výchovu dětí. Náklady chudinské se hradí předem z t. zv. chudinského fondu, jinak z vlastních důchodů obce.

Otázka bytová byla způsobena silnou poválečnou nouzí o byty; otázka tato se stala zvláštním předmětem státní péče; státní správa ji řeší předpisy o ochraně nájemníků, zákony o podpoře stavebního ruchu a různými mimořádnými opatřeními bytové péče.

Péče o děti, o mladistvé a o ženy. Touto činností se obírají spíše jen organizace společenské. Pokud dětí a mladistvých se týče, jsou to zejména okresní spolky sirotčí a zemské komise pro ochranu dítek a pro péči o mládež; sem spadají rovněž útulky pro kojence, pro děti útlého věku, nalezince. Zá-

kony o práci dětí jest zvláště postaráno o to, aby děti nebyly přidržovány ku práci, která by mohla býti na překážku jejich vývoji tělesnému, duševnímu i mravnímu, nebo jejich školní povinnosti. Mateřství se rovněž těší zvláštní ochraně. Zvláštní instituce, které se obírají výše uvedenou činností jsou Československá péče o dítě, České srdce, Matčino srdce, Československý Červený kříž.

Otázka dělnická jest předmětem dávné pozornosti státní správy. Správa státní sama upravuje dobu pracovní; stanovila osmihodinovou dobu pracovní a zapovídá za určitých okolností práci žen a dětí. Správa státní dále stanovila určité minimální mzdy. Rovněž zaručila zaměstnancům účastenství na správě závodu a na podnikatelském zisku v instituci závodních výborů, do kterých zaměstnanci volí své zástupce; úkolem těchto závodních výborů jest hájiti a povzbuzovati hospodářské, společenské (sociální) a kulturní zájmy závodních zaměstnanců a účastniti se při propouštění závodních zaměstnanců z práce. Státní správa pečuje dále o nezaměstnané dělnictvo buď tím, že opatřuje práce z nouze (což ovšem mohou činiti také svazky samosprávné) anebo tím, že vyplácí podpory v nezaměstnanosti. Zprostředkování práce jest podnes v péči zemí nebo ostatních svazků samosprávných.

Ochrana dělnictva jest zaručena dále svobodou spolčovací k ochraně a ku podpoře pracovních, zaměstnaneckých a hospodářských poměrů. Dělnictvo uzavírá se svými zaměstnavateli smlouvy hromadné (kolektivní), má svá odborová sdružení a rozličná družstva hospodářská, výrobní a spotřební. K jeho ochraně slouží dále pracovní řády, nad jejichž zachováváním bdí živnostenská inspektoři.

Sem spadá konečně i *pojišťování dělnické*, které jest úrazové, nemocenské, starobní a invalidní; o pojišťování tomto viz výše § 37 čís. 3.

Správa hospodářská spadá v pravomoc ministerstev: zemědělství, obchodu, veřejných prací, železnic, pošt a telegrafů.

Správa společenská spadá takřka výlučně v pravomoc ministerstva sociální péče.

§ 47. SPRÁVA FINANČNÍ.

Správou finanční nazýváme to odvětví správy veřejné, jehož úkolem jest opatřovati státu hmotné prostředky potřeb-

né k tomu, aby všem svým úkolům mohl náležitě dostáti.

Stát k plnění svých úkolů potřebuje nejen osobních služeb svých příslušníků, nýbrž i statků hmotných. Tyto statky hmotné jest nucen stát si opatřovati; po této stránce jest stát také hospodářem, jest podmětem subjektem práv a závazků. Stát jako podmět majetkových práv a závazků se nazývá také fiskem neboli erárem.

Stát hospodaří tím způsobem, že se příjmy musí řídití výši výdajů t. j. stát nejprve stanoví výdaje neboli potřebu a pak teprve pro ně zajišťuje příjmy neboli úhradu. K tomu účelu si stát zdělává svůj plán, podle kterého hospodaří. Plán ten se nazývá *rozpočet*.

Rozpočet jest číselně provedený hospodářský plán pro určité období časové. Obsahuje částky, kterých v tomto období bude zapotřebí ku zapravení všech nákladů (výdajů, potřeb) s udáním, z jakých pramenů a jakými částkami se uhradí úhrada. Podle vzoru francouzského se rozpočet u nás zdělává vždy na jeden rok napřed, t. j. od 1. ledna do 31. prosince. Státní rozpočet se na každý rok stanoví t. zv. finančním zákonem.

Pokud se zvláště příjmů a vydání týče, rozeznáváme příjmy a výdaje řádné a mimořádné.

Řádné příjmy jsou takové, které na základě platného stavu právního plynou z pramenů trvalých a paravidelně se opakují, na př. příjmy ze státních podniků, z daní a pod. Mimořádné příjmy jsou takové, které nemají trvalý pramen, ani pravidelně se neopakují, na př. příjem z prodeje majetku státního nebo z výpůjčky a pod. Řádné výdaje (potřeby) jsou ty, které jsou podmíněny pravidelným chodem státního hospodářství, mimořádné pak ty, které se z tohoto pravidelného chodu vymykají, na př. velká živelní katastrofa, mobilisace a pod.

Státní rozpočet jest nyní rozdělen na čtyři skupiny, kteréž jsou:

- I. skupina: rozpočet vlastní správy státní, který čítá 22 kapitoly;
- II. skupina: rozpočet státních podniků;
- III. skupina: rozpočet podílu samosprávných svazků a fondů a podíl silničního fondu na státních daních, na dávkách a na poplatcích.
- IV. skupina: rozpočet správy státního dluhu.

Rozpočet ukazuje nejen výnosy jednotlivých pramenů příjmových, nýbrž i náklad spojený s jejich opatřením. Jest instrukcí pro orgány správní, tvoří však s druhé strany také základ pro jejich

odpovědnost, zda výdaje se skutečně dějí tak, jak jest rozpočtem stanoveno. V moderních státech jest takřka všude zavedena jednotka rozpočtu a pokladny t. j. všechny údaje a příjmy finančního hospodářství státního se opírají z pravidla o jediný rozpočet a aspoň účetnický procházejí ústřední pokladnou.

Rozpočet zdělává vláda a předkládá jej Národnímu shromáždění. Toto se na něm usnáší a usnesení se vydává ve formě zákona; mluvíme tu o finančním zákonu.

Hospodářství státní se vede, jak již výše bylo řečeno, tím způsobem, že se příjmy (úhrada) musí řídití výdaji (potřebou). Příjmy, kterými stát kryje své výdaje, jsou tyto:

1. *příjmy z majetku státního* t. j. které plynou státu z jeho majetku, na kterém stát hospodaří jako každý jiný soukromý hospodář (státní statky a lesy, státní doly, státní průmyslové závody), jakož i příjmy ze státních podniků (železnice, pošta, telegraf, telefon, tabákové reže);

2. *poplatky*. Poplatky jsou veřejné dávky, které stát ukládá ze své moci jednotlivcům jako zvláštní příspěvky k náhradě nákladů těch veřejných zřízení, jejichž výkony dotčení jednotlivci způsobují a pokud je způsobují. Podle toho, o jaký obor státní správy jde, rozeznáváme poplatky ve službě zahraniční, ve službě vnitřní, poplatky soudní, poštovní, telegrafní a p. Podle způsobu, jakým se poplatky skládají, rozlišujeme poplatky skládané v hotovosti (taxy, cla) a poplatky skládané v podobě kolků a cenných známek;

3. *daně*. Daně jsou veřejné dávky, které stát ukládá na povinné osoby nebo předměty, aby se povšechně uhradily náklady hospodářství veřejného. Od poplatků se daně liší tím, že poplatek jest náhrada za určitý úkon státní, učiněný na prospěch dotčeného jednotlivce a jím způsobený, kdežto daň jest náhrada za celkovou ochranu, kterou stát jednotlivci propůjčuje;

Daně dělíme na přímé a nepřímé. Dělidlo mezi oběma těmito druhy není vždy přesné, ani obecně ustálené. Celkem však můžeme daněmi přímými nazývat daně, které nese ten, kdo je platí, daněmi nepřímými ty daně, které jednotlivec, který je platí, nenese sám, nýbrž přesunuje je na jiného.

Úhradu potřeb státních nelze vždycky opatřití řádnými příjmy. Tu jest třeba sáhnouti k úhradě mimořádné, v níž nej-

důležitější úkol připadá použití veřejného úvěru t. j. *veřejného dluhu*.

Veřejným dluhem nazýváme dluh uzavřený státem (dluh státní), nebo samosprávným svazkem ve státu: zemí (dluh zemský), okresem (dluh okresní), obcí (dluh obecní). Dluh veřejný jest buď dluhem správním, který vzniká tím, že stát nebo samosprávný svazek přijímá od svých příslušníků různé kauce nebo určité částky v uschování (soudní deposita, sirotčí pokladny), nebo k uložení (poštovní spořitelny), anebo *dluhem finančním*, který vzniká tím, že stát nebo samosprávný svazek potřebuje mimořádné úhrady pro své výdaje.

Dluhem ve vlastním a běžném smyslu jest jen dluh finanční; dluh správní nepadá zde v úvahu.

Rozeznáváme dva základní druhy státního dluhu. *dluh přechodný neboli nezaložený a dluh trvalý neboli založený*.

Dluh přechodný jest dluh uzavřený na krátkou dobu se lhůtou splacení předem a přesně vytčenou, k jehož zaplacení mají sloužiti řádné příjmy běžného správního roku nebo některého nejbližší příštího. Nejrozšířenější způsob, jakým se tento dluh uzavírá, jest vydání (prodej) poukázek na státní pokladnu, jež jsou zúročitelné a splatné ve lhůtě pevné a nikoli dlouhé; takovéto poukázky se nazývají pokladniční poukázky.

Dluh trvalý jest naproti tomu dluh (zápůjčka) uzavřený k uhrazení nějakého veřejného nákladu buď na dobu mnoholetou, při čemž však se jistým způsobem splacení předem stanoví, nebo na dobu vůbec neurčitou, takže se slíbují jen pravidelné zúročení dluhu, nikoli však také jeho splacení (dluh rentový). Nejobvyčenější způsob uzavírání takového dluhu jest, že se na dlužný kapitál vydávají dlužní úpisy opatřené poukázkami na úrok neboli kupony a talonem t. j. poukázkou na nový arch kuponový, když všechny kupony ke dlužnímu úpisu připojené budou splaceny.

Státní dluh československý činil koncem r. 1931 okrouhle něco přes 34 a půl miliardy Kč.

Správa finanční spadá po výtce v pravomoc ministerstva financí. Kontrolu státního dluhu (iakož i státního hospodářství a vůbec státního jmění) provádí, jak již výše bylo řečeno, nejvyšší účetní kontrolní úřad.

Ministerstvu financí jsou podřízena zemská finanční ředitelství v Praze a v Brně, finanční ředitelství v Opavě, generální finanční ředitelství pro Slovensko v Bratislavě a hlavní finanční ředitelství v Užhorodě. Úřady daň vyměřující jsou pro obor daní přímých berní správy v sídle politických správ, pro obor daní nepřímých finanční okresní ředitelství. Daně jsou vybírány berními úřady. Zvláštní úřady pro vyměňování poplatků jsou v Praze, v Plzni, v Brně a v Opavě. Právními zástupci státu jsou finanční prokuratury.

Dále podléhají ministerstvu financí ústřední ředitelství tabákové režie, ústřední státní pokladna, ředitelství státního dluhu, ředitelství státní loterie, mincovna v Kremnici, celní úřady, důchodková kontrola a finanční sráž a j.

Správou československé měny jest od 1. dubna 1926 pověřena *Národní banka československá*, nezávislá na státní správě finanční. Má výhradné právo vydávati československé bankovky.

OBSAH:

	Str.
Předmluva	5

DÍL I.

Všeobecné pojmy práva veřejného.

§ 1. Pojem státu	6
§ 2. Pojem práva a dělení práva	7
§ 3. Orgány státní	8
§ 4. Forma (útvár) státní	10
§ 5. Ústava	15
§ 6. Zastupitelský sbor (parlament)	18
§ 7. Volební řád	23
§ 8. Ministerská odpovědnost; soustava parlamentní	31
§ 9. Státní správa a samospráva	35
§ 10. Práva státoobčanská	36

DÍL II.

Československé právo ústavní.

Část prvá. Ustanovení povšechná.

§ 11. Vznik státu československého	39
§ 12. Území státní	40
§ 13. Forma státu	41
§ 14. Právní řád	42
§ 15. Odznaky státní	43

	Str.
§ 16. Státní občanství	44
§ 17. Práva, svobody, jakož i povinnosti občanské	46
§ 18. Ochrana menšin	49

Část druhá. Ústavní ústrojí republiky československé.

Hlava I. Moc zákonodárná.

§ 19. Výkon moci zákonodárné a složení Národního shromáždění	53
§ 20. Volba do sněmovny poslanecké	53
§ 21. Volba do senátu	60
§ 22. Vzájemný poměr obou sněmoven	60
§ 23. Právní postavení členů N. S.	61
§ 24. Zasedání a období N. S.	63
§ 25. Působnost Národního shromáždění	66
§ 26. Stálý výbor N. S.	73

Hlava II. Moc vládní a výkonná.

§ 27. Úprava výkonu moci vládní a výkonné	75
§ 28. Volba presidenta republiky	75
§ 29. Právní postavení presidenta republiky	75
§ 30. Pojem a povšechná příslušnost vlády	78
§ 31. Ministerská odpovědnost	81

Hlava III. Moc soudcovská.

§ 32. Moc soudcovská	83
--------------------------------	----

DÍL III.

Československé právo správní.

Hlava I. Část povšechná.

§ 33. Pojem práva správního a rozdělení správy	85
§ 34. Správa ústřední	86
§ 35. Správa zemská	90

§ 36. Správa okresní	95
§ 37. Správa obecní	98
§ 38. Tělesa samosprávy zájmové	106
§ 39. Poradní sbory	114
§ 40. Služba ve správě veřejné	117

Hlava II. Jednotlivé obory veřejné správy.

§ 41. Správa zahraniční	125
§ 42. Správa vnitřní	132
§ 43. Správa vojenská	134
§ 44. Správa soudní	140
§ 45. Správa osvětová	146
§ 46. Správa národohospodářská a společenská (sociální)	154
§ 47. Správa finanční	159

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 S 1 7 9 6 6

158, -